

VILNIAUS UNIVERSITETAS
EKONOMIKOS IR VERSLO ADMINISTRAVIMO FAKULTETAS

KAROLINA BIELSKYTĖ

II kursas, valstybės ekonominės politikos programa

Baigiamasis magistro darbas

SOCIALINIŲ IŠMOKŲ POVEIKIS GEROVĖS VALSTYBĖS KŪRIMUI
LIETUVOJE, LATVIJOJE IR ŠVEDIJOJE

Darbo vadovė: Lekt. Ona Marija Vyšniauskaitė

Vilnius, 2024

Turinys

Įvadas	3
1. Gerovės valstybės teoriniai aspektai.....	5
1.1. Gerovės valstybės samprata	5
1.2. Gerovės valstybės modeliai.....	7
1.3. Gerovės valstybę apibūdinantys rodikliai.....	11
1.4. Socialinės išmokos gerovės valstybės kūrime	14
1.5. Socialinių išmokų taikymas kuriant gerovės valstybę Lietuvoje, Latvijoje ir Švedijoje	17
1.6. Tyrimų, nagrinėjančių socialinių išmokų poveikį gerovės valstybę apibūdinantiems rodikliams, analizė	20
2. Socialinių išmokų poveikio, kuriant gerovės valstybę, tyrimo metodologija	23
2.1. Socialinių išmokų poveikio gerovės valstybę apibūdinantiems rodikliams kiekybinio tyrimo metodika	23
3. Socialinių išmokų įtakos gerovės valstybės rodikliams Lietuvoje, Latvijoje ir Švedijoje tyrimas	28
3.1. Socialinių išmokų įtakos gerovės valstybės rodikliams Lietuvoje tyrimas.....	28
3.1.1. Aprašomoji statistika	28
3.1.2. Koreliacinė analizė	36
3.1.3. Regresinė analizė	39
3.2. Socialinių išmokų įtakos gerovės valstybės rodikliams Latvijoje tyrimas	43
3.2.1. Aprašomoji statistika	43
3.2.2. Koreliacinė analizė	51
3.2.3. Regresinė analizė	53
3.3. Socialinių išmokų įtakos gerovės valstybės rodikliams Švedijoje tyrimas	57
3.3.1. Aprašomoji statistika	57
3.3.1. Koreliacinės analizės rezultatai.....	63
3.3.3. Regresinės analizės rezultatai	65
Išvados.....	74
Siūlymai	77
Literatūra ir šaltiniai	78
Santrauka	84
SUMMARY	85

Ivadas

Šiandien daug dėmesio skiriama siekiant teoriškai ir praktiškai išanalizuoti gerovės valstybės kūrimą ir veikimą. Vertinant gerovės valstybės koncepciją, galima matyti pokyčių šio proceso sąvokų kaitoje, tačiau ekonominio efektyvumo, socialinio teisingumo ir lygiateisiškumo siekis apibrėžime išlieka. Pastebima, kad vis daugiau valstybių siekia užtikrinti šalies gyventojų lygybę, aukštas gyvenimo sąlygas, saugumo užtikrinimą. Tokios šalys kaip Švedija, Vokietija, Didžioji Britanija, siekdamos gerovės valstybės idėjų, vykdoma politika ne tik teigiamai veikia šalies piliečių gyvenimo sąlygas, bet ir valstybės ekonomikos augimą. Nors iki 1990 m. didžiosios rytų Europos dalies valstybių nebuvo galima vadinti gerovės valstybėmis, dabar vis daugiau valstybių stengiasi ir siekia vykdyti politiką, kuri būtų orientuota į gyventojų socialinio gyvenimo kokybės ir aukštų pragyvenimo standartų užtikrinimą. Gerovės valstybės veikimui ir taikymui įvertinti reikšmingi ne tik gerovės valstybę apibūdinantys rodikliai, tačiau taip pat ir naudojamos priemonės ir jų poveikis tokiems rodikliams kaip Gini indeksas, skurdo rizikos ir lyčių nelygybės lygis. Pasak Michener (2018), būtent tokių metodų taikymas sudaro prielaidas tam, kad būtų galima objektyviai ir išsamiai įvertinti ar valstybė taiko tinkamas priemones siekiant aukšto gerovės lygio šalyje. Kaip teigia Kevins (2019), svarbu išskirti, kad socialinių išmokų taikymas gali veikti ne tik gerovės valstybę apibūdinančius rodiklius, tokius kaip Gini indeksas, skurdo rizikos ir lyčių nelygybės lygius, bet ir įvertinti, kaip socialinė pagalba gyventojams prisideda prie gerovės valstybės kūrimo.

Lietuvos, Latvijos ir Švedijos socialinės apsaugos sistemos tiesiogiai prisideda prie gerovės valstybės modelio kriterijų įgyvendinimo. Kaip teigia Bitinas ir Bitaitis (2015) numatytos socialinės išmokos yra integrali socialinės politikos sistemos dalis, dėl kurios galima užtikrinti socialiai pažeidžiamų asmenų interesus. Be to, šiose šalyse veikia socialines paslaugas teikiančių institucijų tinklas, kuris prisideda prie gerovės valstybės kūrimo. Kaip teigia Bondarenko (2024), socialines paslaugas teikiančios institucijos atlieka pagrindinį vaidmenį saugant ir skatinant piliečių ekonominę ir socialinę gerovę. Šis tinklas paremtas lygių galimybių, teisingu turto paskirstymo užtikrinimu ir visuomenės atsakomybe už tuos, kurie gyvena skurde ir negali gyventi oriai.

Darbo problema. Vakarų Europos gerovės valstybių naudojamų priemonių ir vykdomos politikos efektyvumas skirtingų autorių buvo tirtas jau ne kartą (Andreassen, Kaun ir Nikunen (2021; Nikunen (2021); Carter (2021); Hartlapp (2020)). Tačiau pasigendama tyrimų, kuriuose būtų lyginamos Lietuvos, Latvijos ir Švedijos šalių gerovės valstybės ir jų taikomų priemonių

poveikis gerovės valstybę apibūdinantiems rodikliams. Atliktuose tyrimuose dėmesys dažniau skiriamas įvertinti, ar atskiras šalis galima vadinti gerovės valstybėmis. Dažnai atliekama ne gerovės valstybės taikomų priemonių analizė ir jų efektyvumo vertinimas, o išskiriami aspektai, kurie padeda įvertinti, ar šalis užtikrina gerovę piliečiams. Nėra pakankamai teorinių sprendimų ir kiekybinių tyrimų, kurie įvertintų, ar gerovės valstybės politikos naudojamos priemonės yra efektyvios ir kaip jos veikia šalies gyventojų gerovę apibrėžiančius rodiklius.

Darbo tikslas – išanalizuoti socialinių išmokų poveikį gerovės valstybės kūrimui Lietuvoje, Latvijoje ir Švedijoje.

Darbo uždaviniai:

1. Aprašyti gerovės valstybės sampratą ir pristatyti gerovės valstybės modelius.
2. Išskirti gerovės valstybę apibūdinančių rodiklius ir jos kūrimą teigiamai sąlygojančias politikos priemones.
3. Pateikti socialinių išmokų apibrėžimą ir taikymą kuriant gerovės valstybę.
4. Išskirti socialinių išmokų taikymą kuriant gerovės valstybę Lietuvoje, Latvijoje ir Švedijoje bei įvertinti jų poveikį gerovės valstybę apibūdinantiems rodikliams.
5. Parengti socialinių išmokų poveikio gerovės valstybės rodikliams tyrimo metodologiją.
6. Įvertinti, kaip socialinės išmokos veikia gerovės valstybę apibūdinančius rodiklius Lietuvoje, Latvijoje ir Švedijoje.

Darbo metodai: mokslinės literatūros analizė, Eurostat ir LR Oficialaus statistikos portalo duomenų analizė, koreliacinė ir regresinė analizės.

1. Gerovės valstybės teoriniai aspektai

1.1. Gerovės valstybės samprata

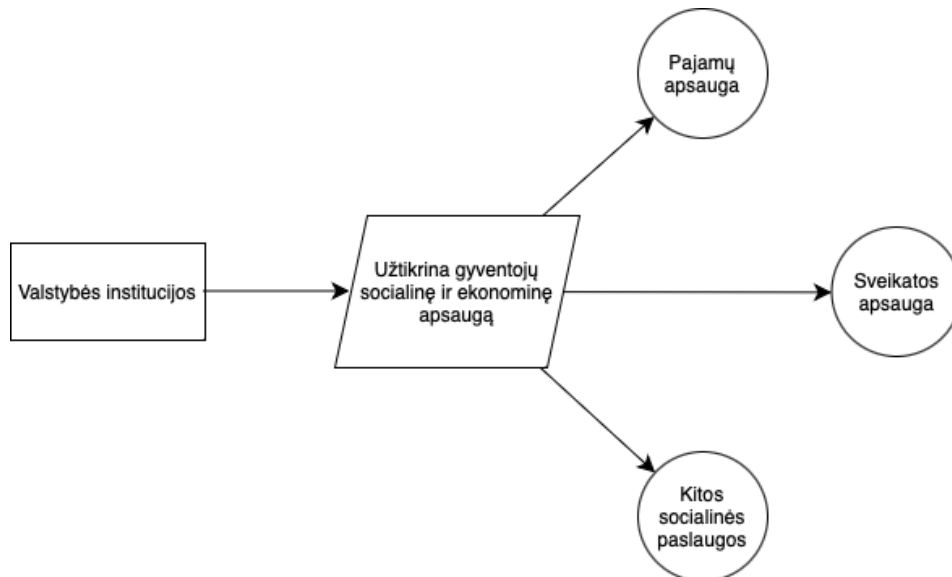
Gerovės valstybės koncepcija buvo pradėta vartoti ir analizuoti XIX amžiuje, o šio modelio svarba ir supratimas laikui bėgant keitėsi. Todėl analizuojant įvairių mokslininkų ir autorių literatūrą, apibrėžti gerovės valstybės sampratą vienareikšmiškai nėra lengva. Skirtingų autorių darbuose galima rasti keletą skirtingų šio reiškinio apibrėžimų. XIX amžiaus ekonomikos šaltiniuose gerovės valstybės koncepcija apėmė valstybės vykdomų socialinių programų visumą ir turėjo vokišką pavadinimą – Sozialstaat (angl. – social state) (Mundeikis, 2019). Gerovės valstybė buvo suprantama kaip institucinė struktūra, kuri turėtų sukurti socialinio draudimo, socialinių išmokų sistemą, didžiausią dėmesį skirti socialinės pagalbos užtikrinimui senatvės ar ligos atveju bei socialinių rodiklių, tokių kaip skurdo, nelygybės, nedarbo, mažinimui. Taip pat, galima įvardinti vieno iš pirmųjų gerovės valstybės koncepcijos autoriaus Andersen (1990) išskirtą tokios valstybės vykdomos politikos koncepciją. Autorius teigia, kad gerovės valstybė yra atsakinga už minimalų socialinės ir materialinės gerovės užtikrinimą valstybės piliečiams. Pasak Smelser (1994), politika, kuri užtikrintų gerovės lygį šalyje, turi būti vykdoma ne tik pasitelkiant priemones, kurios teigiamai veiktų BVP augimą, bet ir užtikrintų socialinį teisingumą.

Siekiant geriau suprasti gerovės valstybės sampratą, aktualu išskirti ir analizuoti naujesnius Lietuvos ir užsienio autorių apibrėžimus. XXI amžiaus autoriai pristato platesnę ir daugiau aspektų apimančią gerovės valstybės sampratą. Pasak Kenton (2022) gerovės valstybę galima išskirti kaip valdymo tipą, kuriame valstybės valdžia atlieka pagrindinį vaidmenį saugant ir užtikrinant šalies piliečių ekonominę ir socialinę gerovę. Pagal gerovės valstybės sampratą, pati valstybė prisiima atsakomybę už savo šalies gyventojus, sudarant sąlygas visiems piliečiams gauti įvairias socialines išmokas, tokias kaip nedarbo, motinystės, ligos ir kt., prisidedančias prie kokybiško gyvenimo užtikrinimo. Aravacik (2018) teigia, kad gerovės valstybės politikos vykdymas turėtų apimti ne tik socialinių išmokų ar draudimo sistemos kūrimą, bet ir žmogaus teisių, tokių kaip lygybės, lygių galimybių, poreikių, laisvės ir teisės, užtikrinimą. Pasak autoriaus, valstybė, siekdama gerovės savo piliečiams, turi užtikrinti teisingą resursų padalijimą, lygias galimybes gauti darbo, mokslo ir kitas gėrybes, garantuoti mažiausių žmogaus poreikių, tokių kaip maisto, būsto užtikrinimą bei teisę į žodžio bei nuomonės laisvę, saugumą. Pasak Kaymaz (2022), gerovės valstybė yra skirtingų komponentų, tokių kaip valstybės kišimasis į politiką, žmogaus teisių užtikrinimas, pasekmė. Autorius pabrėžia, kad gerovės valstybė yra ne tik valstybės ekonominio augimo siekimas, bet ir

demokratijos, teisinės sistemos, laisvės, laimės, lygybės užtikrinimas. Svarbu paminėti, kad nepaisant to, kad autorių gerovės valstybės samprata apibrėžiama ne vienodai, apibendrinus autorių mintis, galima teigti, kad gerovės valstybė yra šalies valdžios vykdoma politika, kuri turi užtikrinti piliečių socialinę ir ekonominę apsaugą. Šie aspektai apima sveikatos priežiūrą, pajamų apsaugą ir kitas socialines paslaugas (1 pav.)

1 paveikslas

Gerovės valstybės modelis

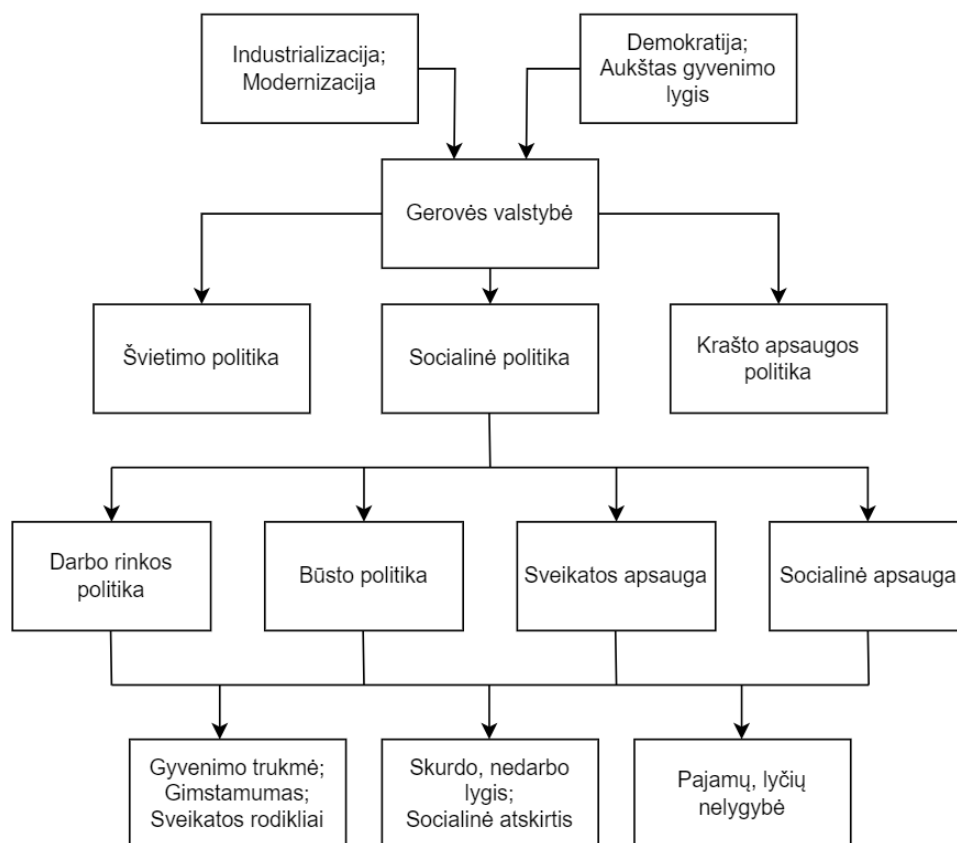

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis Kaymaz (2022)

Nagrinėjant lietuvių autorių darbus, pastebima, kad išskiriami panašūs gerovės valstybę apibūdinantys aspektai. Lazutka (2017) teigia, kad gerovės valstybės vykdoma politika turėtų koncentruotis į programas, kurios būtų siejamos su gyventojų rizikų (pragyvenimo šaltinių, darbo praradimo) mažinimu. Išskiriama, kad svarbios yra socialinio teisingumo, lygybės, socialinės pagalbos kryptys. Taip pat, 2 paveikslas iliustruoja autorių Aidukaitės, Bogdanovos ir Guogio (2012) pateiktą gerovės valstybės koncepciją. Schemoje išskiriamas gerovės valstybės ir industrializacijos, modernizacijos ir demokratijos, aukšto gyvenimo lygio ryšys. Tai reiškia, kad šios charakteristikos daro reikšmingą poveikį kuriant efektyvią gerovės valstybę. Autorių išskiriami socialinės politikos įgyvendinimo principai, tokie kaip darbo rinkos, būsto, sveikatos apsaugos, socialinės apsaugos politika. Šių išskirtų dimensijų efektyvus ir organizuotas veikimas padeda užtikrinti aukštą šalies piliečių gerovės lygį, kuris apibūdinamas gyvenimo trukme, gimstamumu, sveikatos rodikliais, skurdo, nedarbo lygiu, socialinės atskirties lygiu, pajamų ir lyčių nelygybe.

2 paveikslas

Gerovės valstybės samprata

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis Aidukaitė, Bogdanova, ir Guogis, 2012

Taigi, nors gerovės valstybės samprata laikui bėgant kito, tačiau galima matyti, kad esminiai šią teoriją apibūdinantys aspektai liko panašūs. XIX amžiuje išskirtą socialinės pagalbos senatvės ar ligos atveju svarbą, XXI amžiaus tiek užsienio, tiek Lietuvos mokslininkai papildė socialinės ir ekonominės apsaugos aspektais. Gerovės valstybė šiais laikais yra apibrėžiama kaip valstybės vykdoma politika, užtikrinanti šalies piliečiams orų gyvenimą. Tam pasiekti gerovės politika turėtų būti nukreipta į socialinio išmokų nelaimės atveju, švietimo, būsto, lygių galimybių užtikrinimą.

1.2. Gerovės valstybės modeliai

Analizuojant skirtingų valstybių vystymąsi ir vykdomą politiką, galima pastebėti, jog nepaisant to, kad šalys laikomos gerovės valstybėmis, jų raida, politikos priemonės ir kryptys nėra vienodos. Šiuos skirtumus lemia skirtingų gerovės valstybių modelių taikymas. Kaip teikia Šileika

ir Paškevičiūtė (2012) gerovės valstybes galima skirstyti į tris pagrindinius tipus, kurie atspindi šalyje taikomus skirtingus gerovės politikos formavimo ir vykdymo būdus. Titmuss (1974) vienas iš pirmųjų išskyrė ir pateikė tris gerovės valstybės kūrimo ir veikimo modelius. Autorius įvardijo marginalinį, socialinės politikos ir institucinį gerovės valstybės modelius: marginalinis modelis, anot autoriaus, yra taikomas JAV, socialinės politikos – Vokietijoje, o institucinio gerovės valstybės modelio pavyzdžiu galima laikyti Švediją.

Marginalinį gerovės valstybės modeliui, anot Titmuss (1974), būdinga per šeimos ir privačios rinkos sferas vykdoma gerovės valstybės politika. Tai reiškia, kad šalies valdžios kišimasis į gerovės valstybės politikos formavimą ir valdymą yra minimalus ir taikomas tik įvertinus gerovės valstybės formavimo komponentų neveikimą. Pasak Guogio (2020), marginalinį modelį taikančios šalys pirmenybę teikia rinkos veikimui ir šalyse kuria naująją viešąją vadybą (angl. New Public Management), numatant, kad viešojo sektoriaus institucijos pradeda taikyti privačiam sektoriui būdingas priemones, taip veikdamos ne tik kaip rinkos valdytojos, bet ir kaip rinkos dalyvės. Kaip teigia Wilson (2004), naujosios viešosios valdybos taikymas lemia verslumo skatinimą, išlaidų mažinimą, institucijų efektyvumo užtikrinimą. Taigi, marginalinio modelio politikos taikymas šalyje, didžiausią dėmesį skiria efektyviam verslo veikimui ir skatinimui bei šeimos gerovės užtikrinimui.

Socialinės politikos gerovės valstybės modelis yra glaudžiai susijęs su socialinės apsaugos sritimi. Be to, kaip teigia Titmuss (1974), šio modelio šalyse socialinė pagalba gyventojams yra teikiama vertinant nuopelnus ir produktyvumą. Tai reiškia, kad valstybė užtikrina didesnę gerovę tiems gyventojams, kurių darbo pasiekimai ir veikla visuomenei yra didesnė ir reikšmingesnė. Laužadytė-Tutlienė, Beležentis ir Goculenkas (2018) pabrėžia, kad socialinės politikos modelį taikančiose valstybėse socialinės rūpybos institucijos yra vienas iš svarbiausių politiką formuojančių ir vykdančių organų. Svarbu išskirti, kad yra skiriamas didelis dėmesys gyventojų motyvacijai dirbti ir siekti kuo aukštesnių ir geresnių rezultatų. Pasak Tang (1998), dažniausiai šis modelis taikomas šalyse, kuriose didelę dalį užima pramonės organizacijos, pavyzdžiui, Vakarų Europos šalys.

Anot Titmuss (1974), vykdant gerovės valstybės politiką remiantis instituciniu modeliu, valdžios organų ir institucijų reikšmė visuomenei yra labai svarbi. Šio modelio šalyse skiriamas didelis dėmesys lygybės užtikrinimui per teisingą išteklių paskirstymą. Šį modelį galima laikyti perskirstymo modeliu, kadangi šalies valdymas yra paremtas teisėmis į pagrįstą valstybės išmokų, socialinių paslaugų ir pagalbos užtikrinimą visiems piliečiams (Business Bliss Consultants, 2020). Pasak Alcock (2012), institucinio modelio gerovės valstybėse yra numatytas platus įstatymais

numatytų paslaugų paketas, apimantis socialinę pagalbą, išmokas vaikams, pensinio amžiaus žmonėms, bedarbiams ir kitiems visuomenės nariams. Kaip teigia Spicker (2022), tokio modelio valstybėse žmonių poreikiai priimami kaip įprasta socialinio gyvenimo dalis. Gerovė yra teikiama visiems gyventojams, kaip ir viešosios paslaugos, tokios kaip keliai ar mokyklų tinklas.

Tačiau, laikui bėgant, siekiant gerovės didinimo ir užtikrinimo piliečiams, valstybių vykdoma politika keitėsi tam tikrais aspektais. Dėl šios priežasties, sociologas Esping-Andersen (1990) pristatė modifikuotus ir papildytus Titmuss išskirtus gerovės valstybės modelius. Autorius išskyrė pakoreguotus modelius ir pristatė liberalųjį, socialdemokratinį (institucinį-perskirstomąjį) ir konservatyvųjį-korporatyvinį gerovės valstybės modelius. Esping-Andersen pasiūlyti gerovės valstybės modeliai dažnu atveju yra laikomi pagrindiniais ir dažniausiai praktikoje naudojamais. Kaip teigia Krutkienė ir Guogis (2020), Esping-Andersen redaguotus modelius galima išskirti kaip labiausiai paplitusią gerovės valstybių klasifikaciją šiomis dienomis. Kadangi Esping-Andersen pateikti liberalusis, socialdemokratinis ir konservatyvusis-korporatyvinis modeliai yra svarbūs ir aktualūs analizuojant gerovės valstybės kūrimą, svarbu suprasti ir išskirti pagrindinius ir svarbiausius šių modelių aspektus.

1 lentelė

Gerovės valstybės modeliai

	Liberalusis gerovės valstybės modelis	Socialdemokratinis gerovės valstybės modelis	Konservatyvusis gerovės valstybės modelis
Kas gauna socialines išmokas?	Žemo pragyvenimo lygio gyventojai	Visi gyventojai	Šeimos, dirbantieji, savanoriškai mokantys socialinio draudimo įmokas
Kas perskirsto išteklius?	Rinka	Valstybė	Rinka ir valstybė
Stratifikacijos lygis	Vidutinis, vertinama finansinė gyventojų padėtis	Menkas, socialinė pagalba suteikiama tik siekiant lygybės išsaugojimo	Prasmingas, socialinė pagalba teikiama įvertinus gyventojų padėtį
Dekomodifikacijos lygis	Menkas	Prasmingas	Vidutinis
Šalių pavyzdžiai	AUS, JK	SWE, FIN	AT, FR, DE

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis Laužadytė-Tutlienė, Baleženčis ir Goculenkas, 2018; Titmuss, 1975; Tang, 1998; Ledemel, 1989; Spicker, 2006; Esping-Andersen, 1990; Deeming, 2017; Smalskys, 2005; Gruževskis, 2011.

Deeming (2017) teigia, kad angliškai kalbančios demokratijos, tokios kaip Australija, Kanada, Naujoji Zelandija, Jungtinė Karalystė ir Jungtinės Amerikos Valstijos, yra šalys, kurios atstovauja liberaliam gerovės valstybės modeliui, pasižyminčiam žemu dekomodifikacijos lygiu ir aukštu rinkos stratifikacijos lygiu. Tai rodo, kad politinės pažiūros šio modelio šalyse yra glaudžiai susijusios su liberaliosios tradicijos filosofija. Esping-Andersen (1990) nagrinėdamas liberalų gerovės valstybės modelį išskiria pagrindinius jo aspektus: nedidelius universalius pervedimus arba socialinio draudimo planus mažai pajamų gaunantiems gyventojams; taikomas tradicines, liberalias darbo etikos normas, kurios reiškia, kad gerovės riba yra lygi ribiniam pasirinkimui tarp socialinės pašalpos ir darbo – valstybė skatina rinką, garantuodama minimalias pašalpas arba subsidijuodama privačias gerovės programas. Spicker (2012) išskiria du pagrindinius veiksnys, kuriais grindžiamas liberalusis gerovės valstybės modelis. Pirmasis yra prekių pakeitimas arba tai, kiek gerovės paslaugų teikimas priklauso nuo rinkos. Tai reiškia, kad vykdančią valstybės politiką pagal liberalų gerovės valstybės modelį yra palaikoma rinką, daugiausia dėmesio skiriama pajamų užtikrinimui – finansinei paramai žmonėms, o ne paslaugų teikimui. Antrasis veiksnys yra kolektyvinio aprūpinimo mastas. Liberaliosios gerovės valstybės apibūdinamos kaip tos, kuriose valstybės aprūpinimas yra ribotas, požiūris padėti vargšams ir užtikrinti gerovę jiems yra baudžiamas, o gerovė suprantama kaip visuomenės našta. Taigi, apibendrinus, liberalaus modelio gerovės šalyse valstybės įsikišimas į rinką yra minimalus, propaguojama laisvosios rinkos veikimo sistema.

Apžvelgiant socialdemokratinį gerovės valstybės modelį, geriausias pavyzdys yra Skandinavijos šalys, pavyzdžiui, Švedija. Guogis ir Gruževskis (2011) pastebi, jog socialdemokratiname modelyje, kaip jį pristatė Esping-Andersen, yra svarbios tokios gerovės valstybės charakteristikos kaip socialinių teisių, socialinės stratifikacijos ir viešojo bei privataus sektorių sąveika. Balčiaus (2010) teigimu, šalyse, kuriose taikomas socialdemokratinis gerovės valstybės modelis, politikos tikslas yra palaikyti visišką užimtumą, užtikrinti materialinę pagalbą šalies piliečiams ir vykdyti svarbius finansinius įsipareigojimus šeimoms. Esping-Andersen (1990) savo knygoje šį modelį apibūdina kaip sistemą, skatinančią aukštus standartus, o ne minimalius poreikius, siekiant sumažinti socialinį susiskaldymą ir didinti išlaidas, susijusias su vaikų, pagyvenusių ir neįgalumą turinčių asmenų priežiūra. Taigi, valstybė įsitraukia prisiimdama didelę socialinių paslaugų našta su tikslu mažinti socialinių problemų mastą.

Kalbant apie konservatyvų-korporatyvinį gerovės valstybės modelį, pagrindiniai šio modelio elementai yra socialinis draudimas ir prioritetas tradicinei šeimai. Galima išskirti, kad

geriausiai šį modelį atspindi tokios šalys kaip Austrija, Prancūzija ir Vokietija. Šio modelio taikymo šalyse socialinės paslaugos teikiamos tik tada, kai šeima pati negali išspręsti susidariusių problemų. Konservatyvio-korporatyvinio gerovės valstybės modelio šalyse yra plati įvairių socialinio draudimo schemų įvairovė, nes skirtingų klasių ir statuso šeimos turi skirtingas teises į paslaugas ir išmokas. Smalskys (2005), tiriantis konservatyvų gerovės valstybės modelį, pastebi, kad politika yra pagrindinis šių šalių veiksnys, kurio tikslas – didinti darbo našumą, skatinti darbuotojų kvalifikacijos kėlimą, užtikrinti socialinį stabilumą ir darbo bei kapitalo pusiausvyrą. Šį modelį įgyvendina savivalda ir nevyriausybinės organizacijos. Esping-Andersen (1990) teigimu, valstybė įsitraukia tik tada, kai šeimos nariai negali patys padėti sau. Apibendrinant, galima teigti, kad dėl didelio dėmesio tradicinės šeimos palaikymui šio modelio šalyse suteikiamos didelės išmokos šeimoms, o kitų gyventojų prieiga prie socialinės valstybės pagalbos priklauso nuo pasirinkto socialinio draudimo ir mokamų įmokų.

Taigi, galima pastebėti, kad skirtingose šalyse ir regionuose gerovės valstybė yra kuriama įvairiai. Todėl daugelis tyrėjų išskiria įvairius modelius, kurie padeda apibūdinti šalyse taikomą gerovės valstybės politiką ir jai kurti naudojamas priemones. Richard M. Titmuss identifikuoja tokius gerovės valstybės modelius kaip marginalinį, socialinės politikos ir institucinį. Tačiau svarbu paminėti ir G. Esping-Andersen išskirtus gerovės valstybės modelius, kuriuos dauguma autorių laiko pagrindiniais. Atsižvelgiant į tai, šiame rašto darbe, siekiant analizuoti gerovės valstybės kūrimo priemones ir kaip jos veikia gerovės valstybę apibūdinančius rodiklius, bus remiamasi G. Esping-Andersen išskirtais liberaliuoju, socialdemokratinis ir konservatyviuoju-korporatyvinis gerovės valstybės modeliais.

1.3. Gerovės valstybę apibūdinantys rodikliai

Gerovės valstybę apibūdinančius rodiklius galima apibrėžti kaip matą, kuris padeda įvertinti valstybės gerovės lygį. Rodikliai naudojami siekiant įvertinti, kaip šalies socialinė politika, naudojamos programos ir teikiamos paslaugos tenkina valstybės gyventojų, ypač pažeidžiamų, poreikius. Vienas iš dažniausiai žiniasklaidoje ir politikoje pristatomų rodiklių, siekiant pristatyti gerovės valstybės efektyvumą, yra BVP vienam gyventojui. Pasak Oulton (2012), šalies BVP vienam gyventojui galima išskirti kaip tinkamą rodiklį įvertinti gerovę šalyje, kadangi dažnai gyventojams pakankamas prieinamų prekių ir paslaugų kiekis prisideda prie gerovės ir oraus gyvenimo. Pasak Aitken (2019), BVP vienam gyventojui parodo šalies ekonominę veiklą, tačiau tokių aspektų kaip nelygybė, švietimas, gyvenimo trukmė šis rodiklis

neatspindi. Dėl šios priežasties, siekiant efektyviau išanalizuoti gerovės valstybės lygį šalyje, būtų efektyvu rinktis ir rodiklius, kurie padėtų įvertinti gyventojų socialinę gerovę.

Autorių Garfinkel, Rainwater ir Smeeding (2005) atliktas tyrimas parodė, kad gerovės valstybės didžiausią išlaidų dalį skiria sveikatos apsaugai ir švietimui. Tyrimu buvo nustatyta, kad šalyse, kuriose šios išlaidos didesnės yra užtikrinama didesnė vaikų sėkmė ir gerovė. Tačiau svarbu atkreipti dėmesį, kad tokie gerovės valstybės rodikliai kaip BVP, išlaidos švietimui ir sveikatai yra vieni iš pirmųjų ir seniausių rodiklių, padedantys įvertinti vykdomą gerovės valstybės politiką.

Pajamų nelygybė šalyse yra įvardijama kaip viena svarbiausių ir opiausių problemų. Rakauskienė ir Volodzkienė (2021) išskiria, kad neigiamas valstybės ekonomikos augimas, turtingųjų gyventojų augančios pajamos ir vidurinės gyventojų klasės artėjimas prie skurdo ribos yra tiesiogiai susijęs su neigiamu nelygybės lygio šalyje poveikiu. Tai reiškia, kad šalys, siekdamos užtikrinti aukštą gerovės lygį, turėtų skirti dėmesio, kad visi piliečiai, nepaisant statuso, uždirbamų pajamų, išsilavinimo lygio ar užimamų pareigų būtų vertinami vienodai ir turėtų vienodas galimybes naudotis valstybės teikiamomis gėrybėmis. Kaip teigia Heede (2019), gerovės valstybės didžiausią dėmesį turėtų skirti gyventojų pajamų nelygybės mažinimui. Dėl šios priežasties yra aktualu ir reikšminga gerovės lygį šalyje vertinti atsižvelgiant į pajamų nelygybės lygį.

Siekiant išanalizuoti nelygybės lygį šalyje, moksliniuose tyrimuose dažnai yra naudojamas Gini indeksas. Šis indeksas padeda įvertinti pajamų, tarp namų ūkių pasiskirstymą. Indekso reikšmei kintant nuo 0 iki 1 yra vaizduojamas pajamų nelygybės lygis šalyje, kai 0 – visiškai absoliuti pajamų nelygybė, 1 – vienodas gyventojų pajamų lygis. Kaip teigia Biro ir Neda (2020), dažniausiai naudojamas būdas kiekybiškai nustatyti nelygybės lygį socialinėje ir ekonominėje sistemoje yra Gini indekso skaičiavimas ir vertinimas. Taikant Gini indeksą galima paprastai ir kokybiškai įverti nuokrypį nuo vienodo pajamų pasiskirstymo šalyje. Taip pat svarbu paminėti, kad Gini indeksą galima išskirti kaip tiesiogiai gerovės lygį šalyje veikiantį matą. Schmidt ir Wichardt (2019) savo darbe pristatė formulę (1), kurioje vaizduojamas tiesioginis Gini indekso (G) ir šalies gerovės lygio (W) ryšys:

$$W \approx \mu[1-(\alpha+\beta) \cdot G]; \quad (1)$$

Čia: W – šalies gerovės lygis;

μ – vidutinės pajamos;

α (β) – individo nepasitenkinimas nepalankia (palankia) nelygybės;

G – Gini indeksas.

Taigi, kadangi gerovės lygis valstybėje priklauso nuo pajamų pasiskirstymo tarp gyventojų yra svarbu ir aktualu analizuoti nelygybės lygį. Autoriai išskiria Gini indeksą kaip vieną iš populiariausių ir patogiausių rodiklių, padedančių įvertinti, ar šalyje vykdoma politika daro teigiamą įtaką piliečių gerovės užtikrinimui.

Pasak Marx, Nolan ir Olivera (2015), išsivysčiusiose šalyse skurdo lygis yra viena iš pagrindinių ir svarbiausių ekonominių ir socialinių problemų, kadangi aukštas skurdas gali neigiamai veikti socialines struktūras ar net sukelti vienybės žlugimą. Tai reiškia, kad skurdas gali neigiamai veikti kasdienį valstybės piliečių gyvenimą ir prisidėti prie nepalankių gyvenimo sąlygų. Taip pat, svarbu paminėti, kad pasak Tanner (2022), tyrimai rodo, kad gerovės valstybės, atsižvelgdamos skurdo lygio problemą, vykdo ir taiko įvairias programas ir sprendimus, siekiant sumažinti šalies skurdą daugiau nei pusiau. Tai reiškia, kad siekiant aukštesnio gerovės lygio, valstybės skiria didelį dėmesį skurdo lygio mažinimui. Dėl šios priežasties yra aktualu ir svarbu analizuoti skurdo rodiklio pokyčius, siekiant įvertinti ar gerovės valstybės vykdoma politika yra efektyvi ir tinkama.

Skurdo lygis yra statistinis matas, naudojamas įvertinti asmenų ar namų ūkių, gyvenančių žemiau skurdo rizikos ribos, dalį tam tikroje populiacijoje.¹ Skurdo rizikos riba yra lygi 60 procentų ekvivalentinių disponuojamųjų pajamų medianos. Svarbu paminėti, kad ekvivalentinės disponuojamosios pajamos apibrėžiamos kaip visos namų ūkio pajamos, atskaičius mokesčius ir kitus atskaitymus, padalytos iš namų ūkio narių, paverstų lygiaverčiais suaugusiaisiais (namų ūkio nariai išlyginami arba lygiaverčiai, pasvertus kiekvieną pagal amžių, naudojant vadinamąją modifikuotą EBPO ekvivalentiškumo skalę), skaičiaus.² Gyventojai, patenkantys žemiau skurdo rizikos ribos yra priskiriami skurstantiesiems.

Šiomis dienomis lyčių nelygybės tema yra labai aktuali ir svarbi. Europos Sąjunga paskelbė 2020–2025 metų lyčių lygybės strategiją, kurios tikslas – „Sąjunga, kurioje moterys ir vyrai, mergaitės ir berniukai, nepaisant jų skirtumų, galėtų laisvai rinktis gyvenimo kelią, turėtų vienodas galimybes pasiekti sėkmę ir galėtų lygiomis teisėmis dalyvauti Europos visuomenės gyvenime ir tapti joje vadovais³“. Lygių galimybių užtikrinimas, nepaisant lyties, prisideda prie

¹ OECD. *Poverty rate*. [Inequality - Poverty rate - OECD Data](https://data.oecd.org/inequality/poverty-rate.htm)

² Eurostat. *Glossary: Equivalised disposable income*.

https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Glossary:Equivalised_disposable_income

³ Europos komisija. (2020). *Laimėjimai lyčių lygybės srityje*.

https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/policies/justice-and-fundamental-rights/gender-equality/gender-equality-strategy_lt

gerovės lygio augimo, kadangi žmonės, priimami vienodai, jaučiasi saugesni, labiau pasitikintys ir įvertinti. Taip pat, Ennsner-Jedenastik (2017) atliktas tyrimas parodė, kad egzistuoja stiprus ryšys tarp lyčių lygybės ir gerovės lygio šalyje. Todėl vertinama, kad lyčių nelygybės vertinimas gali padėti analizuojant gerovės valstybės lygį.

Sabatauskaitė (2021) apibrėžia lyčių lygybę kaip lygias teises ir galimybes mokytis, dirbti gauti vienodą atlygį, derinti darbo ir šeimos įsipareigojimus, gauti reikalingas paslaugas, dalyvauti sprendimų priėmimo nepaisant asmens lyties. Siekiant išmatuoti lyčių nelygybės lygį šalyje yra naudojamas lyčių nelygybės indeksas (angl. Gender Inequality Index), kurį Pasaulio sveikatos organizacija pateikia ir naudoja kaip priemonę, siekiant įvertinti vyrų ir moterų atskirtį šalyse. Kaip teigia Dilli, Carmichael ir Rijpma (2019), šis indeksas parodo šalių pažangą siekiant lyčių lygybės – kuo šis rodiklis mažesnis, tuo šalyje lyčių lygybė yra didesnė. Europos Sąjungos šalys yra įvertinamos nuo 1 iki 100, kai 100 rodo visišką lygybę tarp vyrų ir moterų šalyje.

Taigi, gerovės valstybės vertinimas remiasi įvairiais rodikliais, atspindinčiais ekonominę ir socialinę situaciją. Nors BVP vienam gyventojui dažnai naudojamas gerovės matui, jis neatskleidžia viso paveiklo, nes neatsižvelgia į nelygybę ar socialinius rodiklius. Todėl, norint išsamiau įvertinti gerovės lygį, svarbu naudoti ir kitus rodiklius, tokius kaip išlaidos švietimui ir sveikatai, Gini indeksas, skurdo rizikos lygis bei lyčių nelygybės indeksas. Šie rodikliai leidžia geriau suprasti, kaip efektyviai šalis sprendžia pagrindines socialines problemas ir siekia užtikrinti orų gyvenimą visiems savo piliečiams.

1.4. Socialinės išmokos gerovės valstybės kūrime

Vertinant gerovės lygį, būtina atsižvelgti, kaip socialinės išmokos veikia šalies piliečių gerovę ir prisideda prie oresnio jų gyvenimo. Kaip pažymi Mundeikis (2019), šiuolaikinės gerovės valstybės formavime svarbiausios priemonės, tokios kaip nacionalinis sveikatos ir nelaimingų atsitikimų draudimas bei senatvės pensijos, dažnai yra valstybės suteiktos išmokos, kurios garantuoja socialinę gerovę gyventojams. Šiomis dienomis valstybės, siekdamos didinti gerovės lygį, aktyviai naudoja panašias priemones. Tačiau svarbu išskirti ir socialinį draudimą, nedarbo, motinystės išmokas kaip svarbias priemones, kurios prisideda prie gerovės šalyje didinimo. Kaip teigia Aidukaitė (2019), efektyvi gerovės valstybė yra tokia, kuri geba užtikrinti didesnes socialines išmokas ir paslaugas, apsaugodama žmones nuo neigiamų padarinių, susidarančių dėl ekonominių pokyčių. Taigi, norint įvertinti valstybės veiksmingumą gerovės užtikrinimo srityje, svarbu analizuoti socialinių išmokų poveikį gerovės valstybę apibūdinantiems rodikliams.

Socialinės išmokos, gali padėti pensinio amžiaus gyventojams, šeimoms, vaikams, nedarbo atveju, skurdo ir finansinės atskirties situacijose. Dėl šios priežasties, nagrinėjant įvairias gerovės valstybės kūrimo priemones, socialinės išmokos yra viena iš svarbiausių priemonių. Pastaruoju metu mokslininkai ir ekspertai aktyviai tiria šių išmokų įtaką gerovės valstybės rodikliams. Žebrauskas (2005) teigia, kad teikiant socialines išmokas gyventojams, pagerinama šalies gerovė. Taigi, analizuojant socialines išmokas kaip priemonę gerovės valstybės kūrimui, svarbu iširti jų teorines sąsajas su anksčiau minėtais gerovės valstybės rodikliais, tokiais kaip Gini indeksas, skurdo rizikos ir lyčių nelygybės lygis.

Nagrinėjant socialines išmokas kaip gerovės valstybės kūrimo priemonę, toliau bus tiriamos teorinės sąsajos tarp anksčiau aptartų gerovės valstybės rodiklių: Gini indekso, skurdo rizikos ir lyčių nelygybės lygio, bei socialinių išmokų. Kuriant gerovės valstybę, svarbu atkreipti dėmesį, kad didelė pajamų nelygybė yra svarbi problema. Remiantis Roserio ir Ortiz-Ospinos (2013) išvadomis, nelygybė yra tiesioginis skirtingų politikos priemonių taikymo rezultatas. Pajamų nelygybės dydis skirtingose šalyse gali labai skirtis, todėl yra svarbu įvertinti, ar taikomos priemonės yra efektyvios ir užtikrina šalies gyventojų gerovę.

Lietuvoje socialinės išmokos labai veikia pajamų nelygybę, nes jos prisideda net iki 99 procentų prie jos mažinimo. Priešingai, mokesčiai pajamų nelygybės mažinimui turi beveik nereikšmingą poveikį⁴. Analizuojant Lietuvos socialinio modelio⁵ duomenis galima teigti, kad didinant socialines išmokas, Gini indeksas, kuris rodo pajamų nelygybę, mažėja. Šis ryšys pastebimas ir kitose šalyse. Kozuharov ir Petkovski (2018) Makedonijos atveju nustatė, kad didinant socialines išmokas, Gini indeksas rodantis pajamų nelygybę, mažėja. Taigi, socialinės išmokos yra svarbus veiksnys kovojant su nelygybe ir užtikrinant gyventojų gerovę. Teisinga jų taikymas ir panaudojimas padeda valstybei efektyviai veikti gerinant šalies gyventojų gyvenimo sąlygas.

Skurdas yra aktuali problema, kadangi su skurdu susiduria visos valstybės. Nors Europos Sąjungoje pastebimas skurdo lygio mažėjimas, pokytis yra labai nedidelis. Pavyzdžiui, palyginus 2018 ir 2019 m. Eurostat skurdo lygio duomenis, šis rodiklis Europos Sąjungoje sumažėjo tik 0,3 procento. Kaip teigia Balvovičiūtė (2019) kelių valstybių, tokių kaip Suomija, Jungtinė Karalystė, Lenkija ir Čekijos Respublika, skurdo lygio pokytis yra teigiamas. Remiantis Roserio ir Ortiz-

⁴ Europos semestro teminė informacijos suvestinė. (2017). *Nelygybės šalinimas*. https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/file_import/european-semester_thematic-factsheet_addressing-inequalities_lt.pdf

⁵ Darbo santykių ir valstybinio socialinio draudimo teisinis - administracinis modelis. (2014). Priedas Nr. II-8, II-8 Gyventojų pajamų nelygybės tyrimas. <http://www.socmodelis.lt/wp-content/uploads/II-81.pdf>

Ospinos (2013) išvadamis, skurdas yra svarbus kintamasis vertinant valstybės gerovę. Todėl svarbu mažinti skurdo lygį ir naudoti efektyvias skurdo mažinimo priemones.

Parekh ir Bandiera (2020) pabrėžia, kad socialinės išmokos gali padėti efektyviai susidoroti su skurdu ir patenkinti pagrindinius gyventojų poreikius. Jų atlikto tyrimo rezultatai rodo, kad veikiant socialinėms išmokoms, besivystančiose šalyse skurdo lygis sumažėjo net 7 procentais⁶. Kuivalaineno (2005) atliktame tyrime taip pat atskleidžiamas ryšys tarp socialinių išmokų ir skurdo. Nors socialinių išmokų dydis gali skirtis, visais atvejais po socialinės pagalbos skurdo lygis mažėja. Tai rodo, kad socialinės išmokos teigiamai veikia gyventojų socialinę ir ekonominę padėtį, prisidedant prie šalies piliečių gerovės lygio didėjimo. Europos Sąjunga pabrėžia socialinių išmokų teigiamą poveikį ne tik skurdo lygiui, bet ir bendrai gerovei. Teigiama, kad socialinės išmokos padeda užtikrinti pagrindinių poreikių tenkinimą ir mažina pažeidžiamumą nelaimėi atsitikus. Pavyzdžiui, besivystančiose šalyse socialinių išmokų pagalba skurdo atotrūkis sumažėjo net 14 procentų tarp skurdžiausių ir geriau gyvenančių žmonių⁷.

Nagrinėjant socialinių išmokų poveikį gerovės valstybę apibūnantiems rodikliams svarbu išskirti, kad ne visais atvejais šios priemonės taikymas gali teigiamai veikti gerovę šalyje. Remiantis 2013 metais atlikta lyčių nelygybės instituto analize, moterų gaunamos pajamos neštumo ir motinystės atostogų metu dažnai sumažėja, kadangi gaunamos socialinės išmokos yra mažesnės nei moterų darbo užmokestis (European Institute for Gender Equality, 2013). Dėl šios priežasties finansinė atskirtis tarp moterų ir vyrų išauga. Nors manoma, kad socialinės išmokos, skirtos moterims, suteikia joms daugiau galimybių, tokia priemonė pati savaime nesuteikia moterims daugiau galių ir neprisideda prie pagrindinių lyčių nelygybės priežasčių (UNRISD, 2016). Avram ir Popova (2021) atliko tyrimą, kuriuo tyrė, kaip socialinės išmokos veikia skirtingų lyčių pajamų nelygybę. Tyrimo rezultatai parodė, kad socialinės išmokos turi labai mažą poveikį moterų ir vyrų pajamų nelygybės mažinimui. Socialinių išmokų programos nespėdžia lyčių pajamų nelygybės klausimo. Taigi, galima teigti, kad socialinės išmokos, kaip priemonė nėra tinkama sprendžiant lyčių nelygybės problemą. Nagrinėtų tyrimų rezultatai parodo, kad lyčių lygybės didinimui reikėtų ieškoti daugiau skirtingų priemonių.

Taigi, socialinės išmokos dažnai yra laikomos veiksminga ir tinkama priemone gerovės valstybės kūrimui. Tačiau, vertinant skirtingus rodiklius, tokius kaip pajamų nelygybė, skurdo

⁶ Parekh, N., & Bandiera, O. (2020). Do social assistance programmes reach the poor? Micro-evidence from 123 countries. *Growth Brief*.

⁷ European Commission. (2012). Social transfers in the fight against hunger. <https://socialprotection.gov.bd/wp-content/uploads/2017/10/Social-transfers-in-the-fight-against-hunger.pdf>

rizikos ir lyčių nelygybės lygis, pastebima, kad socialinės išmokos gali turėti skirtingą poveikį šiems rodikliams. Pajamų nelygybės mažinimui socialinės išmokos dažnai yra teigiamai veikianti priemonė – didėjant socialinių išmokų dydžiui, pajamų nelygybę apibūdinantis Gini indeksas mažėja, o tai reiškia, kad pajamų lygybę šalyje auga. Be to, socialinės išmokos, kaip gerovės valstybės kūrimo priemonė, teigiamai veikia ir skurdo lygį šalyje. Remiantis Europos ir Afrikos pavyzdžiais, šių priemonių pagalba šalių gyventojų skurdas mažėja, suteikiant jiems didesnę galimybę pasinaudoti įvairesniais ištekliais, kurie užtikrina jų gerovę ir orų gyvenimą. Tačiau išskirtina, kad analizuojant socialinių išmokų ir lyčių nelygybės lygio sąsają, pastebimas neigiamas socialinių išmokų poveikis. Socialinės išmokos nesprenžia lyčių nelygybės mažinimo klausimo ir nepadedą mažinti atskirties tarp vyrų ir moterų.

1.5. Socialinių išmokų taikymas kuriant gerovės valstybę Lietuvoje, Latvijoje ir Švedijoje

Analizuojant socialinių išmokų taikymą ir jų poveikį vertinant gerovės valstybes, aktualu aptarti ne tik teorinius aspektus, bet ir tai, kaip konkrečiose valstybėse galėtų būti taikomi socialinių išmokų taikymo kriterijai, vertinant socialinių išmokų poveikį išskirtiems gerovės valstybę apibūdinantiems rodikliams.

Vertinant Latvijos atvejį, kaip teigia Rajevska (2019) Latvijos socialinės politikos modelis yra konservatyvių ir liberalių gerovės valstybės modelių mišinys. Valstybės politikos formuotojai didelį dėmesį skiria socialinių išmokų svarbai, kadangi šalyje pastebimos pajamų nelygybės, senėjimo, emigracijos problemos. Tai reiškia, kad siekiama, socialinių išmokų pagalba gerinti gyventojų gyvenimo sąlygas, užtikrinti patogų socialinį gyvenimą taip siekiant užtikrinti gerovę šalyje. Analizuojant Latvijos socialinės apsaugos sistemą, galima išskirti, kad socialinės išmokos, skirtos užtikrinti socialinę ir ekonominę pagalbą ištikus nelaimėi yra finansuojamos tiek iš centrinės valdžios pagrindinio biudžeto, tiek iš specialaus socialinei apsaugai skirto biudžeto. Pasak Visser ir kt. (2018), galima teigti, kad Latvijoje, vykdant gerovės valstybės politiką, socialinės išmokos yra įvardijamos kaip efektyvi ir svarbi priemonė. Pagal Latvijos teisės aktus socialinės išmokos skirstomos į dvi grupes: bedarbio pašalpas ir motinystės bei ligos pašalpas. Dėl šios priežasties galima teigti, kad socialinės išmokos, kaip priemonė šalyje veikia skurdo lygį, kadangi darbo neturintiems ir sergantiems gyventojams teikiant socialinę pagalbą sudaromos sąlygos nepriartėti prie skurdo rizikos ribos. Taip pat, socialinės išmokos turi poveikį pajamų nelygybės ir lyčių nelygybės rodikliams, kadangi įvertinus šalies piliečių socialinę padėtį ir suteikus jiems pagalbą, mažėja galimybė išaugti pajamų atskirčiai. Svarbu paminėti, kad vidutinis

socialinių išmokų dydis 2005–2009 m. Latvijos regionuose didėjo ir yra didesnis nei Europos Sąjungos vidurkis. Analizuojant atskiras socialinių išmokų rūšis galima įvardinti: išlaidos neįgalumo pašalpoms išaugo 99 %, nedarbo išmokoms – 75 %, senatvės ir šeimos pašalpoms – 64 %. Pasak Ranshuijsen ir Westerveld (2015), toks socialinių išmokų dydžio augimas susijęs su Latvijos Respublikos teisės aktų pakeitimais. Tai reiškia, kad Latvijoje socialinės išmokos svarbi ir įteisinta priemonė, siekiant užtikrinti gerovę šalies piliečiams. Svarbu išskirti, kad Latvijoje socialinių išmokų sistema yra pagrįsta įmokų principu, o išmokos paskirstomas tarp esamų įmokų mokėtojų ir jos dydis yra glaudžiai susijęs su konkreto asmens sumokėtomis įmokomis. Tokia sistema sukuria tinkamas paskatas dirbti, nors ir reikalauja didelių resursų jos administravimui. Kaip teigia Delsen (2019) socialinių išmokos atlieka pagrindinį vaidmenį dabartiniame Latvijos socialinės apsaugos finansavimo derinyje. Todėl galima teigti, kad socialinės išmokos, kaip priemonė, teigiamai veikia Latvijos gerovės valstybės rodiklius.

Analizuojant Švedijos atvejį, galima teigti, kad požiūris į socialinės paramos gavimą ir skurdą pasikeitė: trumpalaikis ar atsitiktinis skurdas (skurdas, kuris dažniausiai atsiranda recesijos metu ir sumažėja ekonominio pakilimo fazėje⁸) tapo nebe toks svarbus, o daugiausia dėmesio sulaukia ilgalaikiai ar pasikartojantys neigiami faktoriai. Kaip teigia Hinders (2023), ilgalaikis skurdas veikia piliečių gyvenimą ilgą laiką, tai reiškia, kad dėl ilgalaikio nepriteklaus išauga galimybė susirgti ligomis ar negauti išsilavinimo. Tai reikšminga gerovės valstybės atžvilgiu, kadangi išsilavinimo trūkumas gali lemti nedarbo augimą, o dėl ligos gyventojai dažnai būna atskirti, negali socializuotis. Šie aspektai neigiamai veikia asmens gerovės lygį. Pasak VanderWeele (2015), Švedijoje socialinės išmokos įvardijama kaip priemonė, kuri suteikiama siekiant užkirsti kelią skurdui. Kaip teigia autorius, svarbu išskirti, kad šalyje nėra oficialaus skurdo apibrėžimo ar ribos, tačiau tam tikro lygio pajamos yra būtina sąlyga norint gauti socialinę paramą. Ekonominių sunkumų rizika labai priklauso nuo asmens padėties darbo rinkoje, Švedijoje laikomasi pozicijos, kad vargu ar kas nors, dirbantis visą darbo dieną, turėtų pakankamai mažas pajamas, kad galėtų gauti socialinę paramą, todėl dauguma socialinės paramos gavėjų yra bedarbiai. Pasak Shah (2012), šalies socialinių išmokų politika, kaip ir daugumoje Vakarų pasaulio šalių, nuo šeštojo dešimtmečio pasižymėjo valstybės atsakomybe ir neįgaliųjų įtraukimu į bendruomenę. Neįgaliųjų įtraukimas labai svarbus siekiant mažinti nelygybės lygį, kadangi dažnai neįgalieji yra atskirti, vertinami kaip silpnesni, jiems gali būti taikomos nevienodos sąlygos ieškantis darbo ar paslaugų. Svarbu išskirti, kad valstybė didelį dėmesį skiria ir nustato neįgaliųjų

⁸ ES struktūrinė parama 2007 - 2013m. (2012). *Diskutuota intervencijų, mažinančių skurdą ir skatinančių senėjančių gyventojų aktyvumą, tema.* <http://www.esparama.lt/naujiena?id=090bdd5380140e1a>

darbo skatinimą ir priėmimą įvairiose institucijose. Tai reiškia, kad tokiu būdu sukuriama institucinė gerovės valstybės sąranga. Svarbu paminėti, kad 2018 metais socialinių išmokų sistema parėmė 55 800 žmonių už 1,46 mlrd. EUR. Valstybė taip pat investuoja apie 2,6 mlrd. EUR, o tai reiškia, kad visos Švedijos socialinės apsaugos išlaidos sudaro beveik 8,15 mlrd. EUR. Kaip teigia Newson (2020), tokiu būdu reikšmingai pagerinami gerovės valstybės rodikliai. Taigi, analizuojant Švedijos socialinių išmokų poveikį šalies gerovės valstybės rodikliams, galima teigti, kad valstybė yra nustaciusi socialinių išmokų, kaip priemonės, turinį ir apimtį. Dėl šios priežasties tokiu būdu sudaromos efektyvios prielaidos Švedijoje įgyvendinti realiai funkcionuojantį gerovės valstybės modelį.

Kalbant apie Lietuvoje taikomą socialinės politikos modelį ir jo poveikį gerovės valstybės rodikliams, pabrėžtina, kad teisės aktuose siekiama nustatyti piniginės socialinės paramos teikimo principus, finansavimo šaltinius, piniginę socialinę paramą gaunančių asmenų teises ir pareigas, taip pat piniginės socialinės paramos, teikiamos nepasiturintiems gyventojams, kai suaugę asmenys yra išnaudoję visas kitų pajamų gavimo galimybes, rūšis, jų dydžius ir teikimo sąlygas. Pasak Leenheer ir kt. (2017), tai reiškia, kad tokiu būdu siekiama maksimaliai apimti visas socialinės pagalbos reikalingų asmenų grupes, o tai laikytina reikšmingu elementu, norint užtikrinti gerovės valstybės modelį. Toks plataus masto socialinės politikos numatymas yra vienas iš esminių gerovės valstybės modelio elementų ne tik trumpuoju laikotarpiu, bet ir ilgalaikėje perspektyvoje. Kartu teisės aktuose nurodyta, jog piniginė socialinė parama teikiama vadovaujantis šiais principais: 1) bendradarbiavimo ir dalyvavimo; 2) prieinamumo; 3) socialinio teisingumo ir veiksmingumo; 4) visapusiškumo ir adekvatumo; 5) įgalinimo; 6) lygių galimybių. Visi šie principai ir jų taikymas atskleidžia, kad bent jau reguliavimo atžvilgiu nustatyti imperatyvai, kurių pagrindu, teikiant socialines išmokas, prisidedama prie gerovės valstybės modelio įgyvendinimo. Lietuvai būdingas socialinių išmokų dominavimas socialinės apsaugos sistemoje, didelė gyventojų aprėptis, žemas pasitikėjimas valstybe ir valdžios organais. Svarbu paminėti, kad, pavyzdžiui, žemos socialinės išmokos, pensijos, nors ir apima daug gyventojų, efektyviai nesprendžia skurdo, socialinės atskirties problemų. Lietuva bendro vidaus produkto socialinės apsaugos sistemos finansavimui išleidžia mažai, be to, atitinkamai pasižymi gerokai mažesnėmis išlaidomis, skiriamomis socialinės politikos finansavimui.

Apibendrinant galima teigti, kad tiek Lietuvos, tiek Latvijos, tiek Švedijos socialinės apsaugos sistemos tiesiogiai prisideda prie gerovės valstybės modelio kriterijų įgyvendinimo, t. y. numatytos socialinės išmokos šiuo atveju yra integrali socialinės politikos sistemos dalis, dėl kurios galima užtikrinti socialiai pažeidžiamų asmenų interesus.

1.6. Tyrimų, nagrinėjančių socialinių išmokų poveikį gerovės valstybę apibūdinantiems rodikliams, analizė

Kozuharovo ir Petkovskio (2018) atliktu tyrimu analizuojama socialinių išmokų poveikį pajamų nelygybei, matuojamai Gini indeksu, Šiaurės Makedonijoje. Tokį tyrimą atlikti paskatino didėjanti pajamų nelygybė ir socialinė atskirtis pasaulyje, ypač pastaruosius dešimtmečius. Šiaurės Makedonija, kaip besivystanti šalis, patyrė didelius iššūkius, kuriuos lėmė pajamų nelygybė, kuri per pastaruosius 15 metų vidutiniškai augo 4 proc. per metus. Tyrimui naudoti 2002–2014 m. ekonominiai duomenys, o analizės metu taikyti koreliaciniai ir regresiniai metodai. Tyrimo rezultatai parodė, kad didėjant socialinių išmokų apimtims, pajamų nelygybė, išreikšta Gini indeksu, mažėja.

Skučienė ir Lazutka (2019) atliktu tyrimu analizavo socialinių išmokų poveikį pajamų nelygybei, matuojamai Gini indeksu, trijose Baltijos šalyse. Tyrimui naudoti šių šalių 2007–2015 m. paneliniai duomenys, o analizės metu buvo taikomas pastovių efektų regresijos modelis. Tyrimo rezultatai parodė, kad socialinių išmokų poveikis pajamų nelygybei yra statistiškai nereikšmingas. Todėl galima daryti išvadą, kad Baltijos šalyse socialinės išmokos nedaro reikšmingo poveikio pajamų nelygybei.

Atilla ir Hao (2014) atliko tyrimą, kurio tikslas buvo nustatyti ryšį tarp socialinių išmokų ir pajamų nelygybės Jungtinėje Karalystėje. Tyrimui naudoti 1977–2007 m. laikotarpio Jungtinės Karalystės duomenys, o analizės metu buvo taikyta koreliacinė analizė. Tyrimo rezultatai parodė stiprų, teigiamą ir statistiškai reikšmingą ryšį tarp socialinių išmokų ir pajamų nelygybės, išreikštos Gini indeksu. Tai rodo, kad didėjant socialinių išmokų apimtims, didėja ir pajamų nelygybė. Tyrimo autoriai teigia, kad socialinės išmokos gali padėti mažinti pajamų nelygybę.

Miežienės ir Krutulienės (2019) tyrimu siekta nustatyti socialinių išmokų poveikį skurdo mažinimui Europos Sąjungos šalyse-narėse. Tyrimui naudoti 2008–2016 m. duomenys, o analizės metu taikyta regresinė analizė. Tyrimo rezultatai parodė, kad socialinės išmokos mažina skurdo riziką visose šalyse. Tačiau skirtingose šalyse skirtingos socialinių išmokų struktūrinės dalys daro skirtingą poveikį skurdo rizikai. Nustatyta, kad socialinės išmokos šeimoms ir vaikų priežiūrai labiausiai prisideda prie skurdo rizikos mažinimo.

Balvočiūtės (2020) atlikto tyrimo tikslas buvo nustatyti socialinių išmokų ir kitų socialinių-ekonominių rodiklių poveikį skurdo mažinimui Europos Sąjungos šalyse-narėse. Tyrimui naudoti 2000–2017 m. duomenys, o analizės metu taikytas Gauso modelis. Tyrimo rezultatai rodo, kad didžiausią poveikį skurdo mažinimui turi ekonomikos augimo tempai. Tai reiškia, kad sparčiau besivystančiose šalyse skurdo rizikos lygis mažėja greičiau. Tyrimu nustatyta, kad socialinių

išmokų poveikis skurdo rizikos lygiui buvo nereikšmingas, todėl galima teigti, kad pagalba socialinėmis išmokomis, analizuojamose šalyse, nebuvo orientuota į labiausiai nepasiturinčių gyventojų dalį.

Skirtingų autorių atliktų tyrimai parodė, kad socialinės išmokos gali turėti skirtingą poveikį pajamų nelygybei ir skurdo mažinimui, priklausomai nuo šalies konteksto ir taikytų politikų. Tyrimai suteikia svarbių įžvalgų ir duomenų, leidžiančių geriau suprasti šias kompleksines problemas ir kurti efektyvesnę politiką gerovei skatinti. 2 lentelėje pateikti apibendrinti analizuotų autorių tyrimų rezultatai.

2 lentelė

Socialinių išmokų poveikio gerovės valstybę apibūdinantiems rodikliams tyrimų apibendrinimas

Autoriai	Tyrimo tikslas	Duomenys	Taikyti metodai	Rezultatai
Kozuharov ir Petkovski (2018)	Nustatyti socialinių išmokų poveikį pajamų nelygybei	2002–2014 metų Šiaurės Makedonijos ekonomikos duomenys	Koreliacinės ir regresinės analizės metodai	Socialinių išmokų apimtys daro neigiamą ir statistiškai reikšmingą poveikį pajamų nelygybei
Skučienė ir Lazutka (2019)	Nustatyti socialinių išmokų poveikį pajamų nelygybei	Baltijos šalių 2007–2015 metų duomenys	Pastovių efektų regresijos modelis	Baltijos šalyse socialinės išmokos kokio nors reikšmingo poveikio pajamų nelygybei nedaro
Atilla ir Hao (2014)	Nustatyti ryšį tarp socialinių išmokų ir pajamų nelygybės	1977–2007 metų laikotarpio Jungtinės Karalystės duomenys	Koreliacinė analizė	Nustatytas stiprus, teigiamas ir statistiškai reikšmingas ryšys tarp socialinių išmokų ir pajamų nelygybės
Miežienė ir Krutulienė (2019)	Nustatyti socialinių išmokų poveikį skurdo mažinimui	2008–2016 metų Europos Sąjungos šalių duomenys	Regresinė analizė	Didžiausią poveikį skurdo rizikos mažinimui daro socialinės išmokos šeimai ir vaikams

2 lentelės tęsinys

Balvočiūtė (2020)	Nustatyti socialinių išmokų poveikį skurdo mažinimui Europos Sąjungos šalyse-narėse	2000–2017 metų 24 Europos Sąjungos šakių-narių ekonomikų duomenys	Gauso maišos modelis	Socialinių išmokų poveikis skurdo rizikos lygiui buvo ne nereikšmingas
----------------------	--	---	-------------------------	---

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis Kozuharov ir Petkovski, 2018; Skučienė ir Lazutka, 2019; Atilla ir Hao, 2014; Miežienė ir Krutulienė, 2019; Balvočiūtė, 2020; Gray, Hunter ir Biddle, 2017.

2. Socialinių išmokų poveikio, kuriant gerovės valstybę, tyrimo metodologija

2.1. Socialinių išmokų poveikio gerovės valstybę apibūdinantiems rodikliams kiekybinio tyrimo metodika

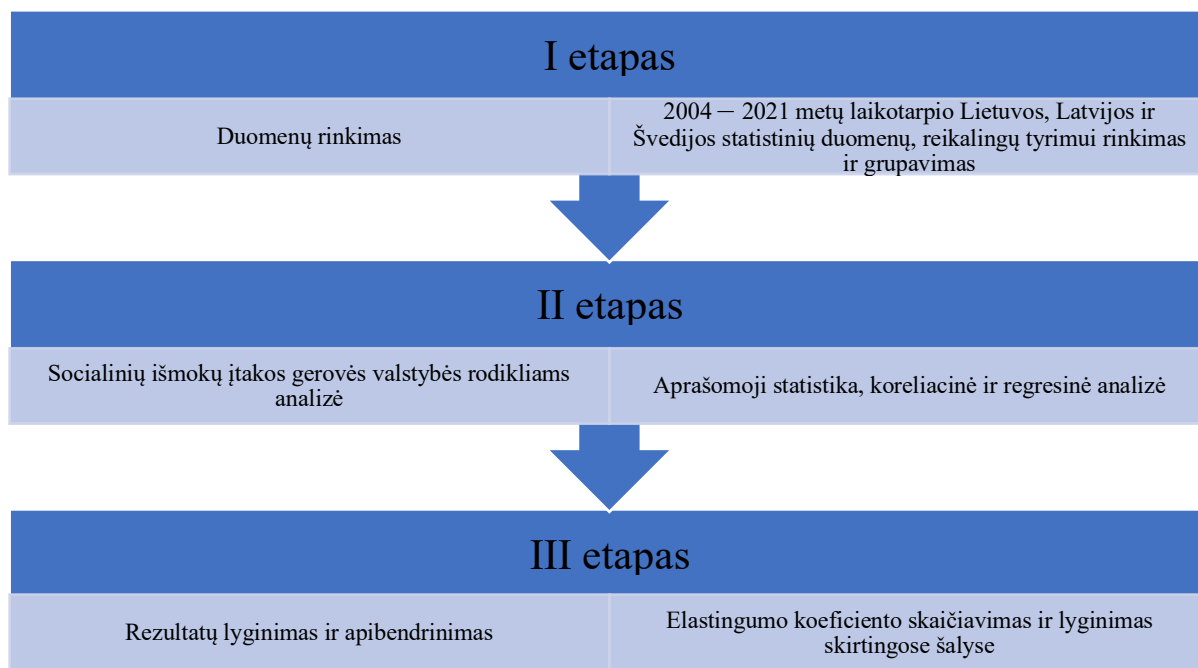
Tyrimui atlikti pasirinktas kiekybinis aprašomasis tyrimas, nes, kaip nurodo Kardelis (2017), tokio pobūdžio tyrimai geriausiai tinka ryšiams tarp socialinių fenomenų tirti. Šiuos ryšius atspindi hipotezės, kurios kiekybinio aprašomojo tyrimo pagalba patvirtinamos arba paneigiamos.

Tyrimo tikslas. Išanalizuoti socialinių išmokų apimčių poveikį gerovės valstybės rodikliams.

Tam, kad pasiekti tyrimo tikslą, sudaroma tyrimo loginė schema, pateikta 3 paveiksle.

3 paveikslas

Tyrimo loginė schema

Šaltinis: sudaryta autorės

Duomenų rinkimas. Pirmajame tyrimo etape atliekamas Lietuvos, Latvijos ir Švedijos 2004–2022 metų socialinių išmokų, GINI indekso, skurdo rizikos lygio ir lyčių nelygybės indekso duomenų rinkimas iš OECD duomenų bazės.

Duomenų analizė. Atliekama surinktų duomenų aprašomoji statistika, kad nustatyti duomenų kitimo intervalus, vidurkius ir pasiskirstymo tipus. Koreliacinė analizė parodo ryšių tarp tyrime naudojamų kintamųjų stiprumą, kryptį ir statistinį reikšmingumą. Regresinė analizė leidžia

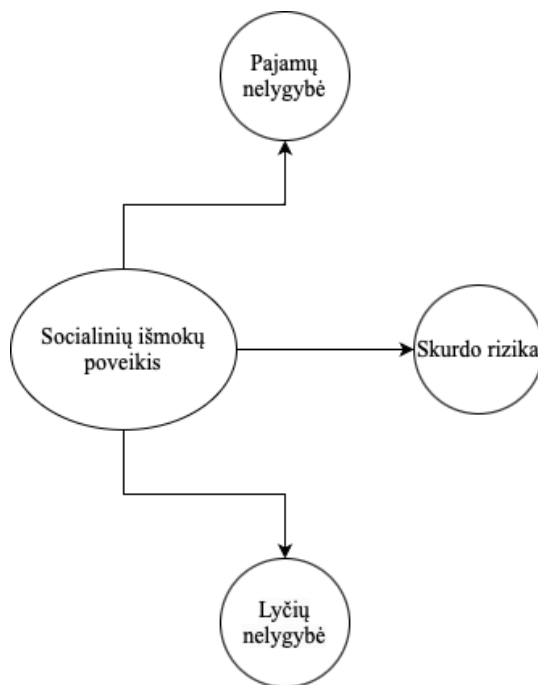
įvertinti socialinių išmokų poveikį gerovės valstybės rodikliams (Gini indeksui, skurdo rizikos lygiui ir lyčių nelygybės indeksui).

Apibendrinimas. Šiame tyrimo etape skaičiuojamas kiekvienai analizuojamai šaliai socialinių išmokų poveikio atskiriems gerovės valstybės rodikliams elastingumas, kad būtų galima palyginti šio poveikio stiprumą skirtingose valstybėse ir skirtingiems rodikliams. Taip pat diskusijos forma apibendrinami socialinių išmokų poveikio gerovės valstybei skirtingose šalyse (Lietuva, Latvija, Švedija) tyrimo rezultatai, jie palyginami su kitų autorių tyrimo rezultatais, pateikiami pasiūlymai ir vertinimai.

Remiantis suformuluotomis hipotezėmis, sudaroma konceptualus tyrimo modelis, pateiktas 4 pav.

4 paveikslas

Konceptualus tyrimo modelis

Šaltinis: sudaryta autorės

Formuluojamos tyrimo hipotezės:

H1: Socialinių išmokų apimtys daro neigiamą ir statistiškai reikšmingą ($p < 0,05$) poveikį pajamų nelygybei.

H2: Socialinių išmokų apimtys daro neigiamą ir statistiškai reikšmingą ($p < 0,05$) poveikį skurdo rizikos lygiui.

H3: Socialinių išmokų apimtys daro neigiamą ir statistiškai reikšmingą ($p < 0,05$) poveikį lyčių nelygybei.

Remiantis šio baigiamojo magistro darbo tikslais, uždaviniais ir suformuluotomis hipotezėmis, pasirenkami kintamieji, kurie bus naudojami tyrime (3 lentelė).

3 lentelė

Tyrime naudojami kintamieji

Kintamasis	Žymėjimas	Kintamojo tipas	Rodiklis
Socialinių išmokų apimtys	SOC	Nepriklausomas kintamasis	Socialinių išmokų apimtys, kaip bendrojo vidaus produkto dalis
Pajamų nelygybė	GINI	Priklausomas kintamasis	Gini indeksas
Skurdo rizikos lygis	SKR	Priklausomas kintamasis	Skurdo rizikos lygis
Lyčių nelygybė	LYC_NELYG	Priklausomas kintamasis	Lyčių nelygybės indeksas
BVP gyventojui	BVP	Kontrolinis kintamasis	BVP gyventojui apimtys
Išlaidos švietimui	SVIET	Kontrolinis kintamasis	Išlaidų švietimui apimtys
Išlaidos sveikatos apsaugai	SVEI	Kontrolinis kintamasis	Išlaidų sveikatos apsaugai apimtys

Šaltinis: sudaryta autorės

Remiantis sudarytu modeliu ir pasirinktais kintamaisiais atliekama suformuluotų hipotezių patikrinimas.

Duomenų rinkimas. Tyrimas bus atliekamas Lietuvos, Latvijos ir Švedijos 2004–2022 metų laikotarpio statistinių duomenų pagalba. Duomenys bus renkami statistinių duomenų, kurie viešai skelbiami OECD duomenų bazėje.

Aprašomoji statistika. Kad aprašyti laiko meilutę naudojama eilė parametrų. Maksimali ir minimali reikšmės parodo kintamojo reikšmių kitimo diapazoną. Vidurkis parodo reikšmę, apie kurią yra išsibarsčiusios kintamojo reikšmės. Išsibarstymo lygį parodo standartinis nuokrypis. Asimetrijos ir eksceso koeficientai parodo kintamojo reikšmių pasiskirstymo pobūdį. Jei asimetrijos koeficientas yra intervale $[-3; +3]$, o eksceso koeficientas mažesnis už 10 – kintamojo reikšmės yra pasiskirsčiusios pagal normalųjį pasiskirstymo dėsnį.

Koreliacinė analizė. Ši analizė naudojama įvertinti ryšius tarp tyrime naudojamų kintamųjų porų. Atliekant koreliacinę analizę, skaičiuojamas koreliacijos koeficientas. Jei kintamojo reikšmės pasiskirsčiusios pagal normalųjį pasiskirstymo dėsnį, skaičiuojama Pearson'o koreliacijos koeficientas, priešingu atveju – Spearman'o. Šio koeficiento reikšmė yra intervale $[-1; +1]$. Kuo reikšmė artimesnė -1 ar +1 – tuo ryšys stipresnis. Kai reikšmė yra -1 ar +1 – ryšys yra funkcinis. Koreliacijos koeficientas parodo ir ryšio kryptį. Jei koeficiento reikšmė neigiama, ryšys neigiamas: didėjant vieno kintamojo reikšmėms, kito reikšmės mažėja, ir atvirkščiai. Teigiama koreliacijos koeficiento reikšmė reiškia teigiamą ryšį: didėjant vieno kintamojo reikšmėms, didėja ir kito kintamojo reikšmės, o vieno reikšmėms mažėjant, mažėja ir kito kintamojo reikšmės. Atliekant koreliacinę analizę, taip pat nustatomas ryšio statistinis reikšmingumas. Tam atliekamas porinis t-testas. Jei testo reikšmingumas $p < 0,05$ – ryšys yra statistiškai reikšmingas. Priešingu atveju, ryšys atsitiktinis.

Regresinė analizė. Regresinė analizė naudojama siekiant nustatyti vienu tyrime naudojamų kintamųjų (nepriklausomų kintamųjų) poveikį kitiems kintamiesiems (priklausomiems kintamiesiems). Dažniausiai yra naudojama tiesinės regresijos vienos krypties ANOVA modelis, kurio analitinė išraiška (2):

$$y = \alpha + \beta \cdot x + \varepsilon \quad (2)$$

čia: y – priklausomas kintamasis;
 x – nepriklausomas kintamasis;
 α ir β – regresinės lygties koeficientai;
 ε – paklaida.

Visų pirma yra tikrinamas modelio tinkamumas. Tam skaičiuojamas modelio determinacijos koeficientas ir statistinis reikšmingumas. Determinacijos koeficientas parodo, keliais procentais nepriklausomų kintamųjų reikšmių pokyčiai paaiškina priklausomo kintamojo reikšmių dispersiją. Jei determinacijos koeficiento (R^2) reikšmė mažiau nei 20 proc. – modelis nėra patikimas. Taip pat skaičiuojamas modelio statistinis reikšmingumas p . Jei $p < 0,05$ – modelis

tinkamas nagrinėti. Tuomet skaičiuojami modelio nepriklausomų kintamųjų koeficientai ir jų statistinis reikšmingumas. Jei modelio kintamojo koeficiento statistinis reikšmingumas $p < 0,05$ – nepriklausomas kintamasis daro poveikį priklausomam kintamajam. Priešingu atveju – poveikis statistiškai nereikšmingas.

Šiame baigiamajame magistro darbe suformuluotų hipotezių patikrinimui sudaromo trys regresijos modeliai (3), (4), (5) kiekvienai šaliai:

$$GINI_i = \alpha_{i1} + \beta_{i1} \cdot SOC_i + \varepsilon_{i1} \quad (3)$$

$$SKR_i = \alpha_{i2} + \beta_{i2} \cdot SOC_i + \varepsilon_{i2} \quad (4)$$

$$LYC_NELYG_i = \alpha_{i3} + \beta_{i3} \cdot SSOC_i + \varepsilon_{i3} \quad (5)$$

čia: i – šalies indeksas (1 – Lietuva, 2 – Latvija, 3 – Švedija).

Apskaičiavus sudarytų modelių koeficientų skaitines reikšmes, galima apskaičiuoti elastingumą pagal formulę (6):

$$E = \beta \cdot \frac{\bar{x}}{\bar{y}} \quad (6)$$

čia: β – regresinės lygties koeficientas;

\bar{y} – priklausomojo kintamojo reikšmių vidurkis;

\bar{x} – nepriklausomojo kintamojo reikšmių vidurkis.

Elastingumas (E) parodo, keliais procentais vidutiniškai pasikeis priklausomasis kintamasis y , jeigu nepriklausomasis kintamasis x pasikeis vienu procentu.

3. Socialinių išmokų įtakos gerovės valstybės rodikliams Lietuvoje, Latvijoje ir Švedijoje tyrimas

3.1. Socialinių išmokų įtakos gerovės valstybės rodikliams Lietuvoje tyrimas

3.1.1. Aprašomoji statistika

Tyrimė naudojamų kintamųjų charakteristikų apibūdinimui naudojama aprašomoji statistika. Skaičiuojamos tokios kintamųjų savybės, kaip maksimali ir minimali reikšmės, vidurkis, standartinis nuokrypis ir kintamųjų reikšmių pasiskirstymo charakteristikos – asimetrijos ir eksceso koeficientai. Tyrimė naudojamų kintamųjų charakteristikos pateiktos 4 lentelėje.

4 lentelė.

Lietuvos gerovės valstybės, ekonominių ir socialinių rodiklių 2004–2022 metais charakteristikos

Kintamasis	Min	Max	M	SD	AK	SK
Socialinių išmokų apimtys išmokos (mlrd. EUR)	2,363	10,561	5,834	2,314	0,731	0,132
Gini indeksas	32,000	37,900	35,558	1,563	-0,589	0,054
Skurdo rizikos lygis (proc.)	4,400	28,700	19,300	7,512	-0,527	-0,830
Lyčių nelygybės indeksas (proc.)	10,400	19,500	14,705	2,986	0,294	-1,074
BVP gyventojui (tūkst. EUR)	7,270	15,100	11,146	2,383	0,202	-1,067
Išlaidos švietimui (mlrd. EUR)	1,189	2,756	1,885	0,441	0,521	0,009
Išlaidos sveikatos apsaugai (mlrd. EUR)	0,752	3,518	1,852	0,740	1,020	0,587

Min – minimali reikšmė; Max – maksimali reikšmė; M – vidurkis; SD – standartinis nuokrypis; AK – asimetrijos koeficientas; SK – ekscesas

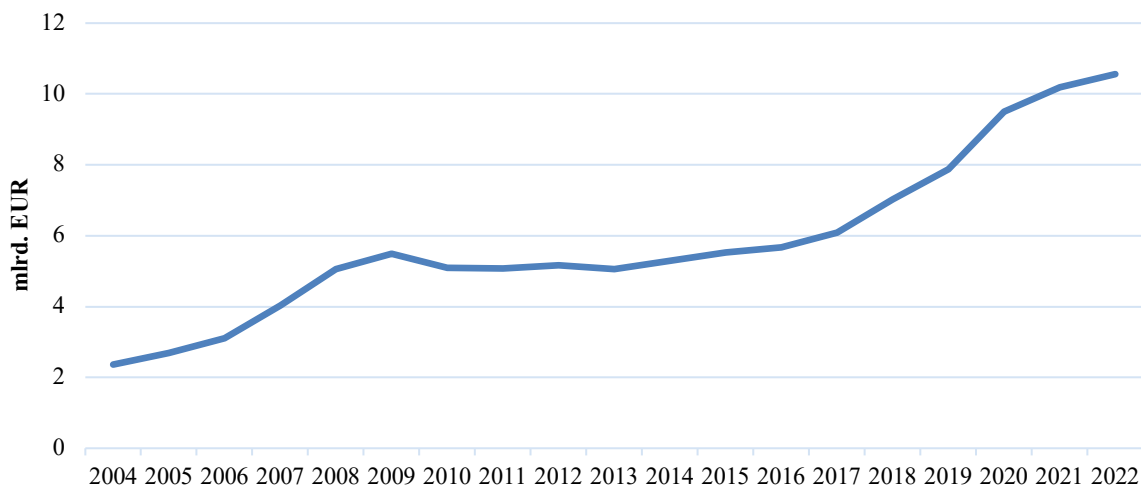
Šaltinis: sudaryta autorės

Analizuojamu laikotarpiu socialinių išmokų apimtys Lietuvoje kito tarp 2,363 ir 10,561 mlrd. EUR. Šio kintamojo reikšmių vidurkis analizuojamu 2004–2022 metų laikotarpiu buvo 5,834 mlrd. EUR, o standartinis nuokrypis (SD) 2,314, tai reiškia, kad kintamojo reikšmės nėra labai išsibarsčiusios aplink vidurkį. Asimetrijos ir eksceso koeficientų reikšmės (atitinkamai 0,731 ir 0,132) rodo, kad kintamojo reikšmių pasiskirstymas yra artimas normaliam, su nedideliu

pasiskirstymo kreivės poslinkiu į dešinę nulinės reikšmės atžvilgiu. Socialinių išmokų apimčių reikšmės analizuojamu laikotarpiu pateiktos 5 pav.

5 paveikslas.

Socialinių išmokų apimčių reikšmės Lietuvoje 2004–2022 metais

Šaltinis: sudaryta autorės

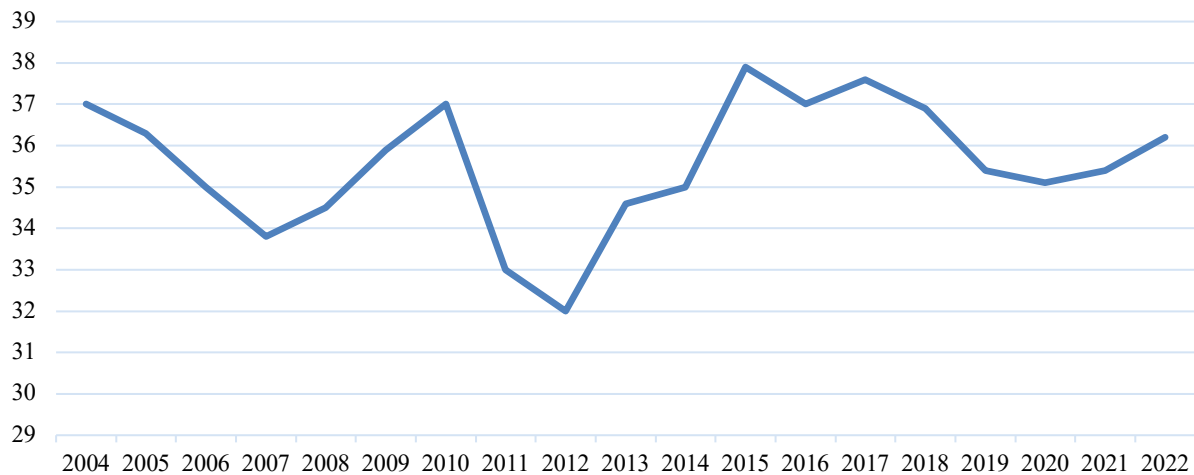
Per analizuojamą laikotarpį socialinių išmokų apimtys Lietuvoje padidėjo 4,5 kartus ir 2022 metais siekė 10,56 mlrd. EUR. Visą socialinių išmokų apimčių augimą galima suskirstyti į tris etapus. Pirmasis etapas (2004–2008 metai), kuomet socialinių išmokų apimtys nuosekliai augo. Tačiau 2008 metų pabaigoje prasidėjusi pasaulinė ekonominė krizė sustabdė šį augimą. Dėl šios krizės valstybė, kaip ir verslas, buvo priversti taupyti, todėl buvo sustabdytas daugelio socialinių programų įgyvendinimas. Per 2009 metus socialinių išmokų apimtys sumažėjo 7,1 proc. Kadangi Lietuva santykinai greitai pradėjo išeiti iš krizės, prasidėjo lėtas socialinių išmokų apimčių augimas. Jei iki 2009 metų pradžios socialinių išmokų apimtys vidutiniškai per metus padidėdavo po 21,1 proc., tai 2009–2017 metų laikotarpiu vidutinis socialinių išmokų apimčių augimas per metus sudarė 2,2 proc. Tačiau palaipsniui ekonomikai atsigauant, pradėjo didėti ir socialinių išmokų apimtys. Vidutiniškai iki 2022 metų jų apimtys padidėdavo po 16,0 proc. per metus. Tačiau nuo 2021 metų dėl 2020 metais prasidėjusios COVID-19 pandemijos, didėjančios infliacijos ir 2022 metais prasidėjusios Rusijos agresijos Ukrainoje pastebima socialinių išmokų apimčių augimo lėtėjimo tendencija.

Gini indekso reikšmė Lietuvoje 2004–2022 metais kito tarp 32,0 ir 37,9 proc. Šių reikšmių vidurkis buvo 35,6 proc., o standartinis nuokrypis sudarė 1,563. Reikia pažymėti, kad Gini indekso 35 proc. reikšmė reiškia, kad pajamos visuomenėje pasiskirsčiusios netolygiai. Maža gyventojų dalis gauna didesnę dalį visų pajamų, o didžioji dalis gyventojų gauna mažesnes pajamas. Jei Gini

indekso reikšmė yra 35 proc., tai reiškia, kad 20 proc. gyventojų gauna 40 proc. visų pajamų. Asimetrijos ir eksceso koeficientų reikšmės (atitinkamai -0,589 ir 0,054) rodo, kad kintamojo reikšmių pasiskirstymas yra artimas normaliam, su nedideliu pasiskirstymo kreivės poslinkiu į kairę nulinės reikšmės atžvilgiu. Gini indekso reikšmės analizuojamu laikotarpiu pateiktos 6 pav.

6 paveikslas.

Gini indekso reikšmės Lietuvoje 2004–2022 metais

Šaltinis: sudaryta autorės

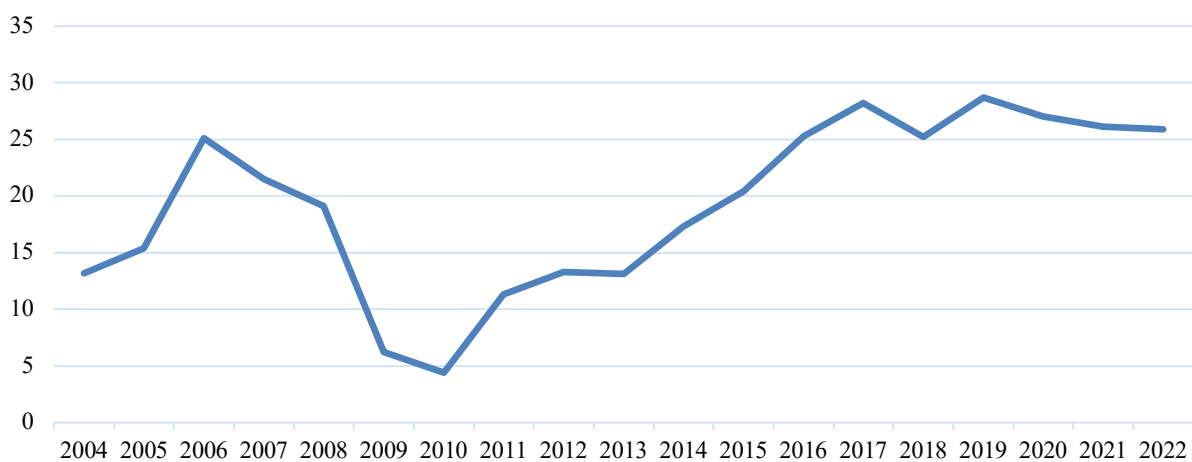
Nuo 2004 iki 2007 metų pajamų lygybė Lietuvoje mažėjo, tačiau didžiausio Lietuvos ekonomikos augimo laikotarpiu (2007–2008 metais) pajamų lygybė padidėjo 3,2 procentiniais punktais. Tačiau prasidėjus pasaulinei ekonomikos krizei pajamų lygybė staigiai sumažėjo. Per du metus šis sumažėjimas sudarė 5,0 procentinius punktus. Tokį sumažėjimą lėmė būtinumas taupyti krizės metu. Didesnes pajamas gaunančių asmenų pajamos sumažėjo, o tuo pačiu buvo sumažėjęs ir vartojimas. Tačiau pasibaigus krizei ir padėjus augti gyventojų pajamoms, pradėjo didėti ir pajamų lygybė. Nuo 2012 iki 2015 metų ji padidėjo 5,9 procentiniais punktais. lygybė pradėjo mažėti ekonomikai augant. Apibendrinant galima padaryti išvadą, kad pajamų lygybė per analizuojamą laikotarpį kiek sumažėjo, tačiau šis mažėjimas nebuvo tolygus, o sudarytas iš staigių pajamų lygybės padidėjimo ir greito mažėjimo etapų.

Skurdo rizikos lygio reikšmė Lietuvoje 2004–2022 metais kito tarp 4,4 ir 28,7 proc. Skurdo rizikos lygio reikšmių analizuojamu laikotarpiu vidurkis buvo 19,3 proc., o standartinis nuokrypis sudarė 7,512. Tai reiškia, kad skurdo rizikos lygio reikšmės nėra glaudžiai susikoncentravusios ties šio rodiklio vidurkiu. Skurdo rizikos lygis naudojamas siekiant įvertinti, ar asmuo ar šeima turi didelę tikimybę gyventi žemiau skurdo ribos. Skurdo riba yra pajamų lygis, būtinas

pagrindiniams poreikiams patenkinti. 19,3 proc. skurdo rizikos reikšmė reiškia, kad 19,3 proc. gyventojų gyvena žemiau skurdo ribos, o jų pajamos yra žemesnės už minimalų pajamų lygį. Tai reiškia, kad šie gyventojai negali sau leisti pagrindinių poreikių, tokių kaip maistas, būstas, drabužiai ir sveikatos priežiūra. Asimetrijos ir eksceso koeficientų reikšmės (atitinkamai -0,527 ir -0,830) rodo, kad kintamojo reikšmių pasiskirstymas yra artimas normaliam, su nedideliu pasiskirstymo kreivės poslinkiu į kairę simetrijos reikšmės atžvilgiu. Skurdo rizikos lygio reikšmės analizuojamu laikotarpiu pateiktos 7 pav.

7 paveikslas.

Skurdo rizikos lygio reikšmės Lietuvoje 2004–2022 metais

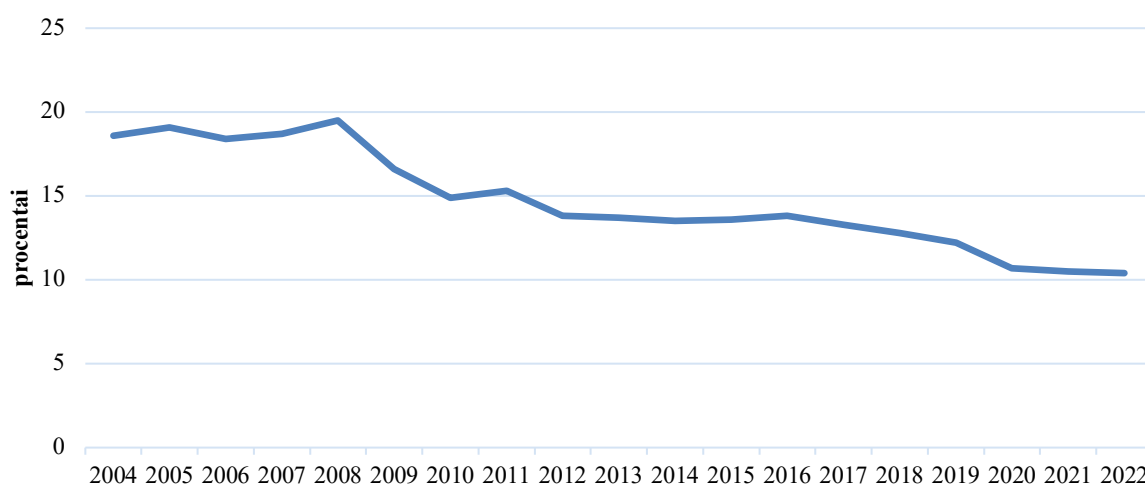
Šaltinis: sudaryta autorės

Per analizuojamą laikotarpį skurdo rizikos lygio reikšmė padidėjo 12,7 procentiniais punktais ir 2022 metais siekė 25,9 proc. Tai reiškia, kad ketvirtadalis Lietuvos gyventojų gyvena žemiau skurdo ribos. Šis augimas nebuvo tolygus. Nuo analizuojamo laikotarpio pradžios iki 2006 metų jis didėjo, tačiau Lietuvos ekonomikos sparta augimo metais jis pradėjo mažėti ir šis mažėjimas tęsėsi iki 2010 metų, kuomet skurdo rizikos lygis pasiekė savo mažiausią analizuojamu laikotarpiu reikšmę – 4,4 proc. Tačiau nuo šių metų skurdo rizikos lygio reikšmė pradėjo didėti ir šis augimas tęsėsi iki 2019 metų, kad lygis pasiekė savo maksimalią reikšmę – 28,7 proc. Nuo 2019 šio lygio reikšmė kiek sumažėjo, tačiau mažėjimas buvo labai nedidelis ir laikotarpio pabaigoje pastebimas lygio išsilaikymo tame pačiame lygyje tendencija. Didelę reikšmę skurdo rizikos lygio augimui analizuojamu laikotarpiu turėjo lėtas nedarbo lygio mažėjimas, o taip pat visuomenės senėjimas, nes nors ir pragyvenimo lygis didėjo, pensijos nebuvo indeksuojamos. Infliacija taip pat didino minimalaus pragyvenimo lygio reikšmę, o darbo užmokesčio augimas buvo lėtesnis nei infliacija.

Lyčių nelygybės indekso reikšmė Lietuvoje 2004–2022 metais kito tarp 10,4 ir 19,5 proc. Lyčių nelygybės indekso reikšmių analizuojamu laikotarpiu vidurkis buvo 14,705 proc., o standartinis nuokrypis sudarė 2,986. Tai reiškia, kad lyčių nelygybės indekso reikšmės yra santykinai glaudžiai susikoncentravusios ties šio rodiklio vidurkiu. Asimetrijos ir eksceso koeficientų reikšmės (atitinkamai 0,294 ir -1,074) rodo, kad kintamojo reikšmių pasiskirstymas yra artimas normaliam, su nedideliu pasiskirstymo kreivės poslinkiu į dešinę simetrijos reikšmės atžvilgiu. Lyčių nelygybės indekso reikšmės analizuojamu laikotarpiu pateiktos 8 pav.

8 paveikslas.

Lyčių nelygybės indekso reikšmės Lietuvoje 2004–2022 metais

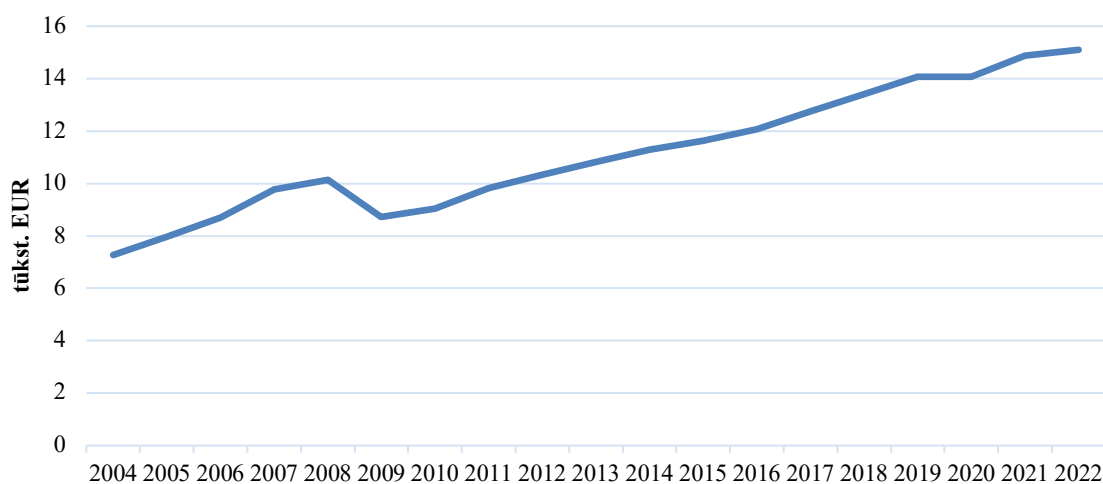
Šaltinis: sudaryta autorės

Per analizuojamą laikotarpį lyčių nelygybės indekso reikšmė sumažėjo 8,2 procentiniais punktais. Lyčių nelygybės indeksas skirtas vertinti lyčių nelygybę šalyje trimis aspektais: ekonominis dalyvavimas ir paritetas (moterų ir vyrų dalyvavimo darbo rinkoje ir atlyginimų skirtumai), išsilavinimas (vyrų ir moterų išsilavinimo galimybių skirtumai) ir politinis įgalinimas (vertinami moterų ir vyrų atstovavimo politinėse institucijose skirtumai, taip pat jų galimybes dalyvauti priimant sprendimus). Lyčių nelygybės indekso reikšmė gali svyruoti nuo 0 iki 100 proc., kur 0 reiškia tobulą lygybę, o 100 proc. reiškia visišką lygybę. 50 proc. ar didesnis vertinimas rodo aukštą lyčių nelygybės lygį. Analizuojant lyčių nelygybės indekso reikšmes Lietuvoje, galima padaryti išvadą, kad analizuojamu laikotarpiu situacija lyčių nelygybės atžvilgiu šalyje gerėjo. Jei iki 2008 metų šio indekso reikšmė buvo apie 20 proc., tai nuo 2020 metų šio rodiklio reikšmė tolygiai mažėjo iki analizuojamo laikotarpio pabaigos.

Analizuojamu laikotarpiu bendrojo vidaus produkto gyventojui kintamojo reikšmės buvo tarp 7,270 ir 15,100 tūkst. EUR. Šio kintamojo reikšmių vidurkis analizuojamu 2004–2022 metų laikotarpiu buvo 11,146 mlrd. EUR, o standartinis nuokrypis (SD) 2,383, kas reiškia, kad kintamojo reikšmės nėra labai išsibarsčiusios aplink vidurkį. Asimetrijos ir eksceso koeficientų reikšmės (atitinkamai 0,202 ir -1,067) rodo, kad kintamojo reikšmių pasiskirstymas yra artimas normaliam, su nedideliu pasiskirstymo kreivės poslinkiu į dešinę nulinės reikšmės atžvilgiu. Bendrojo vidaus produkto reikšmės analizuojamu laikotarpiu pateiktos 9 pav.

9 paveikslas.

Bendrasis vidaus produktas gyventojui Lietuvoje 2004–2022 metais

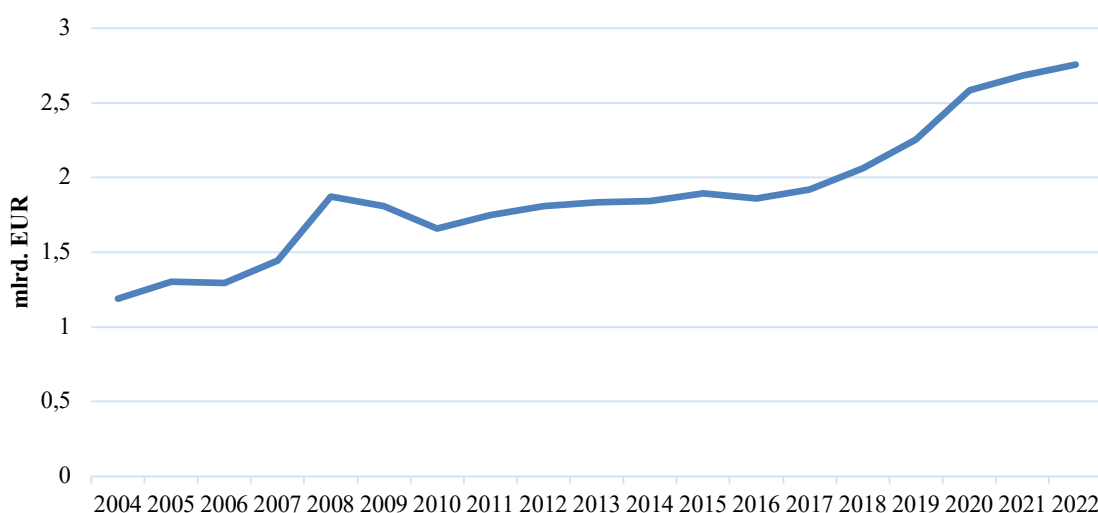
Šaltinis: sudaryta autorės

Per analizuojamą laikotarpį bendrojo vidaus produkto gyventojui apimtys Lietuvoje padidėjo du kartus. Šis rodiklis yra visos šalies ekonominės produkcijos ir gyventojų skaičiaus santykis. Tai plačiai naudojamas šalies ekonominės gerovės rodiklis. Didesnis bendrasis vidaus produktas vienam gyventojui paprastai rodo, kad šalyje yra aukštesnis gyvenimo lygis, jos piliečiai turi daugiau turto, išteklių ir galimybių. Jis taip pat gali būti naudojamas palyginti skirtingų šalių ekonominius rodiklius. Lietuvoje šio rodiklio reikšmės didėjo iki 2008 metų pabaigos, kol šalyje nepasireiškė pasaulinės ekonominės krizės poveikis, kai sumažėjo gamyba ir vartojimas. Vėliau, vienintelį kartą per analizuojamą laikotarpį, šio rodiklio reikšmė sumažėjo 13,9 proc. Iki 2020 metų bendrasis vidaus produktas gyventojui per metus vidutiniškai išaugdavo 4,9 proc. Ir tik 2020 metais dėl COVID-19 pandemijos poveikio šio rodiklio reikšmė, lyginant su 2019 metais, nepasikeitė. Analizuojamo laikotarpio pabaigoje bendrasis vidaus produktas gyventojui Lietuvoje buvo 15,1 tūkst. EUR.

Išlaidų švietimui apimtys Lietuvoje 2004–2022 metais kito tarp 1,182 ir 2,756 mlrd. EUR. Šių reikšmių vidurkis buvo 1,885 mlrd. EUR, o standartinis nuokrypis sudarė 0,441. Asimetrijos ir eksceso koeficientų reikšmės (atitinkamai 0,521 ir 0,009) rodo, kad kintamojo reikšmių pasiskirstymas yra artimas normaliam, su nedideliu pasiskirstymo kreivės poslinkiu į dešinę nulinės reikšmės atžvilgiu. Valstybės išlaidų švietimui apimtys analizuojamu laikotarpiu pateiktos 10 pav.

10 paveikslas.

Valstybės išlaidų švietimui apimtys Lietuvoje 2004–2022 metais

Šaltinis: sudaryta autorės

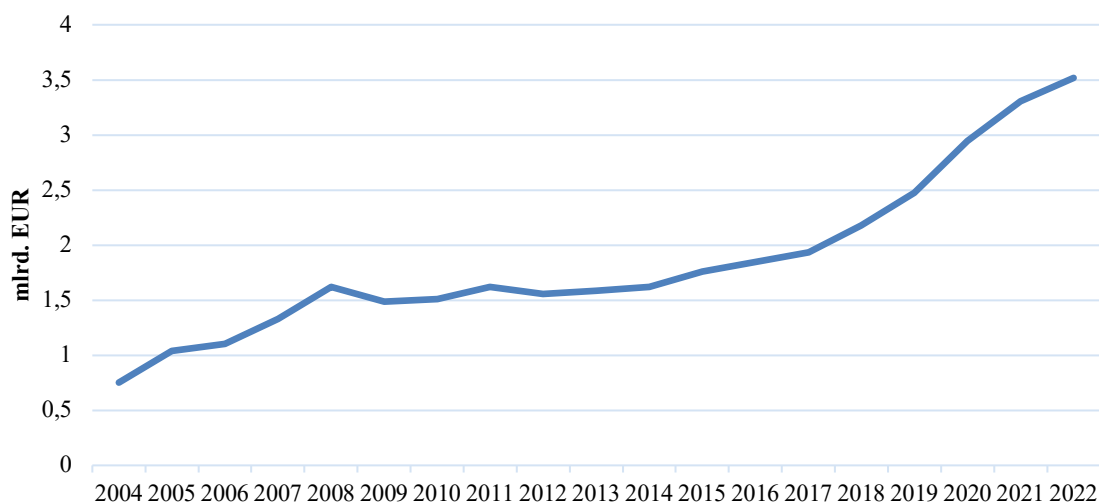
Analizuojamos laikotarpio pradžioje, Lietuvai įstojus į Europos Sąjungą, valstybė didino išlaidas švietimui. Tačiau jos sumažėjo 2009 metais pasaulinės ekonomikos krizės laikotarpiu. Atsigavimo laikotarpiu valstybės išlaidos švietimui didėjo lėtai. Per laikotarpį nuo 2010 iki 2016 metų valstybės išlaidos švietimui augo vidutiniškai po 0,8 proc. per metus. Didele dalimi tai lėmė mažėjantis gyventojų skaičius Lietuvoje, kurio viena iš priežasčių ir buvo pasaulinė ekonomikos krizė. Mažėjantis gyventojų skaičius lėmė mažesnę besimokančiųjų skaičių ir mažesnę lėšų švietimui poreikį. Nuo 2017 metų iki analizuojamo laikotarpio pabaigos valstybės išlaidos švietimui pradėjo didėti spartesniais tempais – vidutiniškai po 8,8 proc. per metus. Iš viso šlaidų švietimui apimtys per analizuojamą laikotarpį Lietuvoje padidėjo 2,3 kartus ir 2022 metais siekė 2,756 mlrd. EUR. Tai didžiausia reikšmė per analizuojamą laikotarpį.

Išlaidų sveikatos apsaugai apimtys Lietuvoje 2004–2022 metais kito tarp 0,752 ir 3,518 mlrd. EUR. Išlaidų sveikatos apsaugai analizuojamu laikotarpiu vidurkis buvo 1,852 mlrd. EUR,

o standartinis nuokrypis sudarė 0,740. Tai reiškia, kad skurdo rizikos lygio reikšmės yra santykinai glaudžiai susikoncentravusios ties šio rodiklio vidurkiu. Asimetrijos ir eksceso koeficientų reikšmės (atitinkamai 1,020 ir 0,587) rodo, kad kintamojo reikšmių pasiskirstymas yra artimas normaliam, su nedideliu pasiskirstymo kreivės poslinkiu į dešinę simetrijos reikšmės atžvilgiu. Išlaidų sveikatos apsaugai analizuojamu laikotarpiu pateiktos 11 pav.

11 paveikslas.

Valstybės išlaidų sveikatos apsaugai apimtys Lietuvoje 2004–2022 metais

Šaltinis: sudaryta autorės

Per analizuojamą laikotarpį išlaidos sveikatos apsaugai Lietuvoje padidėjo 4,7 kartus ir 2022 metais siekė 3,5 mlrd. EUR. Tačiau šis augimas buvo netolygus ir jį galima suskaidyti į tris etapus. Pirmas etapas – tai laikotarpis iki pasaulinės finansų krizės, laikotarpis nuo pasaulinės finansų krizės iki 2018 metų ir laikotarpis nuo 2018 metų iki analizuojamo laikotarpio pabaigos. Pirmajame etape sparčiai augant Lietuvos ekonomikai, didėjo ir išlaidos sveikatos apsaugai. Vidutiniškai per metus išlaidų sveikatos apsaugai apimtys padidėdavo 21,7 proc. Tačiau 2008 metų pabaigoje prasidėjo pasaulinė finansų krizė, kurios poveikis Lietuvos ekonomikai pasireiškė 2009 metais. Valstybės, surinkdamos mažesnes pajamas dėl lėtėjančios gamybos ir vartojimo, buvo priverstos riboti išlaidas socialinėms programoms, tame tarpe ir sveikatos apsaugai. Ekonomikai išeinant iš krizės valstybės mokestinės pajamos pradėjo didėti, kas lėmė ir išlaidų sveikatos apsaugai augimą. Nuo 2010 iki 2017 metų išlaidų sveikatos apsaugai apimtys per metus vidutiniškai padidėdavo po 3,4 proc. Ekonomikai pilnai atsigavus po krizės, pagerėjus investiciniam klimatui ir plėtojantis tarptautinei prekybai, pradėjo sparčiau didėti ir išlaidos

sveikatos apsaugai. Nuo 2017 metų iki analizuojamo laikotarpio pabaigos tokių išlaidų apimtys didėjo vidutiniškai po 14,3 proc. per metus.

3.1.2. Koreliacinė analizė

Prieš atliekant koreliacinę analizę, reikalinga nustatyti, kokį koreliacijos koeficientą reikia skaičiuoti. Jei duomenys yra pasiskirstę pagal normalųjį pasiskirstymo dėsnį, skaičiuojamas Pearson koreliacijos koeficientas. Jei duomenys nėra pasiskirstę pagal normalųjį pasiskirstymo dėsnį, skaičiuojamas Spearman koreliacijos koeficientas. Todėl visų pirma reikia nustatyti tyrime naudojamų kintamųjų reikšmių pasiskirstymo normalumą. Plačiausiai naudojami duomenų normalumo tikrinimo metodai yra Kolmogorovo-Smirnov testas ir Shapiro-Wilk testas. Shapiro-Wilk testas yra tinkamesnis metodas mažoms imtims ($n < 50$), o Kolmogorov-Smirnov testas naudojamas $n \geq 50$ imtims. Abiejų minėtų testų nulinė hipotezė teigia, kad duomenys yra pasiskirstę pagal normalųjį pasiskirstymo dėsnį. Kai $p > 0,05$, nulinė hipotezė pasitvirtina ir duomenys yra pasiskirstę pagal normalųjį pasiskirstymo dėsnį. Šiame baigiamajame magistro darbe atliekamame tyrime kintamųjų reikšmių pasiskirstymo normalumui nustatyti naudojamas Shapiro-Wilk testas, kurio rezultatai pateikiami 5 lentelėje.

5 lentelė.

Shapiro-Wilk testo rezultatai

Kintamasis	Statistika	Statistinis reikšmingumas (p)
Socialinių išmokų apimtys išmokos (mlrd. EUR)	0,905	0,061
Gini indeksas	0,960	0,565
Skurdo rizikos lygis (proc.)	0,920	0,113
Lyčių nelygybės indeksas (proc.)	0,913	0,085
BVP gyventojui (tūkst. EUR)	0,958	0,537
Išlaidos švietimui (mlrd. EUR)	0,921	0,120
Išlaidos sveikatos apsaugai (mlrd. EUR)	0,897	0,044

Šaltinis: sudaryta autorės

Remiantis atlikto testo rezultatais galima padaryti išvadą, kad tik vieno kintamojo reikšmės nėra pasiskirsčiusios pagal normalųjį pasiskirstymo dėsnį – išlaidos sveikatos apsaugai, nes $p < 0,05$. Visų kitų kintamųjų reikšmės yra pasiskirsčiusios pagal normalųjį pasiskirstymo dėsnį, todėl

koreliacinei analizei atlikti skaičiuojamas Pearson koreliacijos koeficientas. Koreliacinės analizės rezultatai pateikti 6 lentelėje.

6 lentelė.

Koreliacinės analizės rezultatai

	Socialinės išmokos	Gini indeksas	Skurdo rizikos lygis	Lyčių nelygybės indeksas	BVP gyventojui	Išlaidos švietimui	Išlaidos sveikatos apsaugai
Socialinės išmokos	r = 1						
Gini indeksas	r = 0,060	p = 0,807					
Skurdo rizika	r = 0,516*	p = 0,024	0,188				
Lyčių nelygybės lygis	r = -0,870**	p = 0,000	-0,121	-0,426			
BVP gyventojui	r = 0,926**	p = 0,000	0,620	0,069	1		
Išlaidos švietimui	r = 0,990**	p = 0,000	0,604	0,000	-0,882**	0,000	
Išlaidos sveikatos apsaugai	r = 0,991**	p = 0,000	0,030	0,497*	-0,867**	0,924**	0,980**
			0,068	0,576*	-0,849**	0,934**	0,980**
			0,781	0,010	0,000	0,000	0,000

* - koreliacija reikšminga kai $p < 0,05$

** - koreliacija reikšminga kai $p < 0,01$

Šaltinis: sudaryta autorės

Atlikus koreliacinę analizę nustatyta, kad tarp socialinių išmokų apimčių ir skurdo rizikos ribos egzistuoja teigiamas, vidutinio stiprumo ($r = 0,516$) ir statistiškai reikšmingas ($p < 0,05$) ryšys. Tarp socialinių išmokų apimčių ir lyčių nelygybės indekso egzistuoja neigiamas, stiprus ($r = -0,870$) ir statistiškai reikšmingas ($p < 0,01$) ryšys. Tarp socialinių išmokų apimčių ir Gini

indekso reikšmių egzistuoja teigiamas, labai silpnas ($r = 0,060$) ryšys,. Tačiau šis ryšys yra statistiškai nereikšmingas ($p > 0,05$). Tarp socialinių išmokų apimčių ir bendrojo vidaus produkto gyventojui apimčių egzistuoja teigiamas, labai stiprus ($r = 0,926$) ir statistiškai reikšmingas ($p < 0,01$) ryšys. Tarp socialinių išmokų apimčių ir išlaidų švietimui apimčių egzistuoja teigiamas, labai stiprus ($r = 0,990$) ir statistiškai reikšmingas ($p < 0,01$) ryšys. Tarp socialinių išmokų apimčių ir išlaidų sveikatos apsaugai egzistuoja teigiamas, labai stiprus ($r = 0,991$) ir statistiškai reikšmingas ($p < 0,01$) ryšys.

Tarp Gini indekso reikšmių ir skurdo rizikos ribos egzistuoja teigiamas, silpnas ($r = 0,188$) ryšys. Tačiau šis ryšys yra statistiškai nereikšmingas ($p > 0,05$). Tarp Gini indekso reikšmių ir lyčių nelygybės indekso reikšmių egzistuoja neigiamas, silpnas ($r = -0,121$) ryšys,. Tačiau šis ryšys yra statistiškai nereikšmingas ($p > 0,05$). Tarp Gini indekso reikšmių ir bendrojo vidaus produkto gyventojui apimčių egzistuoja teigiamas, silpnas ($r = 0,127$) ryšys,. Tačiau šis ryšys yra statistiškai nereikšmingas ($p > 0,05$). Tarp Gini indekso reikšmių iš išlaidų švietimui apimčių egzistuoja teigiamas, labai silpnas ($r = 0,030$) ryšys,. Tačiau šis ryšys yra statistiškai nereikšmingas ($p > 0,05$). Tarp Gini indekso reikšmių ir išlaidų sveikatos apsaugai apimčių egzistuoja teigiamas, labai silpnas ($r = 0,068$) ryšys,. Tačiau šis ryšys yra statistiškai nereikšmingas ($p > 0,05$). Tarp skurdo rizikos lygio ir lyčių nelygybės indekso reikšmių egzistuoja neigiamas, vidutinio stiprumo ($r = -0,426$) ryšys,. Tačiau šis ryšys yra statistiškai nereikšmingas ($p > 0,05$). Tarp skurdo rizikos lygio reikšmių ir bendrojo vidaus produkto apimčių egzistuoja teigiamas, stiprus ($r = 0,727$) ir statistiškai reikšmingas ($p < 0,01$) ryšys. Tarp skurdo rizikos lygio reikšmių ir išlaidų švietimui apimčių egzistuoja teigiamas, vidutinio stiprumo ($r = 0,497$) ir statistiškai reikšmingas ($p < 0,05$) ryšys. Tarp skurdo rizikos lygio reikšmių ir išlaidų sveikatos apsaugai apimčių egzistuoja teigiamas, vidutinio stiprumo ($r = 0,576$) ir statistiškai reikšmingas ($p < 0,05$) ryšys. Tarp lyčių nelygybės indekso reikšmių ir bendrojo vidaus produkto apimčių egzistuoja neigiamas, stiprus ($r = -0,882$) ir statistiškai reikšmingas ($p < 0,01$) ryšys. Tarp lyčių nelygybės indekso reikšmių ir išlaidų švietimui apimčių egzistuoja neigiamas, stiprus ($r = -0,867$) ir statistiškai reikšmingas ($p < 0,01$) ryšys. Tarp lyčių nelygybės indekso reikšmių ir išlaidų sveikatos apsaugai apimčių egzistuoja neigiamas, stiprus ($r = -0,849$) ir statistiškai reikšmingas ($p < 0,01$) ryšys. Tarp bendrojo vidaus produkto gyventojui ir išlaidų švietimui apimčių egzistuoja teigiamas, labai stiprus ($r = 0,924$) ir statistiškai reikšmingas ($p < 0,01$) ryšys. Tarp bendrojo vidaus produkto gyventojui ir išlaidų sveikatos apsaugai apimčių egzistuoja teigiamas, stiprus ($r = 0,934$) ir statistiškai reikšmingas ($p < 0,01$) ryšys. Tarp išlaidų švietimui ir išlaidų sveikatos apsaugai apimčių egzistuoja teigiamas, stiprus ($r = 0,980$) ir statistiškai reikšmingas ($p < 0,01$) ryšys.

3.1.3. Regresinė analizė

Visų pirma regresinė analizė bus atliekama modeliui, kuriame priklausomas kintamasis yra toks gerovės valstybės rodiklis, kaip Gini indeksas. Nepriklausomas kintamasis šiame modelyje yra socialinių išmokų apimtys, o kontroliniai kintamieji – bendrasis vidaus produktas gyventojui, išlaidų švietimui apimtys ir išlaidų sveikatos apsaugai apimtys. Modelio tinkamumo nagrinėti tikrinimo rezultatai pateikti 7 lentelėje.

7 lentelė.

Modelio tinkamumo nagrinėti analizė

R	R²	Patikslintas R²	p	Durbin-Watson statistika
0,366	0,100	-0,158	0,814	1,228

Šaltinis: sudaryta autorės

Galima padaryti išvadą, kad nepriklausomų kintamųjų pokyčiai paaiškina 10 proc. priklausomo kintamojo reikšmių dispersijos. Taip pat nustatyta, kad Durbin-Watson statistikos reikšmė yra 1,228. Reikšmė laikoma tinkama jei ji kinta intervale [0; 4]. Todėl galima teigti, kad modelyje autokoreliacijos nėra. Tačiau modelio statistinis reikšmingumas ($p = 0,814$) yra didesnis nei 0,05, todėl modelis nagrinėti netinkamas ir galima teigti, kad socialinių išmokų apimtys tokiam gerovės valstybės rodikliui kaip Gini indeksas įtakos nedaro.

Kitas modelis, kuriam reikia patikrinti tinkamumą nagrinėti, yra modelis, kuriame priklausomas kintamasis yra skurdo rizikos lygis. Tokio modelio tinkamumo nagrinėti tikrinimo rezultatai pateikiami 8 lentelėje.

8 lentelė.

Modelio, kuriame priklausomas kintamasis yra skurdo rizikos lygiui, tinkamumo nagrinėti rezultatai

R	R²	Patikslintas R²	p	Durbin-Watson statistika
0,897	0,804	0,748	0,000	1,533

Šaltinis: sudaryta autorės

Remiantis atliktos analizės rezultatais, nagrinėjamame modelyje nepriklausomų kintamųjų pokyčiai paaiškina 80,4 proc. priklausomo kintamojo (skurdo rizikos lygio) reikšmių dispersiją.

Nustatyta, kad Durbin-Watson statistikos reikšmė yra 1,533. Ši reikšmė patenka į intervalą [0; 4], o tai reiškia, kad modelyje autokoreliacijos nėra. Taip modelis, kuriame priklausomas kintamasis yra skurdo rizikos lygis, nepriklausomas kintamasis – socialinių išmokų apimtys, o kontroliniai kintamieji – bendrojo vidaus produkto gyventojui, išlaidų švietimui ir išlaidų sveikatai apimtys, yra tinkamas nagrinėti ($p < 0,05$).

Atlikus regresinę analizę buvo nustatyta, kad išmokų švietimui apimčių įtaka skurdo rizikos lygio reikšmėms yra statistiškai nereikšminga. Pašalinus šį kintamąjį iš modelio, regresinės analizės rezultatai pateikiami 9 lentelėje.

9 lentelė.

Socialinių išmokų apimčių įtakos skurdo rizikos lygiui, kaip gerovės valstybės rodikliui, regresijos modelio koeficientų analizės rezultatai

Kintamieji	B nestand.	β stand.	t	p	VIF	Pasikliautinis intervalas	
						Apatinė riba	Viršutinė riba
Konstanta	-16,829		-2,603	0,020		-30,608	-3,050
Socialinių išmokų apimtys	-9,784	-3,014	-3,375	0,004	3,283	-15,964	-3,605
BVP gyventojui apimtys	4,713	1,495	4,394	0,001	1,327	2,427	6,999
Išlaidų sveikatos apsaugai apimtys	21,973	2,165	2,289	0,037	1,553	1,510	42,436

Šaltinis: sudaryta autorės

Nustatyta, kad socialinių išmokų apimtys daro neigiamą įtaką skurdo rizikos lygio reikšmei, ką parodo neigiama standartizuoto koeficiento reikšmė ($\beta = -3,014$). Tai reiškia, kad didėjant socialinių išmokų apimtims, mažėja skurdo rizikos lygio reikšmė, kuri parodo gyventojų, gyvenančių žemiau skurdo lygio, dalį. Todėl galima teigti, kad didėjant socialinių išmokų apimtims, mažėja gyventojų, gyvenančių žemiau skurdo ribos, skaičius. Taip pat nustatyta, kad bendrojo vidaus produkto ir išlaidų sveikatos priežiūrai apimčių įtakos skurdo rizikos lygio reikšmei yra teigiamos. Visų modelyje naudojamų nepriklausomų kintamųjų įtakos skurdo rizikos lygiui yra statistiškai reikšmingos. Standartinio nuokrypio infliacijų (VIF) reikšmės visiems nepriklausomiems kintamiesiems mažesnės už 4, kas reiškia, kad multikolinearumo problemos modelyje nėra. Taip pat nustatyta, kad visiems nepriklausomiems kintamiesiems pasikliautinių

intervalų viršutinių ir apatinių ribų reikšmių ženklai yra tokie patys. Tai patvirtina šių kintamųjų įtakos priklausomam kintamajam reikšmingumą. Todėl gauto modelio matematinę išraišką galima užrašyti formule (7):

$$SKR = -16,829 - 9,784 \cdot SOC + 1,713 \cdot BVP + 21,973 \cdot SVEI \quad (7)$$

čia:

SKR – skurdo rizikos lygis (proc.);

SOC – socialinių išmokų apimtys (mlrd. EUR);

BVP – bendrojo vidaus produkto gyventojui apimtys (tūkst. EUR);

SVEI – išlaidų sveikatos apsaugai apimtys (mlrd. EUR).

Dar vienas modelis, kuriam reikia patikrinti tinkamumą nagrinėti, yra modelis, kuriame priklausomas kintamasis yra lyčių nelygybės indeksas. Tokio modelio tinkamumo nagrinėti tikrinimo rezultatai pateikiami 10 lentelėje.

10 lentelė.

Modelio, kuriame priklausomas kintamasis yra lyčių nelygybės indeksas, tinkamumo nagrinėti rezultatai

R	R²	Patikslintas R²	p	Durbin-Watson statistika
0,910	0,829	0,790	0,000	0,715

Šaltinis: sudaryta autorės

Remiantis atliktos analizės rezultatais, nagrinėjamame modelyje nepriklausomų kintamųjų pokyčiai paaiškina 82,9 proc. priklausomo kintamojo (skurdo rizikos lygio) reikšmių dispersiją. Nustatyta, kad Durbin-Watson statistikos reikšmė yra 0,715. Ši reikšmė patenka į intervalą [0; 4], o tai reiškia, kad modelyje autokoreliacijos nėra. Taip modelis, kuriame priklausomas kintamasis yra lyčių nelygybės indeksas, nepriklausomas kintamasis – socialinių išmokų apimtys, o kontroliniai kintamieji – bendrojo vidaus produkto gyventojui, išlaidų švietimui ir išlaidų sveikatai apimtys, yra tinkamas nagrinėti ($p < 0,05$).

Atlikus regresinę analizę buvo nustatyta, kad socialinių išmokų apimtys, išlaidų švietimui apimčių ir išlaidų sveikatos apsaugai apimčių įtaka lyčių nelygybės indekso reikšmėms yra statistiškai nereikšmingos. Pašalinus šiuos kintamuosius iš modelio, regresinės analizės rezultatai pateikiami 11 lentelėje.

11 lentelė.

Bendrojo vidaus produkto gyventojui apimčių įtakos lyčių nelygybės indeksui, kaip gerovės valstybės rodikliui, regresijos modelio koeficientų analizės rezultatai

Kintamieji	B nestand.	β stand.	t	p	VIF	Pasikliautinis intervalas	
						Apatinė riba	Viršutinė riba
Konstanta	27,028		16,588	0,000		23,591	30,466
BVP gyventojui apimtys	-1,106	-0,882	-7,725	0,000	1,000	-1,408	-0,804

Šaltinis: sudaryta autorės

Nustatyta, kad bendrojo vidaus produkto gyventojui apimtys daro neigiamą įtaką lyčių nelygybės indekso reikšmei ($\beta = -0,882$). Tai reiškia, kad didėjant bendrojo vidaus produkto gyventojui apimtims, lyčių nelygybės indekso reikšmė mažėja, o bendrojo vidaus produkto gyventojui apimtims mažėjant, lyčių nelygybės indekso reikšmė didėja. Mažesnė lyčių nelygybės indekso reikšmė reiškia didesnę lyčių lygybę. Todėl didėjant bendrojo vidaus produkto gyventojui apimtims, lyčių nelygybė mažėja. Tokia bendrojo vidaus produkto gyventojui apimčių įtaka lyčių nelygybės indekso reikšmėms yra statistiškai reikšminga. Taip pat nustatyta, kad standartinio nuokrypio infliacijos (VIF) reikšmė (1,000) yra mažesnė 4. O tai reiškia, kad multikolinearumo problemos nėra. Kadangi kintamųjų reikšmės nėra pasiskirsčiusios pagal normalųjį pasiskirstymo dėsnį, panaudotas ir savirankos (angl. *bootstrap*) metodas, kuris leidžia atmesti nereikšmingus kintamuosius ar patvirtinti esamų kintamųjų reikšmingumą. Kadangi pasikliautinio intervalo viršutinės ir apatinės ribų ženklai yra tokie patys (neigiami) reiškia, kad nepriklausomas kintamasis (bendrojo vidaus produkto gyventojui) daro neigiamą ir statistiškai reikšmingą įtaką priklausomam kintamajam (lyčių nelygybės indeksui). Todėl analizuojamo tiesinės regresijos modelio analitinę išraišką galima pateikti formule (8):

$$LNI = 27,028 - 1,106 \cdot BVP \quad (8)$$

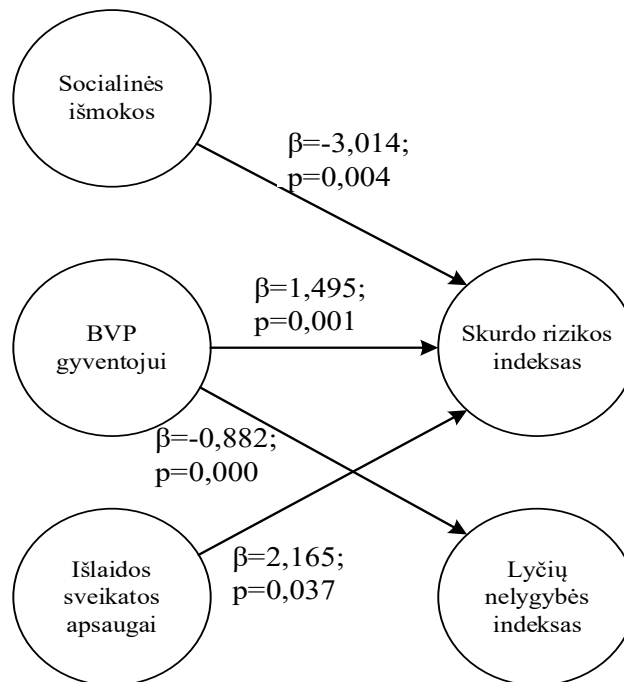
čia:

LNI – lyčių nelygybės indeksas (proc.).

Atlikus regresinę analizę, galima sudaryti galutinį socialinių išmokų įtakos gerovės valstybės rodikliams modelį, pateiktą 12 paveiksle.

12 paveikslas.

Socialinių išmokų įtakos gerovės valstybės rodikliams Lietuvoje modelis

Šaltinis: sudaryta autorės

Apibendrinant galima teigti, kad skurdo rizikos lygiui, kaip gerovės valstybės rodikliui, reikšmingą įtaką daro socialinių išmokų apimtys, išlaidos sveikatos apsaugai ir bendrojo vidaus produkto gyventojui apimtys. Tuo tarpu lyčių nelygybės indeksui, kaip gerovės valstybės rodikliui, įtaką daro tik bendrojo vidaus produkto gyventojui apimtys. Tuo tarpu socialinių išmokų apimtys šiam gerovės valstybės rodikliui reikšmingos įtakos nedaro. Gini indeksui, kaip gerovės valstybės rodikliui, socialinių išmokų apimtys ir tyrime naudoti kontroliniai kintamieji reikšmingos įtakos nedaro.

3.2. Socialinių išmokų įtakos gerovės valstybės rodikliams Latvijoje tyrimas

3.2.1. Aprašomoji statistika

Siekiant pateikti apibendrintą vaizdą apie duomenis, naudojamus ištirti socialinių išmokų įtaką gerovės valstybės rodikliams Latvijoje, pateikiama tyrime naudojamų kintamųjų aprašomoji statistika. Tyrimo kintamųjų charakteristikos pateiktos 12 lentelėje.

12 lentelė.

Latvijos gerovės valstybės, ekonominių ir socialinių rodiklių 2004-2022 metais charakteristikos

Kintamasis	Min	Max	M	SD	AK	SK
Socialinių išmokų apimtys išmokos (mlrd. EUR)	1,401	6,801	3,576	1,431	0,779	0,550
Gini indeksas	32,000	37,900	35,558	1,563	-0,589	0,054
Skurdo rizikos lygis (proc.)	5,200	44,200	26,153	11,752	-0,540	-0,940
Lyčių nelygybės indeksas (proc.)	14,900	26,900	21,595	4,246	-0,642	-1,009
BVP gyventojui (tūkst. EUR)	7,340	13,280	10,386	1,666	0,054	-0,829
Išlaidos švietimui (mlrd. EUR)	0,675	1,912	1,373	0,351	-0,374	-0,281
Išlaidos sveikatos apsaugai (mlrd. EUR)	0,385	2,262	1,037	0,469	1,593	2,618

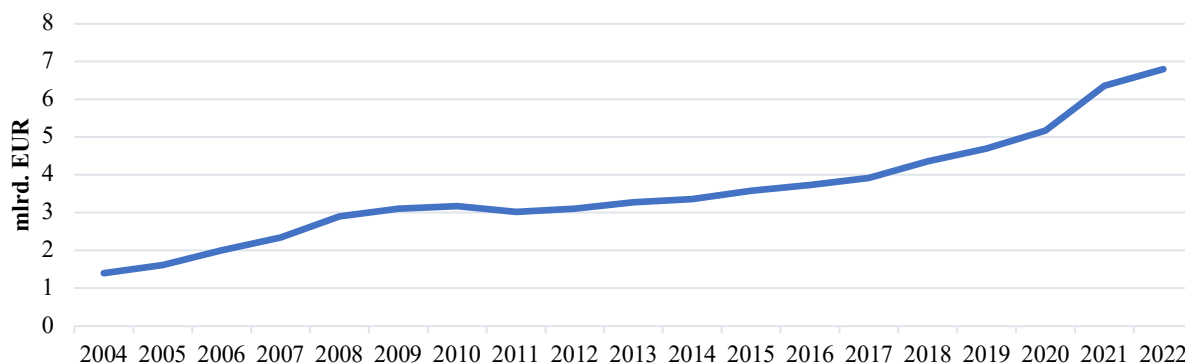
Min – minimali reikšmė; Max – maksimali reikšmė; M – vidurkis; SD – standartinis nuokrypis; AK – asimetrijos koeficientas; SK – ekscesas

Šaltinis: sudaryta autorės

Analizuojamu laikotarpiu socialinių išmokų apimtys Latvijoje svyravo tarp 1,401 ir 6,801 mlrd. EUR. Vidutinė socialinių išmokų apimčių reikšmė analizuojamu 2004–2022 metų laikotarpiu buvo 3,567 mlrd. EUR, o standartinis nuokrypis (SD) 1,431, kas rodo, jog kintamojo reikšmės nėra glaudžiai išsidėsčiusios apie vidurkį, tačiau ir nėra labai nutolusios nuo jo. Asimetrijos ir eksceso koeficientų reikšmės (atitinkamai 0,779 ir 0,550) rodo, kad kintamojo reikšmių pasiskirstymas yra artimas normaliam su nedideliu pasiskirstymo kreivės poslinkiu į dešinę nulinės reikšmės atžvilgiu. Socialinių išmokų apimčių reikšmės analizuojamu laikotarpiu pateiktos 13 paveiksle.

13 paveikslas

Socialinių išmokų apimčių reikšmės Lietuvoje 2004–2022 metais

Šaltinis: sudaryta autorės

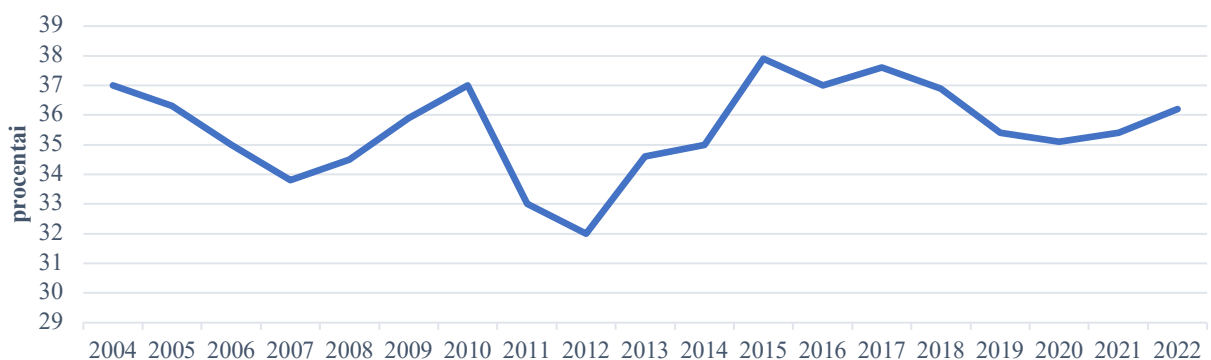
Socialinių išmokų apimtys Latvijoje per analizuojamą laikotarpį padidėjo 4,9 kartus ir 2022 metais siekė 6,801 mlrd. EUR. Galima pastebėti, kad augimo tempai nesiskyrė nuo socialinių

išmokų apimčių augimo tempų Lietuvoje. Taip pat, kaip ir Lietuvoje, socialinių išmokų apimčių augimą analizuojamu laikotarpiu galima suskirstyti į tris etapus. Pirmas etapas – tai 2004–2008 metai, kuris pasižymėjo nuosekliu socialinių išmokų apimčių augimu. Kitas etapas apima 2009–2011 metus, kuomet Latvijos ekonomikai neigiamą įtaką padarė pasaulinė finansinė krizė, prasidėjusi 2008 metais. Dėl šios priežasties Latvijai teko atsisakyti dalies socialinių programų, ekonomika susitraukė, o dalis gyventojų išvyko į užsienį. Didžiausia emigracijos iš Latvijos banga buvo 2010 metais, ko pasekoje sumažėjo gyventojų skaičius, o tuo pačiu pastebėta, kad per 2011 metus socialinių išmokų apimtys Latvijoje sumažėjo 4,7 proc. Trečias etapas apima 2012–2022 metus ir pasižymi nuosekliu socialiniu išmokų apimčių augimu. Kiek didesni socialinių išmokų apimčių augimo tempai pastebėti 2020 metais ir tai galima sieti su COVID-19 pandemija ir įvairiais vyriausybės įvestais veiksiais apribojimais kovojant su šia pandemija. Tai pareikalavo didesnių socialinių išmokų apimčių, tačiau jau 2022 metais situacija stabilizavosi ir socialinių išmokų apimčių augimo tempai pasiekė lygį, kuris buvo iki pandemijos.

Gini indekso reikšmė Latvijoje 2004–2022 metais kito tarp 32,0 ir 37,9 proc. Šių reikšmių vidurkis buvo 35,6, o standartinis nuokrypis sudarė 1,563. Reikia pažymėti, kad Gini indekso 35 proc. reikšmė reiškia, kad didžioji gyventojų dalis gauna mažesnes pajamas, o maža gyventojų dalis gauna didesnę didesnes pajamas. Jei Gini indekso reikšmė yra 35 proc., tai reiškia, kad 20 proc. gyventojų gauna 40 proc. visų pajamų. Asimetrijos ir eksceso koeficientų reikšmės (atitinkamai -0,589 ir 0,054) rodo, kad kintamojo reikšmių pasiskirstymas yra artimas normaliam, su nedideliu pasiskirstymo kreivės poslinkiu į kairę nulinės reikšmės atžvilgiu. Gini indekso reikšmės analizuojamu laikotarpiu pateiktos 14 paveiksle.

14 paveikslas

Gini indekso reikšmės Latvijoje 2004–2022 metais

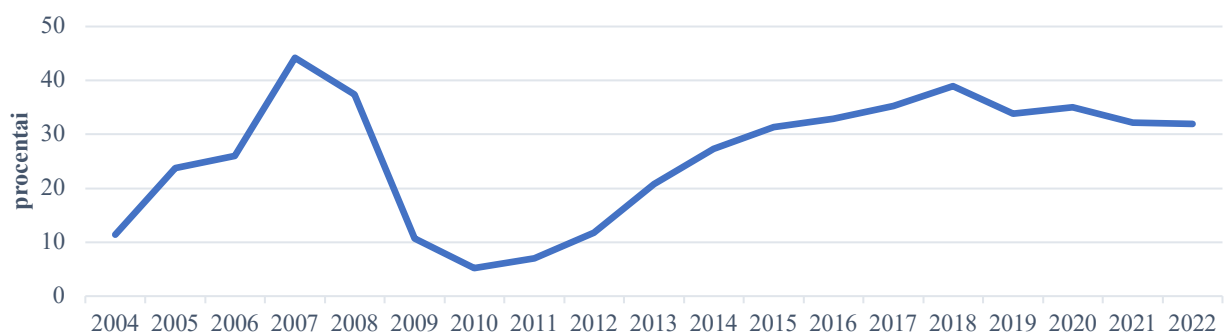
Šaltinis: sudaryta autorės

Visų pirma galima pastebėti, kad Gini indekso pokyčiai 2004–2022 metų laikotarpiu Latvijoje sutapo su Lietuvos pajamų nelygybės rodiklio pokyčiais. Jei nuo 2004 iki 2008 metų pajamų nelygybė Latvijoje nuosekliai mažėjo, tai pasaulinės finansų krizės laikotarpiu (2008–2010 metais) ji pradėjo didėti ir pasiekė analizuojamo laikotarpio pradžios lygį. Krizei pasibaigus ir pradėjus didėti gyventojų pajamoms, išaugo ir pajamų nelygybė. Nuo 2012 iki 2015 metų Gini indekso reikšmė padidėjo 5,9 procentiniais punktais. Tokiame lygyje šio indekso reikšmė laikėsi iki 2017 metų, o nuo 2017 iki 2020 metų šios indekso reikšmė mažėjo, kas reiškia ir pajamų nelygybės mažėjimą. Didele dalimi tokį mažėjimą lėmė pastovus darbo užmokesčio Latvijoje augimas. Tačiau nuo 2020 metų, prasidėjus pandemijai, pajamų nelygybė vėl pradėjo didėti. Pastebėtina, kad analizuojamo laikotarpio pabaigoje pajamų nelygybė buvo mažesnė už tą, kuri buvo analizuojamo laikotarpio pradžioje. Per analizuojamą laikotarpį Gini indekso reikšmė sumažėjo 0,8 procentinio punkto.

Skurdo rizikos lygio reikšmė Latvijoje 2004–2022 metais kito tarp 5,2 ir 44,2 proc. Skurdo rizikos lygio reikšmių analizuojamu laikotarpiu vidurkis buvo 26,153 proc., o standartinis nuokrypis sudarė 11,752. Tai reiškia, kad skurdo rizikos lygio reikšmės nėra glaudžiai susikoncentravusios ties šio rodiklio vidurkiu. Skurdo rizikos lygis yra statistinis rodiklis, rodantis, kokia dalis populiacijos yra paveikta skurdo arba jai gresia skurdo pavojus. Skurdo riba yra pajamų lygis, būtinas pagrindiniams poreikiams patenkinti. 26,2 proc. skurdo rizikos reikšmė reiškia, kad daugiau nei ketvirtadalis šalies gyventojų gyvena žemiau skurdo ribos, o jų pajamos yra žemesnės už minimalų pajamų lygį. Asimetrijos ir eksceso koeficientų reikšmės (atitinkamai -0,540 ir -0,940) rodo, kad kintamojo reikšmių pasiskirstymas yra artimas normaliam, su nedideliu pasiskirstymo kreivės poslinkiu į kairę simetrijos reikšmės atžvilgiu. Skurdo rizikos lygio reikšmės Latvijoje analizuojamu laikotarpiu pateiktos 15 paveiksle.

15 paveikslas

Skurdo rizikos lygio reikšmės Latvijoje 2004–2022 metais

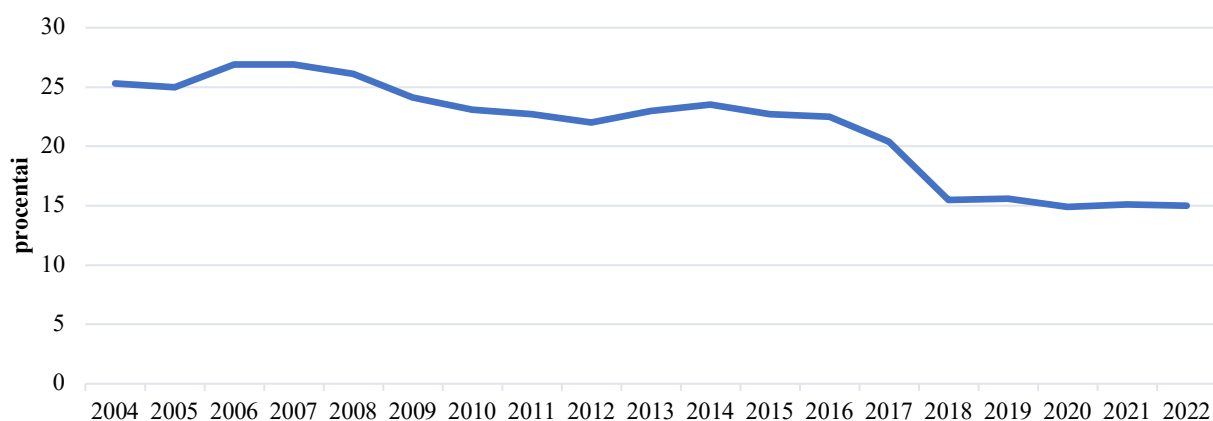
Šaltinis: sudaryta autorės

Per analizuojamą laikotarpį skurdo rizikos lygio reikšmė padidėjo 20,5 procentiniais punktais ir 2022 metais siekė 31,9 proc. Tai reiškia, kad beveik trečdalis Latvijos gyventojų gyvena žemiau skurdo ribos. Šis augimas nebuvo tolygus. Nuo analizuojamo laikotarpio pradžios iki 2007 metų jis didėjo, tačiau Latvijos ekonomikos spartaus augimo metais jis pradėjo mažėti ir šis mažėjimas tęsėsi iki 2010 metų, kuomet skurdo rizikos lygis pasiekė savo mažiausią analizuojamu laikotarpiu reikšmę – 5,2 proc. Tačiau nuo tų metų skurdo rizikos lygis pradėjo didėti ir šis augimas tęsėsi iki 2018 metų, kai rodiklis pasiekė 39,0 proc. Nuo 2019 šio rodiklio reikšmė kiek sumažėjo, tačiau mažėjimas buvo labai nedidelis ir laikotarpio pabaigoje pastebimas rodiklio išsilaikymo tame pačiame lygyje tendencija. Didelę reikšmę skurdo rizikos lygio augimui analizuojamu laikotarpiu turėjo visuomenės senėjimas ir gyventojų skaičiaus mažėjimas, o taip pat lėtesni darbu užmokesčio augimo tempai už infliacijos augimo tempus.

Lyčių nelygybės indekso reikšmė Latvijoje 2004–2022 metais kito tarp 14,9 ir 26,9 proc. Lyčių nelygybės rodiklio reikšmių analizuojamu laikotarpiu vidurkis buvo 21,595 proc., o standartinis nuokrypis sudarė 4,246. Tai reiškia, kad lyčių nelygybės rodiklio reikšmės yra santykinai glaudžiai susikoncentravusios ties šio rodiklio vidurkiu. Asimetrijos ir eksceso koeficientų reikšmės (atitinkamai -0,642 ir -1,009) rodo, kad kintamojo reikšmių pasiskirstymas yra artimas normaliam, su nedideliu pasiskirstymo kreivės poslinkiu į kairę simetrijos reikšmės atžvilgiu. Lyčių nelygybės rodiklio reikšmės analizuojamu laikotarpiu pateiktos 16 paveiksle.

16 paveikslas

Lyčių nelygybės indekso reikšmės Latvijoje 2004–2022 metais

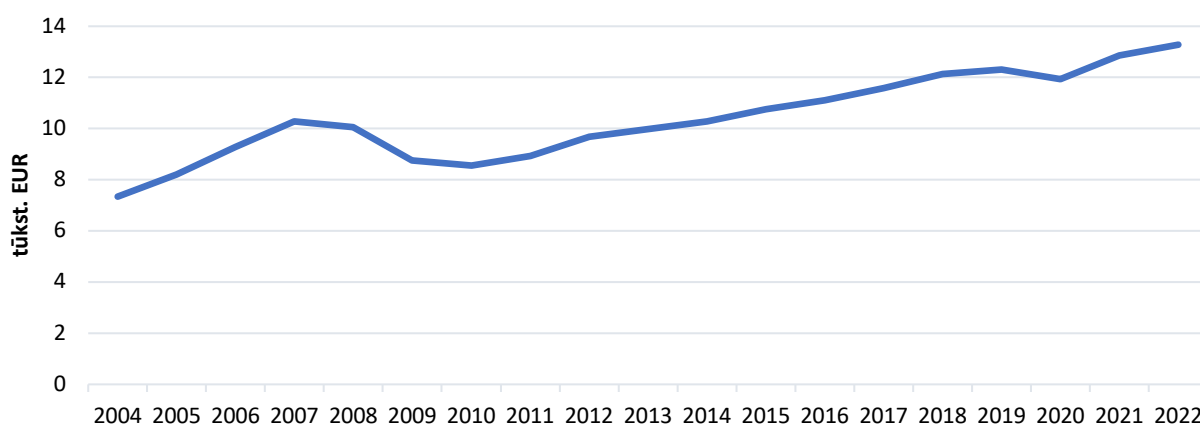
Šaltinis: sudaryta autorės

Per analizuojamą laikotarpį lyčių nelygybės indekso reikšmė sumažėjo 10,3 procentiniais punktais. Mažėjanti lyčių nelygybės indekso reikšmė reiškia, kad mažėja atotrūkis tarp vyrų ir moterų įvairiose srityse, tokiose kaip sveikata, švietimas, ekonomika ir politika. Tai yra teigiamas pokytis, nes rodo, kad moterys įgyja daugiau galimybių ir lygesnes teises. Mažesnė indekso reikšmė reiškia didesnę lygybę. Analizuojant lyčių nelygybės indekso reikšmes Latvijoje, galima padaryti išvadą, kad analizuojamu laikotarpiu situacija lyčių nelygybės atžvilgiu šalyje gerėjo. Jei iki 2007 metų šio indekso reikšmė kiek ir didėjo, tačiau nuo 2008 metų ji tolygiai mažėjo. Kiek nedidelis padidėjimas buvo 2014 metais, tačiau po to sekė staigus sumažėjimas, o nuo 2018 metų lyčių nelygybės indekso reikšmė Latvijoje nedaug svyruoja apie 15 proc.

Analizuojamu laikotarpiu bendrojo vidaus produkto gyventojui kintamojo reikšmės buvo tarp 7,340 ir 13,280 tūkst. EUR. Šio kintamojo reikšmių vidurkis analizuojamu 2004–2022 metų laikotarpiu buvo 10,386 tūkst. EUR, o standartinis nuokrypis 4,246, kas reiškia, kad kintamojo reikšmės nėra labai išsibarsčiusios aplink vidurkį. Asimetrijos ir eksceso koeficientų reikšmės (atitinkamai 0,054 ir -0,829) rodo, kad kintamojo reikšmių pasiskirstymas yra artimas normaliam, su nedideliu pasiskirstymo kreivės poslinkiu į dešinę nulinės reikšmės atžvilgiu. Bendrojo vidaus produkto reikšmės analizuojamu laikotarpiu pateiktos 17 paveiksle.

17 paveikslas

Bendrasis vidaus produktas gyventojui Latvijoje 2004–2022 metais

Šaltinis: sudaryta autorės

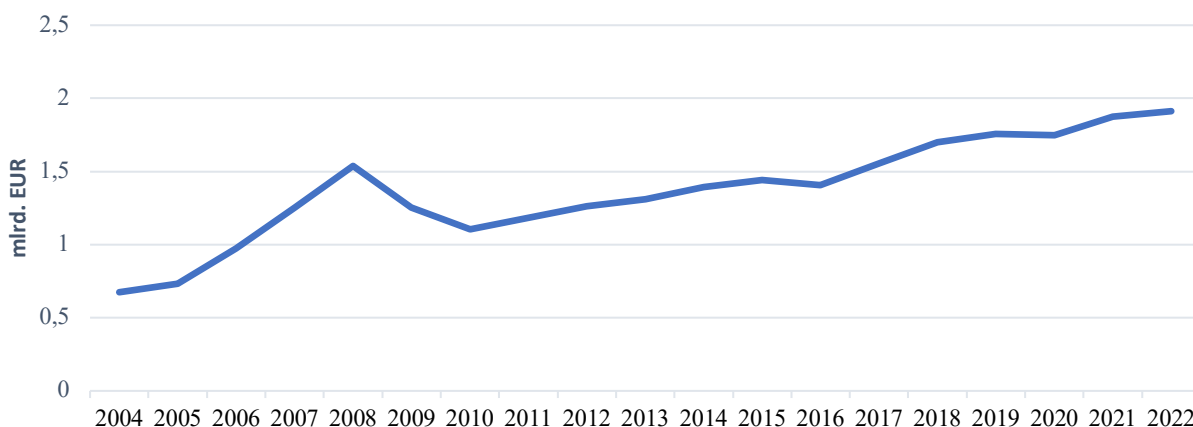
Per analizuojamą laikotarpį bendrojo vidaus produkto gyventojui apimtys Latvijoje padidėjo 80,9 proc. Lietuvoje šio rodiklio reikšmės didėjo iki 2007 metų pabaigos, kol šalyje nepasireiškė pasaulinės ekonominės krizės poveikis, kai sumažėjo gamyba ir vartojimas. Per

2008–2010 metų laikotarpį bendrasis vidaus produktas gyventojui sumažėjo 16,8 proc. Iki 2020 metų bendrasis vidaus produktas gyventojui per metus vidutiniškai padidėdavo 4,1 proc. Ir tik 2020 metais dėl COVID-19 pandemijos poveikio šio rodiklio reikšmė, lyginant su 2019 metais, sumažėjo 2,9 proc. Analizuojamo laikotarpio pabaigoje bendrasis vidaus produktas gyventojui Latvijoje buvo 13,3 tūkst. EUR.

Išlaidų švietimui apimtys Latvijoje 2004–2022 metais kito tarp 0,675 ir 1,912 mlrd. EUR. Šių reikšmių vidurkis buvo 1,373 mlrd. EUR, o standartinis nuokrypis sudarė 0,351. Asimetrijos ir eksceso koeficientų reikšmės (atitinkamai -0,374 ir -0,281) rodo, kad kintamojo reikšmių pasiskirstymas yra artimas normaliam, su nedideliu pasiskirstymo kreivės poslinkiu į kairę nulinės reikšmės atžvilgiu. Valstybės išlaidų švietimui apimtys analizuojamu laikotarpiu pateiktos 18 paveiksle.

18 paveikslas

Valstybės išlaidų švietimui apimtys Latvijoje 2004–2022 metais

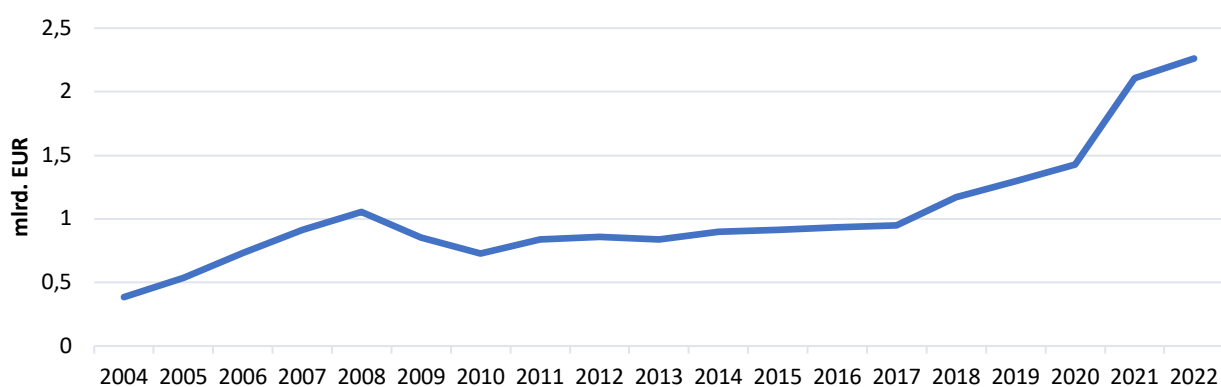
Šaltinis: sudaryta autorės

Per analizuojamą laikotarpį valstybės išlaidos švietimui Latvijoje padidėjo 2,8 ir analizuojamo laikotarpio pabaigoje siekė 1,9 mlrd. EUR. Iš pradžių išlaidos švietimui Latvijoje didėjo sparčiai: nuo 2004 iki 2008 metų jos padidėjo 2,3 kartus, tačiau prasidėjus pasaulinei finansų krizei, šios išlaidos pradėjo mažėti. Lėtas ir nuoseklus valstybės išlaidų švietimui augimas Latvijoje prasidėjo 2011 ir tęsėsi iki analizuojamo laikotarpio pabaigos. Vidutiniškai nuo 2011 metų Latvijoje išlaidos švietimui padidėdavo po 4,5 proc. per metus. Tik pandemijos metais (2020 metais) jos buvo sumažėjusios 0,4 proc., tačiau šiuo metu stebima išlaidų švietimui Latvijoje augimo tendencija.

Išlaidų sveikatos apsaugai apimtys Latvijoje 2004–2022 metais kito tarp 0,385 ir 2,262 mlrd. EUR. Išlaidų sveikatos apsaugai analizuojamu laikotarpiu vidurkis buvo 1,037 mlrd. EUR, o standartinis nuokrypis sudarė 0,469. Tai reiškia, kad išlaidų sveikatos apsaugai reikšmės yra santykinai glaudžiai susikoncentravusios ties šio rodiklio vidurkiu. Asimetrijos ir eksceso koeficientų reikšmės (atitinkamai 1,593 ir 2,618) rodo, kad kintamojo reikšmių pasiskirstymas yra artimas normaliam, su nedideliu pasiskirstymo kreivės poslinkiu į dešinę simetrijos reikšmės atžvilgiu. Išlaidų sveikatos apsaugai analizuojamu laikotarpiu pateiktos 19 paveiksle.

19 paveikslas

Valstybės išlaidų sveikatos apsaugai apimtys Latvijoje 2004–2022 metais

Šaltinis: sudaryta autorės

Per analizuojamą laikotarpį išlaidos sveikatos apsaugai Latvijoje padidėjo 5,9 kartus ir 2022 metais siekė 2,3 mlrd. EUR. Tačiau šis augimas buvo netolygus ir jį galima suskaidyti į tris etapus. Pirmas etapas – tai laikotarpis iki pasaulinės finansų krizės, laikotarpis nuo pasaulinės finansų krizės iki 2018 metų ir laikotarpis nuo 2018 metų iki analizuojamo laikotarpio pabaigos. Pirmajame etape sparčiai augant Latvijos ekonomikai, didėjo ir išlaidos sveikatos apsaugai. Vidutiniškai per metus išlaidų sveikatos apsaugai apimtys padidėdavo 29,1 proc. Tačiau 2008 metų pabaigoje prasidėjo pasaulinė finansų krizė. Valstybės, surinkdamos mažesnes pajamas, dėl lėtėjančios gamybos ir vartojimo, buvo priverstos riboti išlaidas socialinėms programoms, tame tarpe ir sveikatos apsaugai. Tai lėmė išlaidų sveikatos apsaugai sumažėjimą 14,6 proc. Nuo 2010 iki 2017 metų išlaidų sveikatos apsaugai apimtys per metus vidutiniškai padidėdavo po 3,9 proc. Ekonomikai pilnai atsigavus po krizės, pagerėjus investiciniam klimatui ir plėtojantis tarptautinei prekybai pradėjo sparčiau didėti ir išlaidos sveikatos apsaugai. Nuo 2017 metų iki analizuojamo laikotarpio pabaigos tokių išlaidų apimtys didėjo vidutiniškai po 19,9 proc. per metus.

3.2.2. Koreliacinė analizė

Siekiant nustatyti skaičiuojamo koreliacijos koeficiento tipą, reikalinga nustatyti, ar tyrime naudojamų koeficientų reikšmės yra pasiskirsčiusios pagal normalųjį pasiskirstymo dėsnį. Tam atliekamas Shapiro-Wilk testas, kurio rezultatai pateikti 12 lentelėje.

12 lentelė

Shapiro-Wilk testo rezultatai

Kintamasis	Statistika	Statistinis reikšmingumas (p)
Socialinių išmokų apimtys išmokos (mlrd. EUR)	0,938	0,242
Gini indeksas	0,960	0,565
Skurdo rizikos lygis (proc.)	0,915	0,091
Lyčių nelygybės indeksas (proc.)	0,854	0,078
BVP gyventojui (tūkst. EUR)	0,979	0,925
Išlaidos švietimui (mlrd. EUR)	0,963	0,642
Išlaidos sveikatos apsaugai (mlrd. EUR)	0,820	0,002

Šaltinis: sudaryta autorės

Pagal atlikto testo rezultatus, tik vieno kintamojo (išlaidos sveikatos apsaugai) reikšmės nėra pasiskirsčiusios pagal normalųjį pasiskirstymo dėsnį ($p < 0,05$). Kadangi visų kintamųjų reikšmės yra pasiskirsčiusios pagal normalųjį pasiskirstymo dėsnį ($p > 0,05$), atliekant koreliacinę analizę, reikalinga skaičiuoti Pearson koreliacijos koeficientą. Koreliacinės analizės rezultatai pateikti 13 lentelėje.

13 lentelė

Koreliacinės analizės rezultatai

	Socialinės išmokos	Gini indeksas	Skurdo rizikos lygis	Lyčių nelygybės indeksas	BVP gyventojui	Išlaidos švietimui	Išlaidos sveikatos apsaugai
Socialinės išmokos	r p	1					
Gini indeksas	r p	0,115 0,639	1				
Skurdo rizika	r p	0,378 0,111	0,175 0,472	1			
Lyčių nelygybės indeksas	r p	-0,897** 0,000	-0,157 0,521	-0,311 0,195	1		
BVP gyventojui	r p	0,900** 0,000	0,124 0,614	0,705* 0,001	-0,819** 0,000	1	

13 lentelės tęsinys

Išlaidos švietimui	r	0,916**	0,033	0,585*	-0,802**	0,945**		
	p	0,000	0,894	0,009	0,000	0,000		1
Išlaidos sveikatos apsaugai	r	0,945**	-0,006	0,444	-0,787**	0,861**	0,859**	
	p	0,000	0,981	0,057	0,000	0,000	0,000	1

** - koreliacija reikšminga kai $p < 0,01$

Šaltinis: sudaryta autorės

Atlikus koreliacinę analizę nustatyta, kad tarp socialinių išmokų apimčių ir lyčių nelygybės indekso egzistuoja neigiamas, stiprus ($r = -0,897$) ir statistiškai reikšmingas ($p < 0,01$) ryšys. Tarp socialinių išmokų apimčių ir bendrojo vidaus produkto gyventojui egzistuoja teigiamas, labai stiprus ($r = 0,900$) ir statistiškai reikšmingas ($p < 0,01$) ryšys. Teigiamas, labai stiprus ($r = 0,916$) ir statistiškai reikšmingas ($p < 0,01$) ryšys nustatytas tarp socialinių išmokų apimčių ir išlaidų švietimui apimčių. Tarp socialinių išmokų apimčių ir valstybės išlaidų sveikatos apsaugai apimčių egzistuoja teigiamas, labai stiprus ($r = 0,945$) ir statistiškai reikšmingas ($p < 0,01$) ryšys.

Tarp Gini indekso reikšmių ir skurdo rizikos lygio egzistuoja teigiamas, silpnas ($r = 0,175$) ryšys, tačiau šis ryšys yra statistiškai nereikšmingas ($p > 0,05$). Tarp Gini indekso reikšmių ir lyčių nelygybės indekso reikšmių egzistuoja neigiamas, silpnas ($r = -0,157$) ryšys. Tačiau šis ryšys yra statistiškai nereikšmingas ($p > 0,05$). Tarp Gini indekso reikšmių ir bendrojo vidaus produkto gyventojui apimčių egzistuoja teigiamas, silpnas ($r = 0,124$) ryšys. Tačiau šis ryšys yra statistiškai nereikšmingas ($p > 0,05$). Tarp Gini indekso reikšmių iš išlaidų švietimui apimčių egzistuoja teigiamas, labai silpnas ($r = 0,033$) ryšys. Tačiau šis ryšys yra statistiškai nereikšmingas ($p > 0,05$). Tarp Gini indekso reikšmių ir išlaidų sveikatos apsaugai apimčių egzistuoja neigiamas, labai silpnas ($r = -0,006$) ryšys. Tačiau šis ryšys yra statistiškai nereikšmingas ($p > 0,05$). Tarp skurdo rizikos lygio ir lyčių nelygybės indekso reikšmių egzistuoja neigiamas, vidutinio stiprumo ($r = -0,311$) ryšys. Tačiau šis ryšys yra statistiškai nereikšmingas ($p > 0,05$). Tarp skurdo rizikos lygio reikšmių ir bendrojo vidaus produkto apimčių egzistuoja teigiamas, stiprus ($r = 0,705$) ir statistiškai reikšmingas ($p < 0,01$) ryšys. Tarp skurdo rizikos lygio reikšmių ir išlaidų švietimui apimčių egzistuoja teigiamas, vidutinio stiprumo ($r = 0,585$) ir statistiškai reikšmingas ($p < 0,05$) ryšys. Tarp skurdo rizikos lygio reikšmių ir išlaidų sveikatos apsaugai apimčių egzistuoja teigiamas, vidutinio stiprumo ($r = 0,444$), kuris yra statistiškai nereikšmingas ($p > 0,05$) ryšys. Tarp lyčių nelygybės indekso reikšmių ir bendrojo vidaus produkto apimčių egzistuoja neigiamas, stiprus ($r = -0,819$) ir statistiškai reikšmingas ($p < 0,01$) ryšys. Tarp lyčių nelygybės indekso reikšmių ir išlaidų švietimui apimčių egzistuoja neigiamas, stiprus ($r = -0,802$) ir statistiškai

reikšmingas ($p < 0,01$) ryšys. Tarp lyčių nelygybės indekso reikšmių ir išlaidų sveikatos apsaugai apimčių egzistuoja neigiamas, stiprus ($r = -0,787$) ir statistiškai reikšmingas ($p < 0,01$) ryšys. Tarp bendrojo vidaus produkto gyventojui ir išlaidų švietimui apimčių egzistuoja teigiamas, labai stiprus ($r = 0,945$) ir statistiškai reikšmingas ($p < 0,01$) ryšys. Tarp bendrojo vidaus produkto gyventojui ir išlaidų sveikatos apsaugai apimčių egzistuoja teigiamas, stiprus ($r = 0,861$) ir statistiškai reikšmingas ($p < 0,01$) ryšys. Tarp išlaidų švietimui ir išlaidų sveikatos apsaugai apimčių egzistuoja teigiamas, stiprus ($r = 0,859$) ir statistiškai reikšmingas ($p < 0,01$) ryšys.

3.2.3. Regresinė analizė

Visų pirma regresinė analizė bus atliekama modeliui, kuriame bus tiriama socialinių išmokų apimčių, o taip pat bendrojo vidaus produkto gyventojui, valstybės išlaidų švietimui ir sveikatos apsaugai apimčių įtaką gerovės valstybės rodikliui, Gini (pajamų nelygybės) indeksui. Modelio tinkamumo nagrinėti tikrinimo rezultatai pateikti 14 lentelėje.

14 lentelė

Socialinių išmokų įtakos pajamų nelygybės indeksui Latvijoje modelio tinkamumo nagrinėti tikrinimo rezultatai

R	R²	Patikslintas R²	p	Durbin-Watson statistika
0,613	0,263	0,053	0,335	1,099

Šaltinis: sudaryta autorės

Remiantis atlikto tikrinimo rezultatais galima padaryti išvadą, kad nepriklausomų kintamųjų pokyčiai paaiškina 26,3 proc. priklausomo kintamojo reikšmių dispersijos. Taip pat nustatyta, kad Durbin-Watson statistikos reikšmė yra 1,099. Reikšmė laikoma tinkama jei ji kinta intervale $[0; 4]$. Todėl galima teigti, kad modelyje autokoreliacijos nėra. Tačiau modelio statistinis reikšmingumas ($p=0,335$) yra didesnis nei 0,05, todėl modelis nagrinėti netinkamas ir galima teigti, kad socialinių išmokų apimtys tokiam gerovės valstybės rodikliui kaip Gini indeksas įtakos nedaro.

Kitas modelis, kuriam reikia patikrinti tinkamumą nagrinėti, yra modelis, kuriame priklausomas kintamasis yra skurdo rizikos lygis Latvijoje. Tokio modelio tinkamumo nagrinėti tikrinimo rezultatai pateikiami 15 lentelėje.

15 lentelė

Socialinių išmokų įtakos skurdo rizikos lygiui Latvijoje modelio tinkamumo nagrinėti tikrinimo rezultatai

R	R²	Patikslintas R²	p	Durbin-Watson statistika
0,942	0,888	0,856	0,000	1,777

Šaltinis: sudaryta autorės

Remiantis atliktos analizės rezultatais, nagrinėjamame modelyje nepriklausomų kintamųjų pokyčiai paaiškina 88,8 proc. priklausomo kintamojo (skurdo rizikos lygio) reikšmių dispersiją. Nustatyta, kad Durbin-Watson statistikos reikšmė yra 1,777. Ši reikšmė patenka į intervalą [0; 4], o tai reiškia, kad modelyje autokoreliacijos nėra. Taip modelis, kuriame priklausomas kintamasis yra skurdo rizikos lygis, nepriklausomas kintamasis – socialinių išmokų apimtys, o kontroliniai kintamieji – bendrojo vidaus produkto gyventojui, išlaidų švietimui ir išlaidų sveikatai apimtys, yra tinkamas nagrinėti ($p < 0,05$).

Atlikus regresinę analizę buvo nustatyta, kad išlaidų švietimui ir išlaidų sveikatos apsaugai apimčių įtakos skurdo rizikos lygio reikšmėms yra statistiškai nereikšminga. Pašalinus šiuos kintamuosius iš modelio, regresinės analizės rezultatai pateikiami 16 lentelėje.

16 lentelė

Socialinių išmokų apimčių įtakos skurdo rizikos lygiui, kaip gerovės valstybės rodikliui Latvijoje, regresijos modelio koeficientų analizės rezultatai

Kintamieji	B nestand.	β stand.	t	p	VIF	Pasikliautinis intervalas	
						Apatinė riba	Viršutinė riba
Konstanta	-74,874		-6,765	0,000		-98,336	-51,141
Socialinių išmokų apimtys	-11,088	-1,350	-5,954	0,000	4,260	-15,035	-7,140
Bendrasis vidaus produktas gyventojui	13,545	1,920	8,468	0,000	4,260	10,154	16,936

Šaltinis: sudaryta autorės

Nustatyta, kad socialinių išmokų apimtys daro neigiamą įtaką skurdo rizikos lygio reikšmei, ką parodo neigiama standartizuoto koeficiento reikšmė ($\beta = -1,350$). Tai reiškia, kad didėjant socialinių išmokų apimtims, mažėja skurdo rizikos lygio reikšmė, kuri parodo gyventojų, gyvenančių žemiau skurdo lygio, dalį. Todėl galima teigti, kad didėjant socialinių išmokų

apimtims, mažėja gyventojų, gyvenančių žemiau skurdo ribos, skaičius. Taip pat nustatyta, kad bendrasis vidaus produktas gyventojui daro teigiamą įtaką skurdo rizikos lygio reikšmei ($\beta = 1,920$). Visų modelyje naudojamų nepriklausomų kintamųjų įtakos skurdo rizikos lygiui yra statistiškai reikšmingos ($p < 0,01$). Standartinio nuokrypio infliacijų (VIF) reikšmės visiems nepriklausomiems kintamiesiems mažesnės už 4, kas reiškia, kad multikolinearumo problemos modelyje nėra. Taip pat nustatyta, kad visiems nepriklausomiems kintamiesiems pasikliautinių intervalų viršutinių ir apatinių ribų reikšmių ženklai yra tokie patys. Tai patvirtina šių kintamųjų įtakos priklausomam kintamajam reikšmingumą. Todėl gauto modelio matematinę išraišką galima užrašyti formule (9):

$$SKR = -74,874 - 11,088 \cdot SOC + 13,545 \cdot BVP \quad (9)$$

čia:

SKR – skurdo rizikos lygis (proc.);

SOC – socialinių išmokų apimtys (mlrd. EUR);

BVP – bendrasis vidaus produktas gyventojui (tūkst. EUR).

Dar vienas modelis, kuriam reikia atlikti tinkamumo nagrinėti patikrinimą, yra modelis, kuriame priklausomas kintamasis yra lyčių nelygybės indeksas Latvijoje. Tokio modelio tinkamumo nagrinėti tikrinimo rezultatai pateikiami 17 lentelėje.

17 lentelė

Modelio, kuriame priklausomas kintamasis yra lyčių nelygybės indeksas Latvijoje, tinkamumo nagrinėti rezultatai

R	R²	Patikslintas R²	p	Durbin-Watson statistika
0,925	0,856	0,815	0,000	0,895

Šaltinis: sudaryta autorės

Remiantis atliktos analizės rezultatais, nagrinėjamame modelyje nepriklausomų kintamųjų pokyčiai paaiškina 85,6 proc. priklausomo kintamojo (lyčių nelygybės indekso) reikšmių dispersiją. Nustatyta, kad Durbin-Watson statistikos reikšmė yra 0,895. Ši reikšmė patenka į intervalą [0; 4], o tai reiškia, kad modelyje autokoreliacijos nėra. Taip modelis, kuriame priklausomas kintamasis yra lyčių nelygybės indeksas, nepriklausomas kintamasis – socialinių išmokų apimtys, o kontroliniai kintamieji – bendrojo vidaus produkto gyventojui, išlaidų švietimui ir išlaidų sveikatai apimtys, yra tinkamas nagrinėti ($p < 0,05$).

Atlikus regresinę analizę buvo nustatyta, kad bendrojo vidaus produkto gyventojui apimtys, valstybės išlaidų švietimui ir išlaidų sveikatos apsaugai apimčių įtaka lyčių nelygybės indekso reikšmėms yra statistiškai nereikšmingos. Pašalinus šiuos kintamuosius iš modelio, regresinės analizės rezultatai pateikiami 18 lentelėje.

18 lentelė

Socialinių išmokų apimčių ir valstybės išlaidų sveikatos apsaugai apimčių įtakos lyčių nelygybės indeksui, kaip gerovės valstybės rodikliui Latvijoje, regresijos modelio koeficientų analizės rezultatai

Kintamieji	B nestand.	β stand.	t	p	VIF	Pasikliautinis intervalas	
						Apatinė riba	Viršutinė riba
Konstanta	31,109		25,460	0,000		28,531	33,687
Socialinių išmokų apimtys	-2,661	-0,997	-8,356	0,000	1,000	-3,333	-1,989

Šaltinis: sudaryta autorės

Nustatyta, kad socialinių išmokų apimtys daro neigiamą įtaką lyčių nelygybės indekso reikšmei, ką parodo neigiama standartizuoto koeficiento reikšmė ($\beta = -0,997$). Tai reiškia, kad didėjant socialinių išmokų apimtims, mažėja lyčių nelygybės indekso reikšmė. Todėl galima teigti, kad didėjant socialinių išmokų apimtims, mažėja lyčių nelygybė. Nepriklausomo kintamojo įtakos skurdo rizikos lygiui yra statistiškai reikšmingos ($p < 0,01$). Taip pat nustatyta, kad nepriklausomo kintamojo pasikliautinio intervalo viršutinių ir apatinių ribų reikšmių ženklai yra tokie patys. Tai patvirtina šio kintamojo įtakos priklausomam kintamajam reikšmingumą. Todėl gauto modelio matematinę išraišką galima užrašyti formule (10):

$$LYN = 31,109 - 2,661 \cdot SOC. \quad (10)$$

čia:

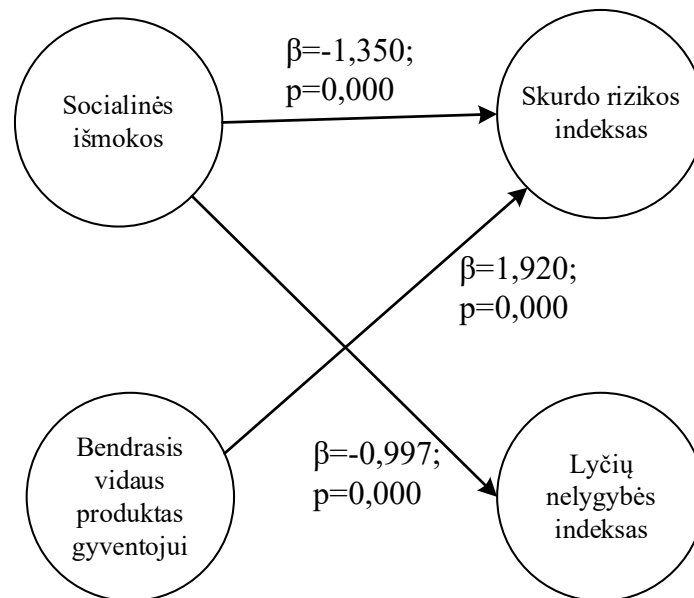
LYN – lyčių nelygybės indeksas (proc.);

SOC – socialinių išmokų apimtys (mlrd. EUR).

Atlikus regresinę analizę, galima sudaryti galutinį socialinių išmokų įtakos gerovės valstybės rodikliams Latvijoje modelį, pateiktą 20 paveiksle.

20 paveikslas

Socialinių išmokų įtakos gerovės valstybės rodikliams Latvijoje modelis

Šaltinis: sudaryta autorės

Apibendrinant galima teigti, kad Latvijoje socialinių išmokų apimtys daro įtaką tokiems socialinės gerovės rodikliams, kaip skurdo rizikos lygis ir lyčių nelygybės indeksas. Socialinių išmokų įtaka šiems socialinės gerovės rodikliams yra neigiama. Tai reiškia, kad didėjant socialinių išmokų apimtims, mažėja ir žemiau skurdo rizikos ribos gyvenančių gyventojų dalis, o taip pat mažėja ir lyčių nelygybė. Taip pat nustatyta, kad bendrasis vidaus produktas gyventojui daro teigiamą įtaką tokiam gerovės valstybės rodikliui, kaip skurdo rizikos indeksas.

3.3. Socialinių išmokų įtakos gerovės valstybės rodikliams Švedijoje tyrimas

3.3.1. Aprašomoji statistika

Prieš atliekant socialinių išmokų įtakos gerovės valstybės rodikliams Švedijoje analizę, pateikiama tyrime naudojamų kintamųjų aprašomoji statistika. Tyrimo kintamųjų charakteristikos pateiktos 19 lentelėje.

19 lentelė

Švedijos gerovės valstybės, ekonominių ir socialinių rodiklių 2004-2022 metais charakteristikos

Kintamasis	Min	Max	M	SD	AK	SK
Socialinių išmokų apimtys išmokos (mlrd. EUR)	89,612	149,871	118,357	20,459	-0,167	-1,447
Gini indeksas	23,000	28,000	25,989	1,547	-0,771	-0,517
Skurdo rizikos lygis (proc.)	7,000	9,500	8,189	0,842	0,248	-1,307
Lyčių nelygybės indeksas (proc.)	2,300	5,200	4,042	1,055	-0,734	-1,060
BVP gyventojui (tūkst. EUR)	37,080	46,280	41,453	2,515	0,138	-0,591
Išlaidos švietimui (mlrd. EUR)	20,565	37,527	27,876	5,397	0,141	-1,213
Išlaidos sveikatos apsaugai (mlrd. EUR)	19,953	41,672	29,016	6,351	0,239	0,665

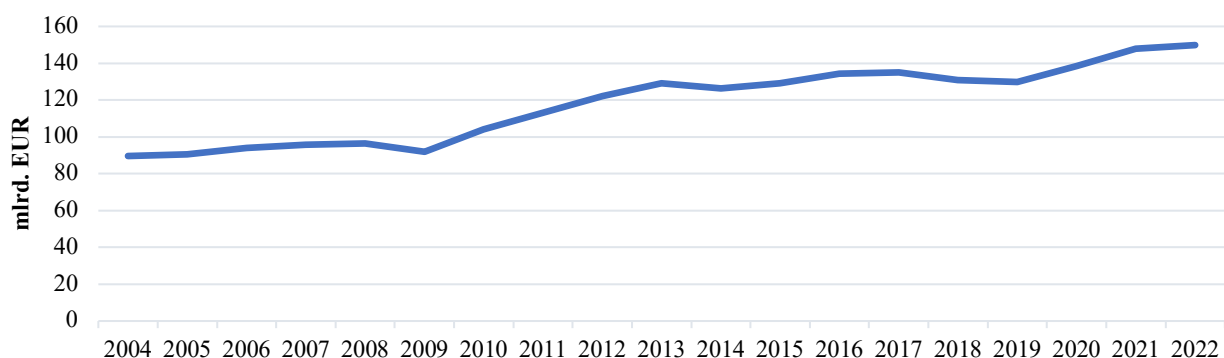
Min – minimali reikšmė; Max – maksimali reikšmė; M – vidurkis; SD – standartinis nuokrypis; AK – asimetrijos koeficientas; SK – ekscesas

Šaltinis: sudaryta autorės

Analizuojamu laikotarpiu socialinių išmokų apimtys Švedijoje svyravo tarp 89,612 ir 149,871 mlrd. EUR. Vidutinė socialinių išmokų apimčių reikšmė analizuojamu 2004-2022 metų laikotarpiu buvo 118,357 mlrd. EUR, o standartinis nuokrypis (SD) 20,459, kas rodo, jog kintamojo reikšmės nėra glaudžiai išsidėsčiusios apie vidurkį, tačiau ir nėra labai nutolusios nuo jo. Asimetrijos ir eksceso koeficientų reikšmės (atitinkamai -0,167 ir -1,447) rodo, kad kintamojo reikšmių pasiskirstymas yra artimas normaliam, su nedideliu pasiskirstymo kreivės poslinkiu į kairę nulinės reikšmės atžvilgiu Socialinių išmokų apimčių reikšmės analizuojamu laikotarpiu pateiktos 21 paveiksle.

21 paveikslas

Socialinių išmokų apimčių reikšmės Švedijoje 2004–2022 metais

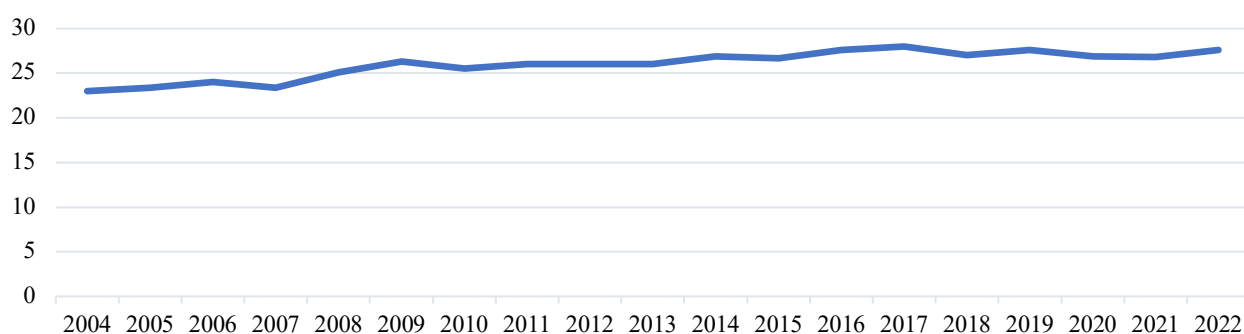
Šaltinis: sudaryta autorės

Socialinių išmokų apimtys Švedijoje per analizuojamą laikotarpį padidėjo 67,2 proc. ir 2022 metais siekė 149,9 mlrd. EUR. Socialinių išmokų apimtys iki pasaulinės finansų krizės didėjo labai lėtai, vidutiniškai po 1,8 proc. per metus. Pasaulinė finansų krizė šį augimą ne tik sustabdė, tačiau ir sumažino: per 2009 metus socialinių išmokų apimtys Švedijoje sumažėjo 4,5 proc. Tačiau šaliai išėjus iš krizės, socialinės išmokos pradėjo sparčiai didėti ir iki 2014 metų jos didėjo vidutiniškai po 8,9 proc. per metus. Tokį augimą galėjo lemti ir tai, kad tuo laikotarpiu į Švediją atvyko daug imigrantų iš šalių, kuriose krizė labai pablogino situaciją. Nuo 2015 iki 2020 metų tokių išmokų apimtys didėjo labai lėtai (po 0,2 proc. per metus). Tačiau prasidėjus pandemijai ir iki analizuojamo laikotarpio pabaigos pastebimas ir socialinių išmokų apimčių augimas, vidutiniškai po 6,2 proc. per metus.

Gini indekso reikšmė Švedijoje 2004–2022 metais svyravo tarp 23,0 ir 28,0 proc. Šių reikšmių vidurkis buvo 25,989, o standartinis nuokrypis sudarė 1,547. Asimetrijos ir eksceso koeficientų reikšmės (atitinkamai -0,771 ir -0,517) rodo, kad kintamojo reikšmių pasiskirstymas yra artimas normaliam. Gini indekso reikšmės analizuojamu laikotarpiu pateiktos 22 paveiksle.

22 paveikslas

Gini indekso reikšmės Švedijoje 2004–2022 metais

Šaltinis: sudaryta autorės

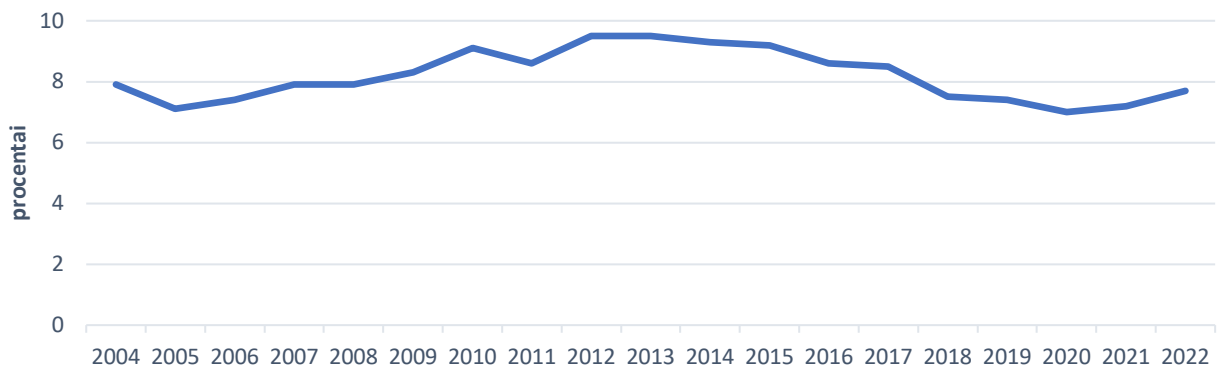
Visų pirma galima pastebėti, kad Gini indekso pokyčiai 2004–2022 metų laikotarpiu Švedijoje, skirtingai nei Lietuvoje ir Latvijoje, svyravo labai nedideliame diapazone. Tai reiškia, kad Švedijoje pajamų nelygybė yra pakankamai stabili ir per analizuojamą laikotarpį padidėjo 4,6 punktais. Tai reiškia, kad pajamų nelygybė Švedijoje didėja, nors ir labai lėtai. Nors krizių metu (pavyzdžiui, pasaulinės finansų krizės ar COVID-19 pandemijos) pajamų nelygybė kiek sumažėjo, tačiau po krizės ji atsistato ir turi lėto augimo tendenciją.

Skurdo rizikos lygio reikšmė Švedijoje 2004–2022 metais keitėsi tarp 7,0 ir 9,5 proc. Skurdo rizikos lygio reikšmių analizuojamu laikotarpiu vidurkis buvo 8,189 proc., o standartinis

nuokrypis sudarė 0,84. Tai reiškia, kad skurdo rizikos lygio reikšmės yra pakankamai glaudžiai susikoncentravusios ties šio rodiklio vidurkiu. Lyginant su Lietuva ir Latvija, skurdo rizika Švedijoje yra ženkliai mažesnė. Asimetrijos ir eksceso koeficientų reikšmės (atitinkamai 0,248 ir -1,307) rodo, kad kintamojo reikšmių pasiskirstymas yra artimas normaliam. Skurdo rizikos lygio reikšmės analizuojamu laikotarpiu pateiktos 23 paveiksle.

23 paveikslas

Skurdo rizikos lygio reikšmės Švedijoje 2004–2022 metais

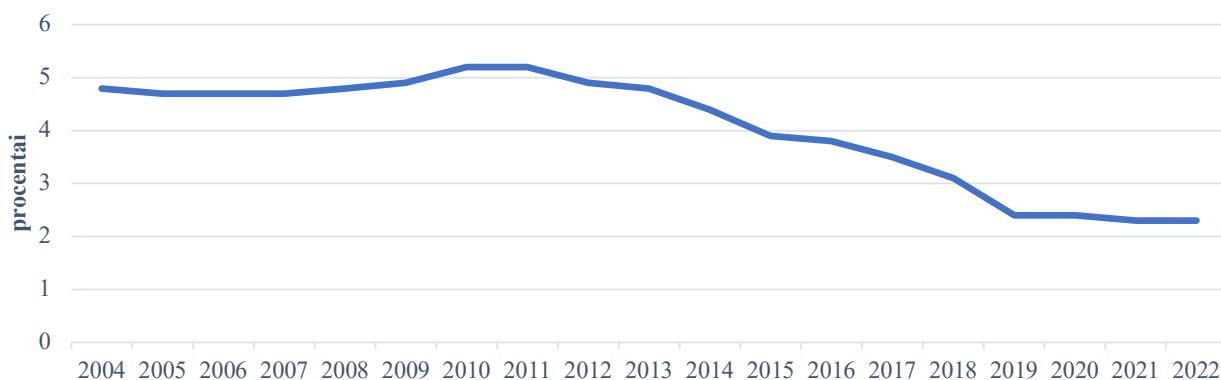
Šaltinis: sudaryta autorės

Per analizuojamą laikotarpį skurdo rizikos lygio reikšmė sumažėjo 0,2 procentinio punkto. Tačiau toks santykinis stabilumas nebuvo visą laiką. Bendrai Švedijoje analizuojamu laikotarpiu vidutiniškai tik 8,2 proc. gyventojų patyrė skurdo riziką. Galima pastebėti, kad nuo 2005 iki 2013 metų skurdo rizikos lygio reikšmė didėjo. Tai galima paaiškinti pasaulinės finansų krizės poveikiu Švedijos ekonomikai ir didesniu imigrantų į Švediją skaičiumi. Tačiau nuo 2013 metų iki 2020 metų skurdo rizikos lygio reikšmė mažėjo ir tik 2020 metais vėl pradėjo ženkliai didėti. Per 2021–2022 metus skurdo rizikos lygio reikšmė padidėjo 0,7 proc., o tai galima paaiškinti karu Ukrainoje ir dideliu pabėgėliu skaičiumi.

Lyčių nelygybės indekso reikšmė Švedijoje 2004–2022 metais svyravo tarp 2,3 ir 5,2 proc. Lyčių nelygybės rodiklio reikšmių analizuojamu laikotarpiu vidurkis buvo 4,042 proc., o standartinis nuokrypis sudarė 1,055. Tai reiškia, kad skurdo rizikos lygio reikšmės nėra labai glaudžiai susikoncentravusios ties šio rodiklio vidurkiu. Asimetrijos ir eksceso koeficientų reikšmės (atitinkamai -0,734 ir -1,060) rodo, kad kintamojo reikšmių pasiskirstymas yra artimas normaliam, su nedideliu pasiskirstymo kreivės poslinkiu į dešinę simetrijos reikšmės atžvilgiu. Lyčių nelygybės rodiklio reikšmės analizuojamu laikotarpiu pateiktos 24 paveiksle.

24 paveikslas

Lyčių nelygybės indekso reikšmės Švedijoje 2004–2022 metais

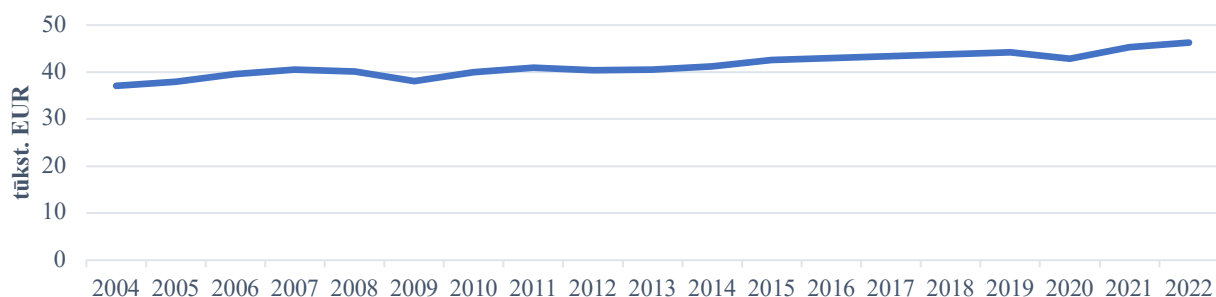
Šaltinis: sudaryta autorės

Per analizuojamą laikotarpį lyčių nelygybės indekso Švedijoje reikšmė sumažėjo 2,5 procentiniais punktais. Nedidelė lyčių nelygybės indekso reikšmė reiškia, kad Švedijoje užtikrinama labai aukšto lygio lyčių lygybė. Tokia maža reikšmė parodo, kad yra mažas atotrūkis tarp vyrų ir moterų įvairiose srityse, tokiose kaip sveikata, švietimas, ekonomika ir politika. Tai yra teigiamas pokytis, nes rodo, kad moterys įgyja daugiau galimybių ir lygesnes teises. Ypatingai Švedijoje lyčių nelygybės rodiklio reikšmė pradėjo mažėti nuo 2011 metų, kai Švedijos vyriausybė priėmė eilę įstatymų, kurių pagalba buvo siekiama užtikrinti didesnę vyrų ir moterų lygybę.

Analizuojamu laikotarpiu bendrojo vidaus produkto gyventojui apimtys Švedijoje buvo tarp 37,1 ir 46,3 tūkst. EUR. Šio kintamojo reikšmių vidurkis analizuojamu 2004–2022 metų laikotarpiu buvo 41,453 mlrd. EUR, o standartinis nuokrypis (SD) 2,515, tai reiškia, kad kintamojo reikšmės nėra labai išsibarsčiusios aplink vidurkį. Asimetrijos ir eksceso koeficientų reikšmės (atitinkamai 0,138 ir -0,591) rodo, kad kintamojo reikšmių pasiskirstymas yra artimas normaliam, su nedideliu pasiskirstymo kreivės poslinkiu į dešinę nulinės reikšmės atžvilgiu bendrojo vidaus produkto reikšmės analizuojamu laikotarpiu pateiktos 25 paveiksle.

25 paveikslas

Bendrasis vidaus produktas gyventojui Švedijoje 2004–2022 metais

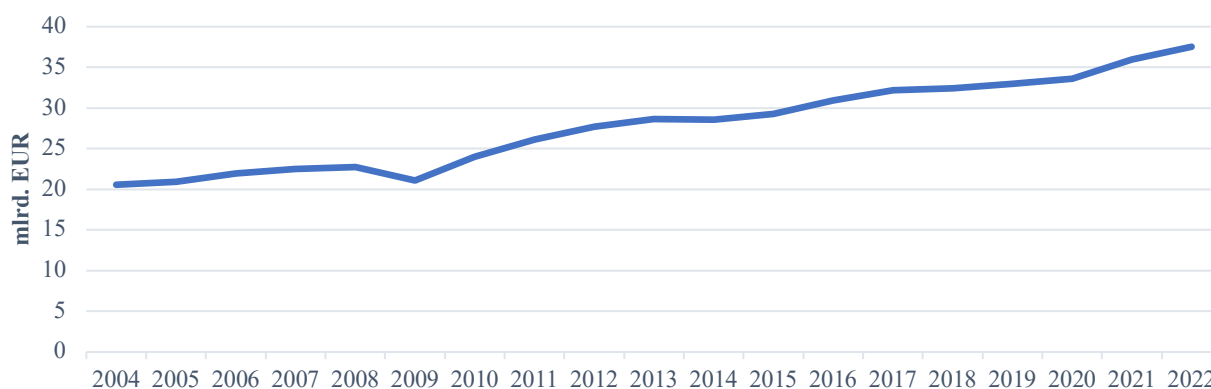
Šaltinis: sudaryta autorės

Švedijoje bendrojo vidaus produkto gyventojui apimtys visą analizuojamą laikotarpį lėtai, tačiau didėjo. Per analizuojamą laikotarpį šio rodiklio reikšmė padidėjo 24,8 proc., o augimas sudarė vidutiniškai po 1,3 proc. per metus. Tačiau reikia pažymėti, kad buvo du laikotarpiai, kai šio rodiklio reikšmė Švedijoje mažėjo. Viena, kad dėl pasaulinės finansų krizės bendrojo vidaus produkto gyventojui apimtys per 2009 metus sumažėjo 5,2 proc., ir kitas, kai dėl pandemijos 2020 metais šio rodiklio reikšmė sumažėjo 2,9 proc. Tačiau tai buvo tik momentiniai sumažėjimai, o likusiu laikotarpiu vyko tolygus bendrojo vidaus produkto gyventojui apimčių augimas.

Išlaidų švietimui apimtys Švedijoje 2004–2022 metais kito tarp 20,565 ir 37,527 mlrd. EUR. Šių reikšmių vidurkis buvo 27,826 mlrd. EUR, o standartinis nuokrypis sudarė 5,397. Asimetrijos ir eksceso koeficientų reikšmės (atitinkamai 0,141 ir -1,213) rodo, kad kintamojo reikšmių pasiskirstymas yra artimas normaliam, su nedideliu pasiskirstymo kreivės poslinkiu į kairę nulinės reikšmės atžvilgiu. Valstybės išlaidų švietimui apimtys analizuojamu laikotarpiu pateiktos 26 paveiksle.

26 paveikslas

Valstybės išlaidų švietimui apimtys Švedijoje 2004–2022 metais

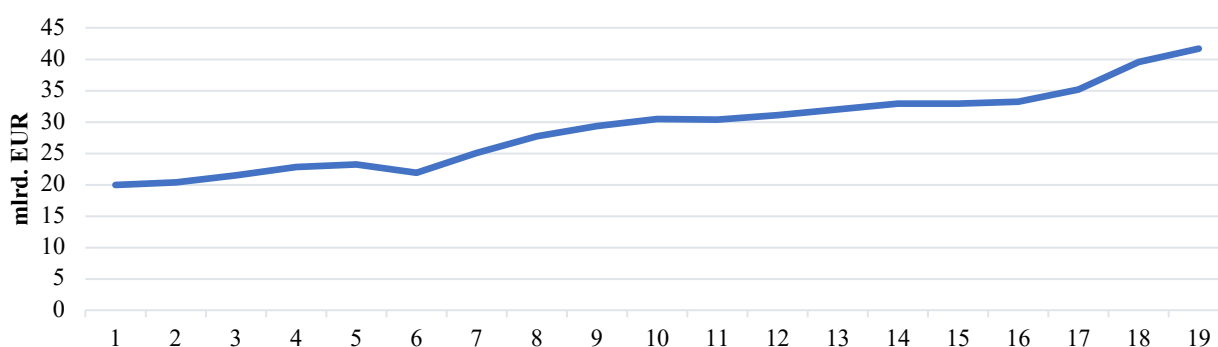
Šaltinis: sudaryta autorės

Per analizuojamą laikotarpį valstybės išlaidos švietimui Švedijoje padidėjo 82,5 proc. ir analizuojamo laikotarpio pabaigoje siekė 37,5 mlrd. EUR. Per analizuojamą laikotarpį išlaidos švietimui augo stabiliai, vidutiniškai po 3,5 proc. per metus. Čia taip pat galima pastebėti, kad šios išlaidos sumažėjo 2009 metais (7,1 proc.). Toks sumažėjimas vyko dėl pasaulinės finansų krizės. Nuo 2010 metų išlaidos švietimui tik didėjo. Didžiausias augimas buvo 2011 metais (8,7 proc.), o lėčiausiai išlaidų švietimui apimtys augo 2018 metais – 0,8 proc.

Išlaidų sveikatos apsaugai apimtys Švedijoje 2004–2022 metais kito tarp 19,953 ir 41,672 mlrd. EUR. Šių reikšmių vidurkis buvo 29,016 mlrd. EUR, o standartinis nuokrypis sudarė 6,351. Asimetrijos ir eksceso koeficientų reikšmės (atitinkamai 0,239 ir 0,665) rodo, kad kintamojo reikšmių pasiskirstymas yra artimas normaliam. Valstybės išlaidų švietimui apimtys analizuojamu laikotarpiu pateiktos 27 paveiksle.

27 paveikslas

Valstybės išlaidų sveikatos apsaugai apimtys Švedijoje 2004–2022 metais

Šaltinis: sudaryta autorės

Per analizuojamą laikotarpį valstybės išlaidos sveikatos apsaugai Švedijoje padidėjo 2,1 kartus ir analizuojamo laikotarpio pabaigoje siekė 41,7 mlrd. EUR. Per analizuojamą laikotarpį išlaidos sveikatos apsaugai augo stabiliai, vidutiniškai po 4,3 proc. per metus. Čia taip pat galima pastebėti, kad šios išlaidos sumažėjo 2009 metais (5,7 proc.). Toks sumažėjimas vyko dėl pasaulinės finansų krizės. Nuo 2010 metų išlaidos švietimui didėjo. Didžiausias augimas buvo 2010 metais (14,1 proc.), o lėčiausiai išlaidų švietimui apimtys augo 2018 metais – 0,3 proc.

3.3.1. Koreliacinės analizės rezultatai

Siekiant nustatyti skaičiuojamo koreliacijos koeficiento tipą, reikalinga nustatyti, ar tyrime naudojamų koeficientų reikšmės yra pasiskirsčiusios pagal normalųjį pasiskirstymo dėsnį. Tam atliekamas Shapiro-Wilk testas, kurio rezultatai pateikti 20 lentelėje.

20 lentelė

Shapiro-Wilk testo rezultatai

Kintamasis	Statistika	Statistinis reikšmingumas (p)
Socialinių išmokų apimtys išmokos (mlrd. EUR)	0,898	0,044
Gini indeksas	0,898	0,645

20 lentelės tęsinys

Skurdo rizikos lygis (proc.)	0,926	0,147
Lyčių nelygybės indeksas (proc.)	0,832	0,003
BVP gyventojui (tūkst. EUR)	0,974	0,855
Išlaidos švietimui (mlrd. EUR)	0,937	0,235
Išlaidos sveikatos apsaugai (mlrd. EUR)	0,947	0,357

Šaltinis: sudaryta autorės

Pagal atlikto testo rezultatus, tik dviejų kintamųjų (socialinių išmokų apimtys ir lyčių nelygybės indeksas) reikšmės nėra pasiskirsčiusios pagal normalųjį pasiskirstymo dėsnį ($p < 0,05$). Kadangi visų kintamųjų reikšmės yra pasiskirsčiusios pagal normalųjį pasiskirstymo dėsnį ($p > 0,05$), atliekant koreliacinę analizę, reikalinga skaičiuoti Pearson koreliacijos koeficientą. Koreliacinės analizės rezultatai pateikti 21 lentelėje.

21 lentelė

Koreliacinės analizės rezultatai

		Socialinės išmokos	Gini indeksas	Skurdo rizikos lygis	Lyčių nelygybės indeksas	BVP gyventojui	Išlaidos švietimui	Išlaidos sveikatos apsaugai
Socialinės išmokos	r	1						
	p							
Gini indeksas	r	0,847**	1					
	p	0,000						
Skurdo rizika	r	0,057	0,182	1				
	p	0,815	0,457					
Lyčių nelygybės indeksas	r	-0,780**	-	0,522*	1			
	p	0,000	0,629**	0,022				
BVP gyventojui	r	0,906**	0,781**	-0,183	-0,862**	1		
	p	0,000	0,000	0,452	0,000			
Išlaidos švietimui	r	0,980**	0,832**	-0,109	-0,872**	0,953**	1	
	p	0,000	0,000	0,658	0,000	0,000		
Išlaidos sveikatos apsaugai	r	0,981**	0,824**	-0,052	-0,832**	0,942**	0,990**	1
	p	0,000	0,000	0,832	0,000	0,000	0,000	

* - koreliacija reikšminga kai $p < 0,05$

** - koreliacija reikšminga kai $p < 0,01$

Šaltinis: sudaryta autorės

Atlikus koreliacinę analizę nustatyta, kad tarp socialinių išmokų apimčių ir Gini indekso egzistuoja teigiamas, stiprus ($r = 0,847$) ir statistiškai reikšmingas ($p < 0,01$) ryšys. Tarp socialinių išmokų apimčių ir skurdo rizikos lygio egzistuoja teigiamas, labai silpnas ($r = 0,057$), tačiau statistiškai nereikšmingas ($p > 0,01$) ryšys. Tarp socialinių išmokų apimčių ir lyčių nelygybės

indekso egzistuoja neigiamas, stiprus ($r = -0,780$) ir statistiškai reikšmingas ($p < 0,01$) ryšys. Tarp socialinių išmokų apimčių ir bendrojo vidaus produkto gyventojui apimčių egzistuoja teigiamas, labai stiprus ($r=0,906$) ir statistiškai reikšmingas ($p < 0,01$) ryšys. Tarp socialinių išmokų apimčių ir išlaidų švietimui apimčių egzistuoja teigiamas, labai stiprus ($r = 0,980$) ir statistiškai reikšmingas ($p < 0,01$) ryšys. Tarp socialinių išmokų apimčių ir išlaidų sveikatos apsaugai apimčių egzistuoja teigiamas, labai stiprus ($r = 0,981$) ir statistiškai reikšmingas ($p < 0,01$) ryšys.

Tarp Gini indekso ir skurdo rizikos lygio egzistuoja teigiamas, silpnas ($r = 0,182$), tačiau statistiškai nereikšmingas ($p > 0,01$) ryšys. Tarp Gini indekso ir lyčių nelygybės indekso egzistuoja teigiamas, vidutinio stiprumo ($r = 0,629$) ir statistiškai reikšmingas ($p < 0,01$) ryšys. Tarp Gini indekso ir bendrojo vidaus produkto gyventojui apimčių egzistuoja teigiamas, stiprus ($r = 0,781$) ir statistiškai reikšmingas ($p < 0,01$) ryšys. Tarp Gini indekso ir išlaidų švietimui apimčių egzistuoja teigiamas, stiprus ($r = 0,832$) ir statistiškai reikšmingas ($p < 0,01$) ryšys. Tarp Gini indekso ir išlaidų sveikatos apsaugai apimčių egzistuoja teigiamas, stiprus ($r = 0,824$) ir statistiškai reikšmingas ($p < 0,01$) ryšys.

Tarp skurdo rizikos lygio ir lyčių lygybės indekso reikšmių egzistuoja teigiamas, vidutinio stiprumo ($r = -0,5221$) ir statistiškai reikšmingas ($p < 0,05$) ryšys. Tarp lyčių nelygybės indekso reikšmių ir bendrojo vidaus produkto apimčių egzistuoja neigiamas, stiprus ($r = -0,62$) ir statistiškai reikšmingas ($p < 0,01$) ryšys. Tarp lyčių nelygybės indekso reikšmių ir išlaidų švietimui apimčių egzistuoja neigiamas, stiprus ($r = -0,872$) ir statistiškai reikšmingas ($p < 0,01$) ryšys. Tarp lyčių nelygybės indekso reikšmių ir išlaidų sveikatos apsaugai apimčių egzistuoja neigiamas, stiprus ($r = -0,832$) ir statistiškai reikšmingas ($p < 0,01$) ryšys. Tarp bendrojo vidaus produkto gyventojui ir išlaidų švietimui apimčių egzistuoja teigiamas, labai stiprus ($r = 0,953$) ir statistiškai reikšmingas ($p < 0,01$) ryšys. Tarp bendrojo vidaus produkto gyventojui ir išlaidų sveikatos apsaugai apimčių egzistuoja teigiamas, labai stiprus ($r = 0,942$) ir statistiškai reikšmingas ($p < 0,01$) ryšys. Tarp išlaidų švietimui ir išlaidų sveikatos apsaugai apimčių egzistuoja teigiamas, labai stiprus ($r = 0,990$) ir statistiškai reikšmingas ($p < 0,01$) ryšys.

3.3.3. Regresinės analizės rezultatai

Atliekant regresinę sudarytų socialinių išmokų įtakos gerovės valstybės rodikliams modelius, tikrinamas modelis, kuriame priklausomas kintamasis yra Gini indeksas. Tokio modelio tinkamumo nagrinėti tikrinimo rezultatai pateikiami 22 lentelėje.

22 lentelė

Modelio, kuriame priklausomas kintamasis yra Švedijos Gini indeksas, tinkamumo nagrinėti rezultatai

R	R²	Patikslintas R²	p	Durbin-Watson statistika
0,851	0,724	0,645	0,001	1,223

Šaltinis: sudaryta autorės

Remiantis atliktos analizės rezultatais, nagrinėjamame modelyje nepriklausomų kintamųjų reikšmių pokyčiai paaiškina 72,4 proc. priklausomo kintamojo (Gini indekso) reikšmių dispersiją. Nustatyta, kad Durbin-Watson statistikos reikšmė yra 1,223. Ši reikšmė patenka į intervalą [0; 4], o tai reiškia, kad modelyje autokoreliacijos nėra. Taip modelis, kuriame priklausomas kintamasis yra Gini indeksas, nepriklausomas kintamasis – socialinių išmokų apimtys, o kontroliniai kintamieji – bendrojo vidaus produkto gyventojui, išlaidų švietimui ir išlaidų sveikatai apimtys, yra tinkamas nagrinėti ($p < 0,05$).

Atlikus regresinę analizę buvo nustatyta, kad kontrolinių kintamųjų (bendrojo vidaus produkto gyventojui, valstybės išlaidų švietimui ir valstybės išlaidų sveikatos apsaugai apimčių) įtakos Gini indekso reikšmėms yra statistiškai nereikšmingos. Pašalinus šiuos kintamuosius iš modelio, regresinės analizės rezultatai pateikiami 23 lentelėje.

23 lentelė

Švedijos socialinių išmokų apimčių įtakos Gini indeksui, kaip gerovės valstybės rodikliui, regresijos modelio koeficientų analizės rezultatai

Kintamieji	B nestand.	β stand.	t	p	VIF	Pasikliautinis intervalas	
						Apatinė riba	Viršutinė riba
Konstanta	18,411		15,751	0,000		15,939	20,882
Socialinių išmokų apimtys	0,064	0,841	6,560	0,000	-1,000	0,043	0,085

Šaltinis: sudaryta autorės

Nustatyta, kad socialinių išmokų apimtys daro teigiamą įtaką Gini indekso reikšmei, ką parodo teigiama standartizuoto koeficiento reikšmė ($\beta = 0,841$). Tai reiškia, kad didėjant socialinių išmokų apimtims, didėjant reikšmė, kuri parodo gyventojų pajamų nelygybę. Todėl galima teigti, kad didėjant socialinių išmokų apimtims, pajamų nelygybė visuomenėje didėja. Taip pat nustatyta,

kad nepriklausomam kintamajam pasikliautinių intervalų viršutinių ir apatinių ribų reikšmių ženklai yra tokie patys. Tai patvirtina šio kintamojo įtakos priklausomam kintamajam reikšmingumą. Todėl gauto modelio matematinę išraišką galima užrašyti formule (11):

$$GINI = 18,411 + 0,064 \cdot SOC \quad (11)$$

čia:

GINI – Gini (pajamų nelygybės) indeksas (proc.);

SOC – socialinių išmokų apimtys (mlrd. EUR).

Kitas modelis atspindi socialinių išmokų ir kontrolinių kintamųjų įtaką tokiam gerovės valstybės rodikliui, kaip skurdo rizikos lygis. Visų pirma reikalinga atlikti tokio modelio tinkamumo nagrinėti patikrinimą. Tokio patikrinimo rezultatai pateikiami 24 lentelėje.

24 lentelė

Modelio, kuriame priklausomas kintamasis yra Švedijos skurdo rizikos lygis, tinkamumo nagrinėti rezultatai

R	R²	Patikslintas R²	p	Durbin-Watson statistika
0,835	0,696	0,610	0,001	1,596

Šaltinis: sudaryta autorės

Remiantis atliktos analizės rezultatais, nagrinėjamame modelyje nepriklausomų kintamųjų pokyčiai paaiškina 69,6 proc. priklausomo kintamojo (skurdo rizikos lygio) reikšmių dispersiją. Nustatyta, kad Durbin-Watson statistikos reikšmė yra 1,596. Ši reikšmė patenka į intervalą [0; 4], o tai reiškia, kad modelyje autokoreliacijos nėra. Taip modelis, kuriame priklausomas kintamasis yra skurdo rizikos lygis, nepriklausomas kintamasis – socialinių išmokų apimtys, o kontroliniai kintamieji – bendrojo vidaus produkto gyventojui, išlaidų švietimui ir išlaidų sveikatai apimtys, yra tinkamas nagrinėti ($p < 0,05$).

Atlikus regresinę analizę buvo nustatyta, kad bendrojo vidaus produkto gyventojui apimčių, o taip pat išlaidų sveikatos apsaugai apimčių įtaka skurdo rizikos lygio reikšmėms yra statistiškai nereikšminga. Pašalinus šiuos kintamuosius iš modelio, regresinės analizės rezultatai pateikiami 25 lentelėje.

25 lentelė

Socialinių išmokų apimčių įtakos skurdo rizikos lygiui Švedijoje, kaip gerovės valstybės rodikliui, regresijos modelio koeficientų analizės rezultatai

Kintamieji	B nestand.	β stand.	t	p	VIF	Pasikliautinis intervalas	
						Apatinė riba	Viršutinė riba
Konstanta	6,174		8,126	0,000		4,563	7,794
Socialinių išmokų apimtys	0,168	4,079	5,778	0,000	2,907	0,106	0,229
Valstybės išlaidų švietimui apimtys	-0,640	-4,105	-5,185	0,000	2,907	-0,874	-0,407

Šaltinis: sudaryta autorės

Nustatyta, kad socialinių išmokų apimtys daro teigiamą įtaką skurdo rizikos lygio reikšmei, ką parodo teigiama standartizuoto koeficiento reikšmė ($\beta = 0,106$). Tai reiškia, kad didėjant socialinių išmokų apimtims, didėja skurdo rizikos lygio reikšmė, kuri parodo gyventojų, gyvenančių žemiau skurdo lygio, dalį. Todėl galima teigti, kad didėjant socialinių išmokų apimtims, didėja gyventojų, gyvenančių žemiau skurdo ribos, skaičius. Galima padaryti išvadą, kad didesnės socialinės išmokos skatina gyventojus būti mažiau aktyviems darbo rinkoje ir tokie gyventojai stengiasi pajamas išlaikyti tokias, kad gautų socialines išmokas. Taip pat nustatyta, kad valstybės išlaidų švietimui apimčių įtakos skurdo rizikos lygio reikšmei yra neigiama. Visų modelyje naudojamų nepriklausomų kintamųjų įtakos skurdo rizikos lygiui yra statistiškai reikšmingos ($p < 0,01$). Standartinio nuokrypio infliacijų (VIF) reikšmės visiems nepriklausomiems kintamiesiems mažesnės už 4, kas reiškia, kad multikolinearumo problemos modelyje nėra. Taip pat nustatyta, kad visiems nepriklausomiems kintamiesiems pasikliautinių intervalų viršutinių ir apatinių ribų reikšmių ženklai yra tokie patys. Tai patvirtina šių kintamųjų įtakos priklausomam kintamajam reikšmingumą. Todėl gauto modelio matematinę išraišką galima užrašyti formule (12):

$$SKR = 6,174 + 9,784 \cdot SOC - 0,640 \cdot SVIE \quad (12)$$

čia:

SKR – skurdo rizikos lygis (proc.);

SOC – socialinių išmokų apimtys (mlrd. EUR);

SVIE – išlaidų švietimui apimtys (mlrd. EUR).

Dar vienas modelis, kuriam reikia atlikti tinkamumo nagrinėti patikrinimą, yra modelis, kuriame priklausomas kintamasis yra lyčių nelygybės indeksas Švedijoje. Tokio modelio tinkamumo nagrinėti tikrinimo rezultatai pateikiami 26 lentelėje.

26 lentelė

Modelio, kuriame priklausomas kintamasis yra lyčių nelygybės indeksas Švedijoje, tinkamumo nagrinėti rezultatai

R	R²	Patikslintas R²	p	Durbin-Watson statistika
0,952	0,907	0,881	0,000	1,063

Šaltinis: sudaryta autorės

Remiantis atliktos analizės rezultatais, nagrinėjamame modelyje nepriklausomų kintamųjų pokyčiai paaiškina 90,7 proc. priklausomo kintamojo (lyčių nelygybės indekso) reikšmių dispersiją. Nustatyta, kad Durbin-Watson statistikos reikšmė yra 1,063. Ši reikšmė patenka į intervalą [0; 4], o tai reiškia, kad modelyje autokoreliacijos nėra. Taip modelis, kuriame priklausomas kintamasis yra lyčių nelygybės indeksas, nepriklausomas kintamasis – socialinių išmokų apimtys, o kontroliniai kintamieji – bendrojo vidaus produkto gyventojui, išlaidų švietimui ir išlaidų sveikatai apimtys, yra tinkamas nagrinėti ($p < 0,05$).

Atlikus regresinę analizę buvo nustatyta, kad bendrojo vidaus produkto gyventojui apimtys ir išlaidų sveikatos apsaugai apimčių įtaka lyčių nelygybės indekso reikšmėms yra statistiškai nereikšmingos. Pašalinus šiuos kintamuosius iš modelio, regresinės analizės rezultatai pateikiami 27 lentelėje.

27 lentelė

Socialinių išmokų apimčių ir valstybės išlaidų švietimui apimčių įtakos lyčių nelygybės indeksui, kaip gerovės valstybės rodikliui Švedijoje, regresijos modelio koeficientų analizės rezultatai

Kintamieji	B nestand.	β stand.	t	p	VIF	Pasikliautinis intervalas	
						Apatinė riba	Viršutinė riba
Konstanta	7,377		13,691	0,000		6,235	8,519
Socialinių išmokų apimtys	0,095	1,851	4,632	0,000	2,407	0,052	0,139
Valstybės išlaidų švietimui apimtys	-0,525	-2,685	-6,719	0,000	2,407	-0,690	-0,359

Šaltinis: sudaryta autorės

Nustatyta, kad socialinių išmokų apimtys daro teigiamą įtaką lyčių nelygybės indekso reikšmei, ką parodo teigiama standartizuoto koeficiento reikšmė ($\beta = 1,851$). Tai reiškia, kad didėjant socialinių išmokų apimtims, didėja lyčių nelygybės indekso reikšmė. Todėl galima teigti, kad didėjant socialinių išmokų apimtims, didėja lyčių nelygybė. Taip pat nustatyta, kad valstybės išlaidų švietimui apimčių įtakos skurdo rizikos lygio reikšmei yra neigiama ($\beta = -2,685$). Visų modelyje naudojamų nepriklausomų kintamųjų įtakos skurdo rizikos lygiui yra statistiškai reikšmingos ($p < 0,01$). Standartinio nuokrypio infliacijų (VIF) reikšmės visiems nepriklausomiems kintamiesiems mažesnės už 4, kas reiškia, kad multikolinearumo problemos modelyje nėra. Taip pat nustatyta, kad visiems nepriklausomiems kintamiesiems pasikliautinių intervalų viršutinių ir apatinių ribų reikšmių ženklai yra tokie patys. Tai patvirtina šių kintamųjų įtakos priklausomam kintamajam reikšmingumą. Todėl gauto modelio matematinę išraišką galima užrašyti formule (13):

$$LYN = 7,377 + 0,095 \cdot SOC - 0,525 \cdot SVIE \quad (13)$$

čia:

LYN – lyčių nelygybės indeksas (proc.);

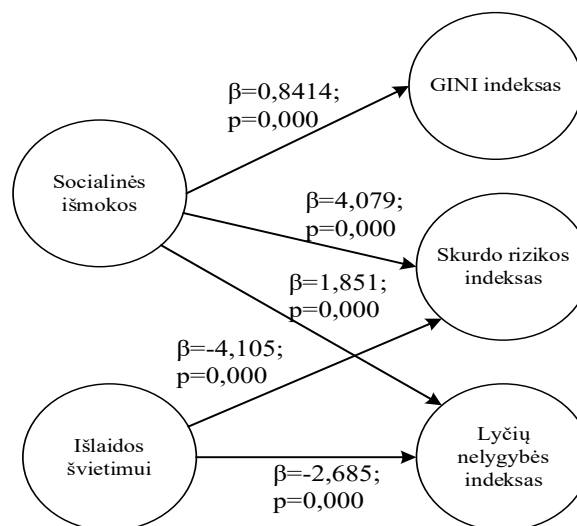
SOC – socialinių išmokų apimtys (mlrd. EUR);

SVIE – išlaidų švietimui apimtys (mlrd. EUR).

Atlikus regresinę analizę, galima sudaryti galutinį socialinių išmokų įtakos gerovės valstybės rodikliams Švedijoje modelį, pateiktą 28 paveiksle.

28 paveikslas

Socialinių išmokų įtakos gerovės valstybės rodikliams Švedijoje modelis

Šaltinis: sudaryta autorės

Apibendrinant galima teigti, kad Švedijos atveju, socialinių išmokų apimtys daro teigiamą įtaką visiems nagrinėtiems gerovės valstybės rodikliams: pajamų nelygybės indeksui, skurdo rizikos lygiui ir lyčių lygybės indeksui. Taip pat nustatyta, kad išlaidų švietimui apimtys daro neigiamą įtaką skurdo rizikos lygiui ir lyčių lygybės indeksui.

3.4. Diskusija

Atlikto tyrimo rezultatai parodė, kad socialinės išmokos daro įtaką tokiam gerovės valstybės rodikliui, kaip Gini indeksas, tik vienoje iš tiriama valstybių – Švedijoje. Buvo nustatyta teigiama socialinių išmokų įtaka Gini indeksui, o tai reiškia, kad mažesnė gyventojų dalis gauna vis didesnę pajamų dalį, o didesnė gyventojų dalis – mažesnę. Didesnės socialinės išmokos gali daryti teigiamą poveikį pajamų nelygybei dėl įvairių priežasčių. Jei socialinės pašalpos pakankamai didelės, kaip nurodo Kozuharov ir Petkovski (2018), kai kurie žmonės gali nuspręsti nedirbti arba dirbti mažiau. Tai gali sumažinti bendrą darbo jėgos pasiūlą ir potencialiai padidinti atlyginimus tiems, kurie dirba, ir toliau didinti atotrūkį tarp tų, kurie naudojami pašalpomis, ir tų, kurie dirba gerai apmokamą darbą. Taip pat tokia situacija gali kilti ir dėl to, kad socialinėms išmokoms finansuoti reikalingi mokesčiai. Jeigu mokesčių našta neproporcingai tenka didesnes pajamas gaunantiems gyventojams, tai gali didinti nelygybę, nes mažėja daugiau uždirbančių asmenų disponuojamas pajamas. Biurokratija ir socialinių programų administravimo neefektyvumas gali lemti situacijas, kai vieni žmonės, kuriems nebūtinai reikalingos pašalpos, jas gauna, o kiti, kuriems tikrai sunku, jų netenka. Tai gali padidinti nelygybę. Tokiu būdu galima padaryti išvadą, kad šiame baigiamajame magistro darbe atliekamame tyrime iškelta hipotezė H1 (*Socialinių išmokų apimtys daro neigiamą ir statistiškai reikšmingą ($p < 0,05$) poveikį pajamų nelygybei*) nepasitvirtino, nes socialinės išmokos daro įtaką pajamų nelygybei tik vienoje iš analizuotų šalių ir ši įtaka yra teigiama.

Taip pat tyrime buvo nustatyta, kad visose analizuotose šalyse socialinės išmokos daro įtaką skurdo rizikos lygio reikšmėms. Nustatyta, kad Lietuvoje ir Latvijoje socialinės išmokos daro neigiamą įtaką skurdo rizikos lygiui, o Švedijoje – teigiamą. Neigiama socialinių išmokų įtaka reiškia, kad didėjant socialinių išmokų apimtims, skurdo rizikos lygio reikšmė mažėja, o tai reiškia, kad mažėja gyventojų, gyvenančių žemiau skurdo rizikos ribos. Tačiau Švedijoje nustatyta, kad didėjančios socialinės išmokos didina žemiau skurdo rizikos lygio gyvenančių asmenų dalį. Viena tokio skirtumo priežastis gali būti tai, kad Lietuvoje ir Latvijoje daugiau nei ketvirtadalis gyventojų gyvena žemiau skurdo ribos. Tuo tarpu Švedijoje tokių gyventojų dalis nesiekia dešimtadalio visų gyventojų. Kaip teigia Halásková (2018), jei didelis socialinių išmokų

padidėjimas sukeltų didelę infliaciją, tai gali sumažinti tų išmokų perkamąją galią. Dėl to tokiomis išmokomis pasitikintiems žmonėms gali būti ne geriau ar net blogiau, nepaisant to, kad jie gauna didesnes išmokas. Hirvonen, Mascagni ir Roelen (2018) nurodo, kad socialinės išmokos yra didelės, kai kurie žmonės gali nuspręsti nedirbti arba dirbti mažiau valandų. Dėl to gali sumažėti bendra darbo jėga ir gali būti apribota sistema, finansuojanti išmokas. Kai kuriems žmonėms iš tikrųjų gali prireikti daugiau paramos dėl sveikatos problemų ar vaikų priežiūros poreikių, kiti galintys dirbti gali to nedaryti, todėl gali padidėti žmonių, besiremiančių pašalpomis ir priskiriamų skurdo rizikos grupei, skaičius. Todėl galima padaryti išvadą, kad šiame tyrime iškelta hipotezė H2 (*Socialinių išmokų apimtys daro neigiamą ir statistiškai reikšmingą ($p < 0,05$) poveikį skurdo rizikos lygiui*) pasitvirtino tik iš dalies.

Taip pat tyrimu nustatyta, kad tik Latvijoje ir Švedijoje socialinių išmokų apimtys daro įtaką lyčių nelygybės indekso reikšmei. Tačiau jei Latvijoje ši įtaka yra neigiama, tai Švedijoje – teigiama. Neigiama įtaka reiškia, kad didesnės socialinių išmokų apimtys mažina lyčių nelygybę, o teigiama – didina. Anot Perera ir kt. (2022), socialinės išmokos, ypač skirtos mažas pajamas gaunančioms šeimoms ar vienišoms motinoms, gali suteikti finansinį saugumą. Tai padeda moterims išvengti skurdo – situacijos, kad jas veikia tokie veiksniai kaip darbo užmokesčio skirtumas tarp lyčių ir vaikų priežiūros pareigos. Finansinė nepriklausomybė leidžia moterims labiau kontroliuoti savo gyvenimą ir sprendimus. Jos mažiau priklauso nuo partnerių ar šeimos pagrindinių poreikių tenkinimo, todėl moterys turi didesnę derybinę galią namų ūkiuose ir visuomenėje. Tačiau, kaip teigia Cookson, Ebner ir Amron (2023), jei socialinės pašalpos yra labai didelės, ypač nedirbantiems tėvams, tai gali atgrasyti mažiau uždirbantį sutuoktinį (dažnai moterį) vėl pradėti dirbti. Tai gali sukelti situaciją, kai moterys tampa finansiškai priklausomos nuo savo partnerių, o tai gali susilpninti jų derybinę galią namų ūkyje. Išmokos, skirtos tik vaiko priežiūros ar motinystės atostogoms, galėtų sustiprinti tradicinius lyčių vaidmenis, kai moterys laikomos pagrindinėmis globėjomis. Tai gali trukdyti moterims siekti karjeros ir išlaikyti moterų ir vyrų darbo užmokesčio skirtumą. Šiame atliktame tyrime iškelta hipotezė H3 (*Socialinių išmokų apimtys daro neigiamą ir statistiškai reikšmingą ($p < 0,05$) poveikį lyčių nelygybei*) pasitvirtino tik iš dalies, nes buvo nustatyta, kad socialinės išmokos neigiamą įtaką daro lyčių nelygybei tik Latvijos atveju.

Apibendrinant galima teigti, kad viena iš tyrime iškeltų hipotezių, apie tai, kad socialinės išmokos daro neigiamą įtaką pajamų nelygybei, nepasitvirtino. Tuo tarpu kitos dvi, kad socialinės išmokos daro neigiamą įtaką skurdo rizikos lygiui ir lyčių nelygybei, pasitvirtino tik iš dalies. Socialinių išmokų neigiamos įtakos skurdo rizikai hipotezė pasitvirtino Lietuvoje ir Latvijoje, o

socialinių išmokų neigiamos įtakos lyčių nelygybei hipotezė pasitvirtino tik Latvijos atveju. Todėl ateities tyrimuose reikalinga atlikti vienodo ekonominio išsivystymo šalių tyrimus, įvertinant tiek socialinių išmokų dydžius, tiek ir socialinių išmokų politiką.

Išvados

1. Išanalizavus įvairių mokslininkų ir autorių literatūrą apie gerovės valstybės koncepciją, galima teigti, kad šios koncepcijos apibrėžimas nėra vienareikšmis. Nuo XIX amžiaus pradžios iki šių dienų, gerovės valstybės samprata keitėsi ir plėtojosi, atspindint ekonominius, socialinius ir politinius pokyčius. Naujesnių autorių darbuose pabrėžiama, kad gerovės valstybė yra ne tik ekonominis modelis, bet ir politinė ir socialinė sistema, kuri užtikrina piliečių teises, lygybę, laisvę ir saugumą. Galima teigti, kad gerovės valstybė yra kompleksinė politinė ir socialinė sistema, kurios tikslas yra užtikrinti visų piliečių gyvenimo kokybę ir gerovę per socialinę apsaugą, žmogaus teises, teisingą resursų paskirstymą ir demokratijos principų laikymąsi.
2. Analizuojant skirtingų valstybių vystymąsi ir vykdomą politiką, pastebima, kad net jei šalys klasifikuojamos kaip gerovės valstybės, jų raida, politikos priemonės ir kryptys yra įvairios. Šiuos skirtumus lemia skirtingi gerovės valstybių modeliai, kurie atspindi skirtingus politikos formavimo ir vykdymo būdus. Marginalinio modelio šalyse gerovės valstybės politika orientuojasi į šeimos ir privačios rinkos sferų veiklą. Valstybės kišimasis yra minimalus, o dėmesys skiriamas efektyviam verslo veikimui ir šeimos gerovei. Socialinės politikos modelyje pagrindinis akcentas dedamas į socialinę apsaugą, remiantis nuopelnais ir produktyvumu, ir pabrėžiama didesnės gerovės teikimas tiems, kurie yra produktyvesni. Institucinio modelio šalyse valstybės institucijos labai svarbios, o dėmesys skiriamas lygybės užtikrinimui per teisingą išteklių paskirstymą.
3. G. Esping-Andersen išskirtus gerovės valstybės modelius dauguma autorių laiko pagrindiniais. Analizuojant šio autoriaus pristatytus gerovės valstybės modelius – liberalųjį, socialdemokratinį ir konservatyvųjį-korporatyvinį, paaiškėja, kad skirtingų politinių sistemų ir tradicijų įtaka daro didelę įtaką šalių vykdomai politikai gerovės srityje. Liberalųjį modelį praktikuoja angliškai kalbančios demokratijos, kur dominuoja rinkos veikimas ir minimalus valstybės kišimasis, skatinant finansinę paramą žmonėms. Socialdemokratinį modelį geriausiai atspindi Skandinavijos šalys, kur valstybė prisiima didelę socialinių paslaugų našta, siekdama mažinti socialinių problemų mastą ir užtikrinti lygybę. Konservatyvųjį-korporatyvinį modelį taiko šalys, kur pirmenybė teikiama tradicinės šeimos išlaikymui ir socialiniam draudimui, priklausomai nuo šeimos narių gebėjimo patys spręsti kilusias problemas. Šių modelių analizė leidžia geriau suprasti, kaip skirtingos šalys formuoja ir vykdo savo gerovės politiką, atsižvelgdamos į politines, ekonomines ir socialines sąlygas bei vertybines nuostatas.

4. Išanalizavus skirtingų autorių literatūrą, išskiriama, kad gerovės valstybės rodikliai yra esminiai, siekiant įvertinti valstybės gerovę ir teikiamas socialines paslaugas, kurių tikslas – patenkinti piliečių, ypač pažeidžiamų, poreikius. BVP vienam gyventojui yra plačiai naudojamas rodiklis, bet jis nepakankamai atspindi socialinių skirtumų ir gyventojų gerovės lygio įvairovę. Todėl reikėtų rinktis ir kitus rodiklius, galinčius patikimiau įvertinti socialinę gerovę. Pajamų nelygybė, skurdo rizika ir lyčių nelygybė yra svarbūs ir aktualūs rodikliai, padedantys įvertinti gerovės valstybės politikos efektyvumą ir jos poveikį visuomenei. Analizuojant šiuos rodiklius, galima geriau suprasti, kaip valstybės politika veikia piliečių gyvenimo sąlygas ir socialinę bei ekonominę jų gerovę.
5. Socialinės išmokos yra svarbi ir efektyvi priemonė, kuriant gerovės valstybę. Jos padeda mažinti pajamų nelygybę ir skurdą, gerindamos gyventojų gyvenimo sąlygas. Tačiau pastebimas neigiamas poveikis lyčių nelygybės lygiui, kadangi jos nesprendžia moterų ir vyrų atskirties klausimo ir tiesiogiai neprisideda prie lyčių atskirties mažinimo. Taigi, kuriant gerovės valstybę, svarbu atidžiai vertinti ir reguliuoti socialinių išmokų poveikį visuomenės ekonominei ir socialinei padėčiai.
6. Analizuojant socialinių išmokų taikymą ir jų poveikį gerovės valstybėms, svarbu ne tik nagrinėti teorinius aspektus, bet ir konkretų jų taikymą bei poveikį šalies rodikliams. Latvijos atveju, socialinės išmokos yra integrali gerovės valstybės dalis, siekianti gerinti gyventojų sąlygas bei mažinti pajamų nelygybę ir kitas socialines problemas. Švedijoje socialinės išmokos taip pat yra efektyvi priemonė, skirta kovoti su ilgalaikiu skurdu ir socialine atskirtimi. Valstybė skiria didelį dėmesį ne tik trumpalaikiam skurdui, bet ir ilgalaikėms socialinėms problemoms, siekdama užtikrinti visų piliečių gerovę ir integraciją. Lietuvoje socialinės išmokos ir jų reguliavimas taip pat yra svarbi gerovės valstybės dalis, nors kartais žemos išmokos ir pensijos gali neatitikti skurdo sprendimo poreikių. Nepaisant to, teikiamos išmokos ir jų principai prisideda prie socialinės politikos sistemos efektyvumo. Visuose šiose šalyse socialinės išmokos veikia kaip svarbi priemonė, kuri padeda užtikrinti gyventojų gerovę, mažinti socialinę atskirtį ir skurdą bei skatina visų piliečių integraciją ir lygybę. Tačiau kiekvienoje šalyje svarbu nuolat vertinti ir reguliuoti socialinių išmokų sistemą, siekiant optimalaus poveikio visuomenės gerovei.
7. Analizuojant įvairių autorių atliktus tyrimus apie socialinių išmokų poveikį gerovės valstybei, galima teigti, kad socialinės išmokos gali turėti įvairų poveikį, priklausomai nuo šalies konteksto ir kitų veiksnių. Socialinės išmokos gali būti veiksminga priemonė mažinant pajamų nelygybę ir skurdą, tačiau jų poveikis gali būti įvairus ir priklausyti nuo

daugelio veiksnių. Tyrimų analizė parodė, kad dažniausiai naudojami kiekybiniai tyrimai, nagrinėjant ryšius tarp socialinių išmokų kaip gerovės valstybės kūrimo priemonių ir tokių rodiklių kaip Gini indeksas, skurdo rizikos lygis ir lyčių nelygybė. Galima išskirti, kad geriausiai šiuos ryšius atspindi koreliacinė ir regresinė analizė, kuri leidžia nustatyti, kaip socialinės išmokos veikia išskirtus gerovės valstybę apibūdinančius rodiklius.

8. Atlikus socialinių išmokų gerovės valstybės rodikliams Lietuvoje tyrimą, nustatyta, kad socialinių išmokų apimtys Lietuvoje analizuojamu laikotarpiu išaugo beveik 5 kartus. Atlikus regresinę ir koreliacinę analizę buvo nustatyta, kad socialinių išmokų apimtys, kaip gerovės valstybės kūrimo priemonė daro reikšmingą neigiamą įtaką skurdo rizikos lygiui. Tuo tarpu lyčių nelygybės ir Gini indeksams, socialinės išmokos nedaro reikšmingos įtakos. Svarbu išskirti, kad tyrime naudoti kontrolinių kintamųjų – bendrojo vidaus produkto ir išlaidų sveikatos priežiūrai apimčių įtakos skurdo rizikos lygio reikšmei yra teigiamos. Didėjant bendrojo vidaus produkto gyventojui apimtims, lyčių nelygybės indekso reikšmė mažėja.
9. Analizuojant Latvijos atvejį nustatyta, kad analizuojamu laikotarpiu socialinių išmokų apimtys augo ir padidėjo beveik 5 kartus. Atliktos koreliacinė ir regresinė analizės parodė, kad socialinių išmokų apimtys Latvijoje daro reikšmingą neigiamą įtaką skurdo rizikos lygiui ir lyčių nelygybės indeksui. Išanalizavus kontrolinių kintamųjų poveikį gerovės valstybę apibūdinantiems rodikliams nustatyta, kad Latvijos atveju bendrasis vidaus produktas gyventojui taip pat daro neigiamą įtaką skurdo rizikos lygiui. Latvijoje analizuojamu laikotarpiu socialinės išmokos nedaro reikšmingo poveikio Gini indeksui – socialinės išmokos neprisideda prie pajamų nelygybės mažėjimo.
10. Atlikus Švedijos socialinių išmokų poveikio gerovės valstybės rodikliams analizę nustatyta, kad analizuojamu laikotarpiu Švedijoje socialinių išmokų apimtys augo ir palyginus su Lietuva ir Latvija buvo didžiausios. Koreliacinės ir regresinės analizės metu nustatyta, kad Švedijoje, socialinių išmokų apimtys daro reikšmingą teigiamą įtaką visiems išskirties gerovės valstybę apibūdinantiems rodikliams. Taip pat nustatyta, kad valstybės išlaidų švietimui apimtys daro neigiamą įtaką tokiems gerovės valstybės rodikliams, kaip skurdo rizikos lygis ir lyčių nelygybės indeksas.

Siūlymai

1. Atlikus tyrimą paaiškėjo, kad socialinės išmokos tik Švedijos atveju turi reikšmingą įtaką Gini indeksui. Dėl šios priežasties siūloma gilinti tyrimus ir analizuoti, kokios gerovės valstybės priemonės galėtų būti veiksmingos, siekiant mažinti Gini indeksą – pajamų nelygybę Lietuvoje ir Latvijoje.
2. Regresinės analizės rezultatai parodė, kad tokie kintamieji, kaip valstybės išlaidos švietimui, sveikatos apsaugai bei bendrojo vidaus produkto apimtys gyventojui analizuojamose šalyse turi įtakos ir veikia gerovės valstybę apibūdinančius rodiklius. Siūlytina atlikti papildomus ir išsamesnius tyrimus, pasirenkant šiuos kintamuosius kaip pagrindinius ir stebėti jų įtaką gerovės kūrimui.
3. Atkreiptinas dėmesys, kad socialinės išmokų apimtys analizuojamose šalyse daro pakankamai skirtingą poveikį gerovės valstybės apibūdinantiems rodikliams. Dėl šios priežasties siūloma atlikti papildomus tyrimus, siekiant išsiaiškinti dėl kokių priežasčių atsiranda tokie skirtumai ir kas juos galėtų lemti.

Literatūra ir šaltiniai

Aidukaitė, J. (2019). Kas yra gerovės valstybė ir kodėl Lietuvoje mums vis dar ją reikia kurti? Prieiga per internetą: <https://www.delfi.lt/news/ringas/lit/jolanta-aidukaite-kas-yra-geroves-valstybe-ir-kodel-lietuvoje-mums-vis-dar-ja-reikia-kurti.d?id=81602121>

Aidukaitė, J., Bogdanova, N., ir Guogis, A. (2012). Gerovės valstybės kūrimas Lietuvoje: mitas ar realybė?. Lietuvos socialinių tyrimų centras.

Aitken. (2019). *Measuring Welfare Beyond GDP*. <https://doi.org/10.1177/002795011924900110>

Andersen, J. G. (2012). Welfare states and welfare state theory.

Andreassen, R., Kaun, A., and Nikunen, K. (2021). Fostering the data welfare state: A Nordic perspective on datafication. *Nordicom Review*, 42(2), 207–223. <https://doi.org/10.2478/nor-2021-0051>

Aravacik, E. D. (2018). Social policy and the welfare state. In *Public Economics and Finance*. IntechOpen.

Atila, A., Hao, S. (2014). Using the Relation between GINI Coefficient and Social Benefits as a Measure of the Optimality of Tax Policy. *International Journal of Business and Social Science*, 5(12), 245-250.

Avram, S., Popova, D. (2021). Do taxes and transfers reduce gender income inequality? Evidence from eight European welfare states. <https://doi.org/10.1016/j.ssresearch.2021.102644>

Balčius, D. (2010). Socialdemokratinio gerovės valstybės modelio sociopolitinio konteksto poveikis Švedijos dešiniųjų partijų raidai [Magistro darbas, Vytauto Didžiojo universitetas]

Balvočiūtė, R. (2019). Ar socialinės išmokos mažina gyventojų skurdą? Poveikio lyginamoji analizė senosiose ir Rytų Europos šalyse. *STEPP: Socialinė teorija, empirija, politika ir praktika*, 18, 23-45.

Bambra C. Going beyond The three worlds of welfare capitalism: regime theory and public health research. *J Epidemiol Community Health*. 2007 Dec;61(12):1098-102. doi: 10.1136/jech.2007.064295. PMID: 18000134; PMCID: PMC2465657.

Biegert, T. (2017). Welfare benefits and unemployment in affluent democracies: the moderating role of the institutional insider/outsider divide. *American Sociological Review*, 82(5), 1037- 1064.

Biró, T. S., & Nédá, Z. (2020). Gintropy: Gini Index Based Generalization of Entropy. *Entropy*, 22(8), 879. MDPI AG. Retrieved from <http://dx.doi.org/10.3390/e22080879>

Bitinas, Audrius & Bitaitis, Dalius. (2014). Piniginės socialinės paramos pertvarka: esminiai pokyčiai ir tendencijos. *Societal Studies*. 6. 590-610. 10.13165/SMS-14-6-3-09.

Bondarenko, P. (2024). *Welfare state*. Prieiga internetu: <https://www.britannica.com/money/welfare-state>

Business Bliss Consultants FZE. (November 2018). Comparison of Residual and Institutional Models of Welfare. Retrieved from <https://nursinganswers.net/essays/comparison-of-residual-and-institutional-models-of-welfare.php?vref=1>

Carter, L. (2021). Prescribed living: gender stereotypes and data-based surveillance in the UK welfare state. *Internet Policy Review*, 10(4). <https://doi.org/10.14763/2021.4.1593>

Comparison of Residual and Institutional Models of Welfare. (2020). Žiūrėta 2023-04-20. Prieiga internetu:

<content/uploads/2017/10/Social-transfers-in-the-fight-against-hunger.pdf>

Darbo santykių ir valstybinio socialinio draudimo teisinis - administracinis modelis. (2014). Priedas Nr. II-8, II-8 Gyventojų pajamų nelygybės tyrimas. <http://www.socmodelis.lt/wp-content/uploads/II-81.pdf>

Deeming, C. (2017). The lost and the new 'liberal world' of welfare capitalism: A critical assessment of Gøsta Esping-Andersen's the three worlds of welfare capitalism a quarter century later. *Social Policy and Society*, 16(3), 405-422.

Delsen, L. (2016). The realisation of the participation society. In *Welfare state reform in The Netherlands: 2010–2015*. IMR Working Paper NiCE16-02, Nijmegen Center for Economics (NiCE), Institute for Management Research. Radboud University.

Dilli, Carmichael ir Rijpma. (2019). *Introducing the historical gender equality index*. <https://www.tandfonline.com/doi/epdf/10.1080/13545701.2018.1442582?needAccess=true&role=button>

Ding, H. (2012). Unemployment and Welfare State: What do the Data Tell Us?. Available at SSRN 2161044.

Enser-Jedenastik. (2017). *Campaigning on the welfare state: The impact of gender and gender diversity*. <https://doi.org/10.1177/0958928716685687>

ES struktūrinė parama 2007 - 2013m. (2012). *Diskutuota intervencijų, mažinančių skurdą ir skatinančių senėjančių gyventojų aktyvumą, tema*. <http://www.esparama.lt/naujiena?id=090bdd5380140e1a>

Esping-Andersen, G. (1990). The three worlds of welfare capitalism. Princeton University Press.

European Commission. (2012). Social transfers in the fight against hunger. <https://socialprotection.gov.bd/wp->

Europos komisija. (2020). *Laimėjimai lyčių lygybės srityje*.

European Institute for Gender Equality. (2013). *Gender Equality Index. Report*. Prieiga internetu: <https://eige.europa.eu/sites/default/files/documents/Gender-Equality-Index-Report.pdf>

Europos semestro teminė informacijos suvestinė. (2017). Nelygybės šalinimas. https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/file_import/european-semester_thematic-factsheet_addressing-inequalities_lt.pdf

Eurostat. *Glossary: Equivalised disposable income*.

Guogis, A., & Gruževskis, B. (2011). Socialdemokratijos problema visuomenėje: socialinio teisingumo ir naujojo viešojo valdymo aspektai. *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos*, (1), 6-15.

Guogis, A., & Svirbutaitė-Krutkienė, G. (2020). Gerovės valstybės sampratos ir matavimų problemos. *Socialinis darbas. Patirtis ir metodai*, 2020, nr. 25 (1), p. 9-26

Guogis. (2020). Gerovės valstybės modelių klausimu. Prieiga internetu: <https://www.mruni.eu/news/arvydas-guogis-geroves-valstybes-modeliu-klausimu/>

Hartlapp, M. (2020). Measuring and comparing the regulatory welfare state: Social objectives in public procurement. *The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science*, 691(1), 68-83.

- Hinders. (2023). *What are the Long Term Effects of Poverty?* Prieiga internetu: <https://www.culturalworld.org/what-are-the-long-term-effects-of-poverty.htm>
- KAYMAZ, Y. S. Analysis of Welfare State Concept: A Comparative Approach. *Journal of Economics and Political Sciences*, 2(2), 179-187.
- Kozuharov, S., & Petkovski, V. (2018). The impact of social transfers on inequality measured by GINI index: The example of Macedonia. *UTMS Journal of Economics*, 9(1), 49-61.
- Krutkienė ir Guogis. (2020). *Why is it Difficult to Talk About the (Coherent) Post-Communist Welfare State Model? Comparative Analysis of the Czech Republic, Lithuania and Romania.* Prieiga internetu: <https://lmaleidykla.lt/ojs/index.php/filosofija-sociologija/article/download/4345/3421?inline=1>
- Kuivalainen, S. (2005). Families at the margins of the welfare state: A comparative study on the prevalence of poverty among families receiving social assistance (No. 403). LIS Working Paper Series.
- Lauzadyte-Tutliene, A., Balezentis, T., Goculenko, E. (2018). Welfare State in Central and Eastern Europe. *Economics and Sociology*, 11(1), 100-123. doi:10.14254/2071- 789X.2018/11-1/7
- Lazutka, R. (2017). Gerovės valstybė. Iš Visuotinė lietuvių enciklopedija. Prieiga per internetą:<https://www.vle.lt/straipsnis/geroves-valstybe/>
- Leenheer, S., Gesthuizen, M., & Savelkoul, M. (2017). Wederkerige causale relaties tussen financieel succes,(in) formeel sociaal contact en algemeen vertrouwen in Nederland. *Mens en Maatschappij*, 92(3), 205–231.
- Lehwess-Litzmann, R., & Nicaise, I. (2020). Surprisingly small: effects of “generous” social benefits on re-employment of (quasi-) jobless households. *Journal of International and Comparative Social Policy*, 36(1), 76-91.
- Marx, I., Nolan, B., & Olivera, J. (2015). The welfare state and antipoverty policy in rich countries. In *Handbook of income distribution* (Vol. 2, pp. 2063-2139). Elsevier.

Michel J, Ginikawa C, Zou M, Kapona O, Agnello D, Tanner M. As global poverty levels increase, let us not forget period poverty. *Journal of Global Health Reports*. 2023;7:e2023001. doi:10.29392/001c.71392

Michener, J. (2018). *Fragmented democracy: Medicaid, federalism, and unequal politics*. Cambridge University Press.

Miežienė, R., Krutulienė, S. (2019). The impact of social transfers on poverty reduction in EU countries. *Baltic journal of European studies*, 9, 157-175.

Mundeikis, J. (2019). "Gerovės Valstybė - Kas Tai?"

National Institute of Statistics and Economic Studies. (2016). *Social benefits (or social transfers)*. <https://www.insee.fr/en/metadonnees/definition/c1562>

Newsom, J. T. (2020). *Psy 523/623 structural equation modelling*.

Oulton. (2012). *Hooray for GDP! GDP as a measure of wellbeing*. Prieiga internetu: <https://cepr.org/voxeu/columns/hooray-gdp-gdp-measure-wellbeing>

Parekh, N., & Bandiera, O. (2020). Do social assistance programmes reach the poor? Micro-evidence from 123 countries. *Growth Brief*.

Rakauskienė, O. G., & Volodzkienė, L. (2021). Ekonominė nelygybė: normali ar perteklinė?.

Ranshuijsen, A., & Westerveld, E. (2015). Durf lokaal experiment met basisinkomen aan. In *De Gelderlander*. 27 January.

Roser, M., & Ortiz-Ospina, E. (2013). Global extreme poverty. *Our world in data*.

Sabatauskaitė. (2021). *Kas yra lyčių lygybė?* Prieiga internetu: <https://www.lygybe.lt/lt/naujienos/kas-yra-lyciu-lygybe/1458>

Shah, A. K., Mullainathan, S., & Shafir, E. (2012). Some consequences of having too little. *Science*, 338, 682–685.

Šileika, A., & Paškevičiūtė, J. (2013). Lietuvos tapsmo gerovės valstybe prieštaro. *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos*, (1), 8-19.

Smalskys, V. 2005. „Gerovės valstybės ir socialinės viešosios politikos kryptių teoriniai aspektai“, *Viešoji politika ir administravimas*, Nr. 11: 86–94.

Smelser, N. L. (1994). *Sociology*. Cambridge, Mass: Blackwell.

Spicker, P (2022). *Social Policy, An introduction to Social Policy*. <http://spicker.uk/social->

Tegtmeier, W. (1999). *Social security: An obstacle to full employment?*. Employment and Training Department, International Labour Office.

United Nations Research Institute for Social Development. (2016). *Gender and Cash Transfers A HUMAN RIGHTS-BASED APPROACH*. Prieiga internetu: <https://socialprotection-humanrights.org/wp-content/uploads/2017/09/IB3-Gender-and-Cash-Transfer-Programmes.pdf>

VanderWeele, T. (2015). *Explanation in causal inference: Methods for mediation and interaction*. Oxford University Press.

Visser, M., Gesthuizen, M., & Scheepers, P. (2018). The crowding in hypothesis revisited: New insights into the impact of social protection expenditure on informal social capital. *European Societies*, 20(2), 257–280.

Weir, M. (2001). *Welfare State*. <https://doi.org/10.1016/B0-08-04307>

Wilson. (2004). *New Management of Public Services: The United Kingdom Experience*. Prieiga internetu: <https://ojs.mruni.eu/ojs/public-policy-and-administration/article/view/2472>

Žebrauskas, V. (2005). *ES plėtros iššūkiai gerovės valstybei*. [Magistro darbas, Mykolo Romerio universitetas].

SOCIALINIŲ IŠMOKŲ POVEIKIS GEROVĖS VALSTYBĖS KŪRIMUI LIETUVOJE, LATVIJOJE IR ŠVEDIJOJE

Karolina Bielskytė

Baigiamasis magistro darbas

Valstybės ekonominės politikos programa

Vilniaus universitetas, ekonomikos ir verslo administravimo fakultetas

Darbo vadovė – Lect. Ona Marija Vyšniauskaitė, 2024

Santrauka

85 puslapiai, 28 paveikslai, 27 lentelės, 67 nuorodos

Pagrindinis šio darbo tikslas yra išanalizuoti kaip socialinės išmokos, kurios yra įvardijamos kaip gerovės valstybės kūrimo priemonė, prisideda ir veikia gerovės valstybės kūrimą ir ją apibūdinančius rodiklius Lietuvoje, Latvijoje ir Švedijoje.

Baigiamąjį magistro darbą sudaro trys dalys: literatūros analizė, tyrimo metodologija jo ir rezultatai, išvados ir pasiūlymai.

Literatūros analizės metu atskleista, kad gerovės valstybės samprata yra dinamiška ir kintanti, atspindinti politinius, ekonominius ir socialinius pokyčius ir kuri užtikrina piliečių teises, lygybę, laisvę ir saugumą. Išanalizuoti gerovės valstybės modeliai atspindi šalių politines, ekonomines ir tradicines įtakas, taip pat padeda suprasti, kaip jos formuoja ir vykdo savo gerovės politiką. Buvo išskirti trys gerovės valstybę apibūdinantys rodikliai – lyčių nelygybės indeksas, skurdo rizikos lygis ir pajamų nelygybės lygis ir išanalizuoti tyrimai, nagrinėjantys socialinių išmokų poveikį išskirtiems gerovės valstybės rodikliams, kurie parodė, kad socialinės išmokos gali būti veiksminga priemonė mažinant šiuos rodiklius.

Tyrimas buvo atliekamas trimis etapais: duomenų rinkimas, socialinių išmokų poveikio gerovės valstybės rodikliams analizė ir rezultatų lyginimas ir apibendrinimas. Duomenų rinkimo etape buvo renkami ir analizuojami 2004–2021 m. Lietuvos, Latvijos ir Švedijos išskirtų priklausomų, nepriklausomų ir kontrolinių kintamųjų reišmės. Poveikio analizės metu atlikta koreliacinė ir regresinė analizės. Rezultatų palyginimui ir apibendrinimui buvo skaičiuojamas elastingumo koeficientas.

Tyrimas atskleidė, kad Lietuvoje socialinės išmokos neigiamai veikia skurdo rizikos lygį, Latvijoje neigiamai veikia skurdo rizikos lygį ir lyčių nelygybės indeksui, o Švedijoje – teigiamai veikia visus išskirtus rodiklius.

THE IMPACT OF SOCIAL BENEFITS ON THE CREATION OF WELFARE STATE IN LITHUANIA, LATVIA AND SWEDEN

Karolina Bielskytė

Paper for the Master's degree

Public economic policy program

Vilnius University, Faculty of Economics and Business Administration

Supervisor – Lect. Ona Marija Vyšniauskaitė

SUMMARY

85 pages, 28 pictures, 27 charts, 67 references.

The main objective of this master thesis is to analyse how social benefits, which are identified as a tool for the creation of the welfare state, contribute to and influence the creation of the welfare state and its indicators in Lithuania, Latvia and Sweden.

The final Master's thesis consists of three parts: literature analysis, the research methodology and research results, conclusion and recommendations.

Literature analysis reveals that the concept of the welfare state is a dynamic and evolving, reflecting political, economic and social changes, and that it ensures citizens rights, equality, freedom and security. The welfare state models analysed reflect countries political, economic and traditional influences, and provide insights into how they design and implement their welfare policies. Three indicators of the welfare state - the gender inequality index, the at-risk-of-poverty rate and the level of income inequality - have been identified, and studies examining the impact of social benefits on the selected welfare state indicators have been analysed, showing that social benefits can be an effective tool in reducing these indicators.

The work was carried out in three phases: data collection, analysis of the impact of social benefits on welfare state indicators, and comparison and synthesis of results. The data collection phase involved collecting and analysing the expressions of the dependent, independent and control variables for the period 2004-2021 for Lithuania, Latvia and Sweden. Correlation and regression analyses were carried out for the impact analysis. An elasticity coefficient was calculated to compare and summarise the results.

The performed research revealed that social benefits have a negative effect on the poverty risk level in Lithuania, a negative effect on the poverty risk level and on the gender inequality index in Latvia, and a positive effect on all the indicators in Sweden.